

tiszatáj

78. ÉVFOLYAM

2024. július

tiszatáj

IRODALMI FOLYÓIRAT

Megjelenteti a Tiszatáj Alapítvány Kuratóriuma
a Csongrád Megyei Önkormányzat,
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata,

Nemzeti
Kulturális
Alap

az Emberi Erőforrások Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alap és a Petőfi Kulturális Ügynökség
támogatásával.

HÁSZ RÓBERT főszerkesztő
ANNUS GÁBOR főszerkesztő-helyettes
ORCSIK ROLAND, TÓTH ÁKOS szerkesztők
SINKOVICS BALÁZS korrektor

Felelős kiadó: Tiszatáj Alapítvány
Szedés, tördelés: Tiszatáj Alapítvány
A lapot nyomja: Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő
Felelős vezető: Drágán György
www.innovariant.hu

E-mail: tiszataj@tiszataj.hu

Online változat: tiszatajonline.hu

Szerkesztőség: 6720 Roosevelt tér 10–11. Tel. és fax: (62) 421–549
Levélcím: 6701 Szeged, Pf. 149.

Terjeszti: Lapker (Magyar Lapterjesztő Rt.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága 1008. Budapest, Orczy tér 1.

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 303–3440

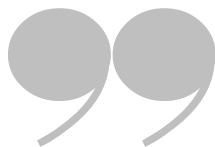
További információ: 06 80/444–444

Egyes szám ára: 980 forint.

Előfizetési díj: negyedévre 1500, fél évre 3000, egész évre 6000 forint.

ISSN 0133 1167

Tartalom

LXXVIII. évfolyam, 7. szám / 2024. július

MARNO JÁNOS	Hommage a Gilles Deleuze (2024. március); Tulajdonképpen	3
ENDREY-NAGY ÁGOSTON	A hallásról; Az Igaz Istenről	5
FEKETE VINCE	Gyönyörű apokalipszis (Rolling Stones); Nyelv; Erdő	7
MÉNES ATTILA	Erdei vadak (regényrészlet)	14
MIKLYA ZSOLT	Órtánc	25
JUHÁSZ RÓBERT	Biztosíték	27
MECHIAT ZINA	Szél	28
LANCZKOR GÁBOR	Ártér; Boros Frigyes (1825–1892); Viharban a töltésen; Kazamaták; Az ártéri erdőben	30
FEKETE I. ALFONZ	A gép forog, az alkotó	32
SÜTŐ CSABA ANDRÁS	utcák délután \ \ ősi tóparton fenekedik \ gyönge útra botorkál \ táj szaga ázik	45
SÁNDOR OLÍVIA	a week of suffering; levél egy nyugati válaszáért	47
GEREVICH ANDRÁS	Hang	49
PIERO SALABÈ	„A világ sivatag és a bogyók végtelenül” (A költészetről és a Harmadik Tájról) (Tatár Sándor fordítása)	51
JOHNSON BURNSIDE	Az utolsó férfi, aki beszélt ubihul (Gyukics Gábor fordítása)	57
KISS DÁVID	Évfordulók; Ílá és Álá	59
FILÓTÁS KARINA	Kávéházi anekdota	62
	„Google fordítóval visszafordította szlovákra” (Beszélgetés a Szlováknak lenni csodás című kortárs szlovák irodalmi antológiáról)	65
	„az, ami Párizsból nem látszik” (Beszélgetés a magyar és a szerb irodalom kapcsolatáról)	74

mérlegen

BENCE ERIKA	Fehér és vörös rózsza (Géczi János: Az utolsó rózsához)	84
FÖRKÖLI GÁBOR	Az avar naplója (Lanczkor Gábor: Szaturnuszi mesék 1.)	87
DEBRECENI BALÁZS	„Megérinteni szavakkal” (Sirokai Mátyás: Egy szikla arcát)	91
JÓDAL RÓZSA	A halál, a halálba segítség misztériuma és kérdőjelei (Gašper Kralj: Használati idő)	95

Az utolsó oldalon

SZÍV ERNŐ	Kis beszéd a megértésről	100
-----------	--------------------------------	-----

Illusztrációk

BEREZNAI PÉTER alkotásai a címlapon (*Téli táj vörös kápolnával*, 2023), a 24., 44., 64., 83. oldalon és a belső borítón

(NAGY ZOPÁN írása Bereznai Péter *Contemplatio / Szemlélődés* című kiállításáról: <https://tizatajonline.hu/kep-zomuveszet/jelhagyas-lepesek-es-tavol-kozeli-csond-kepek>)

MARNO JÁNOS

Hommage a Gilles Deleuze

2024. MÁRCIUS

Csütörtök este ücsörgök szűkös
cselédszobánkban a kereveten,
melyet halott barátom készített
ezerkilencszázhetvennégy vagy
75-ben nekem, hogy legyen hol
kihevernem tucat kudarcomat,
melyekről jobb, ha hallgat az ember.
Feleségem ilyenkor már alszik
odabent az utcai szobában,
utcai ruhájában, amelyet
én már évek óta nem viselek,
és nem is tervezem, hogy viselni
fogok. Nem látom magam fekete
düftin nadrágban, melyre a fiam
próbált emlékeztetni a minap.
Salamandert sem látott a lábam.
Halálom maholnap napirenden,
s a világ is végét járja bennem.
Uramisten! és ha még sincs isten?!
Mire megyek egy kerekesszékkal,
ha nincs hozzá franciaerkélyem?

Tulajdonképpen

Raymond Chandler és
Kertész Imre emlékének

Itt van nekem ez az ablak. Talán
nem olyan magas, mint a Chandleré,
nekem azonban elég ahhoz, hogy
jó szívvel kivessem magam rajta.
Nem telik bele két másodpercbe,
maximum háromba, hogy talajt
fogjak, és szétloccsanjon a fejem.
Az, ami egyelőre összetart
idefenn, és gyötör szüntelenül,
hogy én is vele tartsak, óvjam
épségét, miként ő gondoskodik
rólam, valahányszor elegendem van.
Amikor rogyásig terhemre van
lenni. És ugranom kell, mivel
az a két vagy három másodperc max.,
az a súlytalanság élményével
ajándékozhat meg *tulajdonképpen*.

A hallásról

I.

Gyönyörű volt a szolga füle helyén tátongó,
vért spriccelő lyuk. Mintha készen állt volna a tanításokra:
lecsapva a kanyargó, porcos bőrkagyló, mint a kevélység.
A hallás őszinte bemenete.

És Krisztus belátott rajta, egész a csigáig, látta, nincs itt
az ideje, hogy beszéljen hozzá; begyógyította a sebet.
Amikor aztán harsogni kezdett az ég, a szolga épp
egy lócán görnyedve bámult maga elé. Nem rezzent össze
a dörrenésre, de sírni kezdett, mint egy lefűrészelt ágú fenyő.

II.

Vörös vihar vonyított végig a városon,
sebesre dörzsölve a falakat. Őszinte pillanatok
hozott a homok és a szél, mert a füleskuvikok lehunyták
borostyánszín kameraszemeiket a fenyőernyők alatt,
a galambok meghúzódtak homályos dúcaikban.

Az őszinte pillanatokban bízni nem szabad.
Nincs bizonyos a viharban, mert nyugodt cserjék
alatt homoki vipera lapul, mert a látás romlásával
felerősödik a hallás. Így bármit is suttogtak egymásnak
a kimart arcélú katonák, az fennakadt a tollparabolákon.

A sír egy vörös agyagsziklába volt vájva,
kőzárja, mint a var, feltépésre csábító.
A mennyek országának tollas drónjai felemelkedtek
az idő elnyugvásával, jelezni, kezdődhet a visszaszámlálás.
Az őszinteség megrázni a bokrot a sziszegés ellenére.
A vak és süket sírkamrában egymásba értek a hasonlatok,
és megalvadtak a test körül, mint a patások sötét, sűrű vére.
Ártalmatlan siklók csavarodtak saját várakozásuk tengelyére
a kövek alatt; mikor előbújtak a sötét feloszlásával,
a sír már csak egy vörös lyuk volt, egy rés, bármi hang is
lézengett benne, az már eltűnt.

Az Igaz Istenről

Isten párosujjú patás.
Sarokba szorítható,
ledöfhető, feldarabolható.
Isten minden része hasznosítható.
Isten ehető.
Istenhez MSG-t lehet keverni.
Isten – bár a törvények szigorúan büntetik –
megbaszható.
A fő kérdés ilyen esetben, hogy
rendelkezésünkre áll-e bármi módszer,
ami alapján egyértelműen megállapítható
Isten részéről a konszenzus.

Isten könnyen megölhető. Bár a legkönnyebb,
és minden bizonnyal a legelőrelátóbb nem az
abortálása, hanem Mária sterilizálása lett volna.
Megfelelő tudás híján nem volt kivitelezhető,
amikor lett volna rá alkalom. És mostanra
hogy a nyakunkra nőtt, röfög az ölben.
Reng a hája. Zsíros izzadságán hízunk,
vizeletpermete hallucinogén.

A vigasz, hogy ez az Isten tényleg
megbaszható, megölhető, megehető.
De ha meg is történik mindez,
a konyhai feldolgozás során annyi ízfokozó
kerül hozzá, hogy nem győzik majd falni.
Az éhségben összeszűkülő gyomrokból lapul
az Egyetlen Igaz, a Sav Által Tisztára Mart Isten.

Gyönyörű apokalipszis

ROLLING STONES

Négyszögben állnak az iskolaudvaron, szemben velük, U betű alakban az iskola épülete, hátuk mögött a frissen épült tornaterem, két hatalmas kőrisfa árnyéka nyújtózik hátrafelé, a Tódor Anna néni kertje irányába, délelőtt van, négyszög, pionír-ünnepség, Mártika néni, a pionírparancsnok vezényel, egyenruha, kék nadrág, kék szoknya, fehér ing mindenkin, pionírnyakkendő, az ingvállakon pionír-rangfokozatok, a vezetők jelentést tesznek éppen Mártika néninek, a legfőbb pionírnak, szalutál Mártika néni, szalutálnak

a fiúk, a lányok, a jó tanulók, akik első körben lettek pionírok, a nem jó tanulók, akik csak második vagy harmadik körben, mint ő is, szalutálnak, jelentenek a fő pionírok, aztán beszédek hangzanak el, az igazgató elvtárs, a szülőbizottság elnöke beszél, elsősök vonulnak be az óvónéni vezetésével, aztán versek következnek, Varga Jolán, Pál-Varga István, Bögözi Tünde szavalnak megrendülten, patetikusan, magyarul, a román vezényszavak között magyarul, aztán a polgármester elvtárs is szólásra emelkedik, hosszan beszél, nem értenek semmit

belőle, nem is érdekli őket, talán nem is nekik mondja, hanem magának vagy az elvtársaknak, a Párt megvalósításairól, a fő elvtársról és elvtársnőről, virágzásról és kommunizmusról, az ingyen tankönyveikről, pártunk és államunk gondoskodásáról, aztán megint szavalatok jönnek, a *Nem a fenyők*, a *Van olyan föld*, ezeknek a szerzőjét ismerik, ő az A Költő, aki épp előző félévben volt az iskolában, hozta az utolsó verseskötetét is, felolvasta a Csoma Sándor *Naplóját*, ő *A költő* nekik, az élő költő, akit ismernek, az a régies beszédű költő bácsi, az elég lesz-é, a *hagyé nekem is*, a *fültétették* stb. írója-mondója, így

olvassa náluk az osztályban is fel, ő az, akinek egy nép terhe,
 egy nép gondja nyomja a vállát, helyettük is viseli, hordozza
 ezt a terhet, ő a költő, aki *pennájával küzd a megmaradásukért,*
és viszi és hordozza ezt a gondot, viszi és hordozza és felmutatja,
 ő az, akit szavalni lehet dörgedelmesen, avagy elhaló hangon is,
 kiizzadt halántékkal, ő a megtartó erő, ő az erősítő, ő a ház,
 a haza, a szülőföld, a nép, a nyelv, a saját múltjuk, az erdő,
 a mező, a falu, a falvak, a véreik, a szabadság, a hit, a kenyér,
 a harang, az eke, a kasza, a kard, a konok hűség és kitartás,
 és ő az összes magyar történelmi hős, akiket nem tanítanak,

mert nem taníthatnak nekik, ő az a színész, aki eggyé vált a
 szerepével, ez a szerep az ő ruhája, bőre, maszkja, arca,
 aki ha kell, *sebeit vakarja, és nem pirosra festett víz, hanem*
igazi vér szakad fel belőlük, sebeit vakarja, körmével mélyen
 belevág azokba... „nem a fenyők, a hegyek, a borvizek,/ nem
 mítosz, nem ködlő hangulat,/ nem a születés bíbor mágiaja,/

mi e földdel engem összead...” zúgja, harsogja, hogy „...a szépség,
 a vérség mind kevés,/ több kell ide: hű számvetés –/ itthon vagy,
 itt lehetsz magad,/ kötések kötnek, hogy légy szabad,/ léted
 csak itt lelheti igazát,/ lényegét: házat és Hazát” ... *húsba*

metszenek ezek a szavak, eláll a lélegzet is tőlük, mert Ő egy
népért vállal felelősséget miérettünk, mondja párás tekintettel
 osztályfőnökük, és megfeddi őket, mert még ilyenkor sem bírnak
 magukkal, még ezekben a szent pillanatokban is máshol jár
 az eszük, és meglátják mindjárt, csak menjenek be az osztályba,
 hogy mit is tudnak majd mondani a hűségről, megmaradásról,
 felelősségről, vajon mit A költőről, aki a Mi nevünkben is
 töpreng erős sodrású, izzó gondolatiságú költeményeiben,
 mert Ő nekünk a történelmünk, a lelkiismeretünk, világa
 a mi világunk, gondja a mi gondunk, sodró, dübörgő versei

erőt adnak, együtt gondolkodásra, gondmegosztásra sarkallnak,
 és ez az igazi, a jelenkori költői feladat, tudják hát meg tőle,
 ha nem tudnák, az elkötelezett, a közösségi, a nemzetiségi
 poéta és poézis feladata ez, mert Ő nyílt költői hitvallással
 sokak, igen, igen, a Mi nevünkben is beszél ezekben a sokszor
 tikkasztóan darabosan kigörgetett versekben, amikor „a tollat

markoló kéz” már nem is igazából a szóra, hanem a pattanásig
feszült gondolatra figyel, az ebből kicsapódó huszadik század
végi közérzetre figyel, és ez a mi... a Mi gondolatunk is,
a Mi közérzetünk is, amikor magára a kimondásra, kevésbé

a hogyanra veti a tekintetét, versei gördülő kősziklák, mert a
népköltészet erős nedveivel átjárt tájhagyomány és költői világ
az övé, a becsületesség, a csodálni való merészség, aki minket is,
igen, minket is képvisel, és ezt a népet, a mi kis népünket itt a
Kárpátkanyarban, míg lesz világ és lesz élet ezen a vidéken
egyáltalán...

Nyelv

Nálunk mindenki magyarul beszél,
a faluban is, a városban is,
s akik nem, azok is tudnak
a mű nyelvünkön

beszélni, csak
a milícián és az iskolában
beszélnek velünk más nyelven,
azon, amelyiknek az országában
élünk, vagy a papírokat küldik

ugyanezen a nyelven, de mi
nem nagyon értjük ezeket,
úgyhogy valakinek mindig
a segítségét kell kérjük,

valamelyik tanítónak vagy
tanárnak vagy valamelyik
hivatalos embernek,

az árukat, amiket a bótokban
veszünk, azokat is úgy

vásároljuk, azon a másikon
van írva mindenikre, de

ezeket már megszoktuk,
hogy gris vagy biscuiti
vagy sligovica vagy cujka,
s tudjuk, hogy mi mi az, jól,

s mikor meccsek vannak a
tévébe, vagy itt nálunk vannak
a faluba ilyen román-magyarok,
akkor hát persze, hogy a

magyaroknak drukkolunk,
csak akkor drukkolunk ezeknek
itt, ha ezek, mondjuk,
teszem azt, nem a magyarokkal

játszanának, és van nekünk
otthon egy nagy-nagy térképünk
is a belső szobában, azon az van,
amikor mi még nagyok, sokkal

nagyobbak voltunk országilag,
ezért szoktunk sokszor sírni is
nagyobb ünnepségekkor, amikor
ugyan nem ezt mondjuk ki
nyíltan, de ezt siratjuk, mert
elvették tőlünk, s most ezért
vagyunk ebben, de nem sokáig,
mert szerintem, és szerintünk
vissza fogják adni, ami a miénk,

s lesz egyszer igazság a földön,
megmondta a plébános úr is
a templomba, s mások is így
tartcsák, hogy a miénk lesz egyszer,
ami a miénk volt, s akkor majd

a mi nyelvünkön lesz itt minden,
még a sligovica, még a cujka,
még a bor, s minden étel,

s iskola, óvoda, egyetemtől
az óvodáig és vissza, s nem
kell kénlódjunk azzal, hogy
megtanuljunk ilyen mindenféle
dolgokat soha, s ha feltámadna

nagyapánk, nagyanyánk, apánk
vagy a többiek még nagyon
sokan, látnák ők is, hogy
mekkorát változott azóta a
világ... Visszafelé...

Erdő

Székelyföldön rengeteg erdő van még mindig,
pedig irtja a nép rettenetesen, szabja-vágja,
s nem csak a falusiak, nem csak a legszegényebbek,
hanem a leggazdagabbak is, de ők aztán

ipari mennyiségben, bele is halt egyikük ebbe,
lehet azonban, hogy nem éppen ebbe, de
akkora híre volt neki, hogy ebbe is belehalhatott
volna, ebbe a székelybenbe, hogy mit tett az erdőkkel...

Amikor voltak ezek a változások, akkor még
sokkal több erdő volt, de az utána következő
harminc évben ennek sokszorosára csökkent,

nem kímélik az erdeiket, mert azt gondolják,
hogy az erdőben minden fára ajándék van
függesztve, ingyen ajándék, ingyen terem
minden a népnek, hát miért ne vágná ki, ha

úgy látja jónak, neki is meg kell élni
valamiből, neki is fűtözní kell, s neki
is bútor meg egyéb kell, vagy csak
egyszerűen pénz, a fa árából jó sok

pénz, amit itt is nagyon szeretnek az
emberek, mert azért nem túlon túl sok
hányódik erre felé, ezért inkább természetben
szeretnek fizetni, mindenki inkább abban,

búza, pityóka, deszka, tűzifa, malac, marha,
bor, pálinka, ez a fajta cserekereskedelem
dívik, hogy én adok neked fát, te pedig

adsz nekem érte 96 fokos szeszt, amit
a moldovaikkal cseréltél pityókáért,
ők pedig a repülőterek környékéről
hozzák, a rossz nyelvek szerint
a repülők szélvédőjét mossák az

ilyesmivel ott, de azért jól bevált
itt felénk, igazi köményes pálinkát
lehet belőle vegyíteni, s ugyanúgy
megüti az embert, ha többecske

talált inni belőle, mint a szilva, vagy
a pityókabor, vagy bármi, bármilyen
alkoholos tartalmú ital, mert nincs
az a gyümölcs erre felé, amit próbából

be ne erjesztenének, próbából ki ne
főznének pálinkának, sőt, még
paradicsomból készültet is lehet
itt inni, amikor valamelyik falusinak
nagyon sok volt a paradicsomtermése,
az is olyan, mint a többi, csak mégis
azt érzed, mintha tiszta paradicsomot ennél,

vagy inkább innál, s attól fájna másnap
a fejed, nem az egyéb ilyen keverékektől,
kevertektől, ahogy nevezik errefelé a
tisztát, amit sziruppal, szörppel keverve
isznak az emberek, amikor nincsen más,
s ilyen bizony nagyon sokszor van,
bizony, bizony nagyon sokszor...

MÉNES ATTILA

Erdei vadak

(REGÉNYRÉSZLET)

A tanító ***-be érve a házat üresen találta, ablak, ajtó tárva-nyitva. Végigjárta az összes helyiséget, még a szekrényt is átvizsgálta. Legutoljára a spájzba nyitott be, ott azonnal észrevette, hogy valami hiányzik, aztán kapcsolt, a romolhatatlan Csepel bicikli nem volt a helyén. Eszébe jutott, amit az apja pár hete emlegetett, hogy milyen régen ült a kerékpárján, jó lenne, ha a fia felpumpálná a kerekeit (ez nem valósult meg). Szép emlékei vannak a biciklizésről, gyakran mondogatta, hogy fiatal korában azzal járt a vendéglátóipari technikumba, a falujukbeli Vérszomjas Oroszlánok S. C. fociedzésére, diszkóba, hóban, fagyban, meg mindenhova, előre, hátra. Az volt régen, szokta ő mondani a kelekótya szavakra. Világos képlet, az apja megint megszökött, ezúttal a lapos kerekű bicajon. Elképzelte, hogy most összeviszza düllöngél, így teker a főútvonalon a forgalomban. Tekerhetett a város felé, vagy ki a pusztába, túl az agglomeráción. Húsz éve nem ült a nyeregben, persze biciklizni állítólag nem lehet elfelejteni, de akkor is eleshet, beverheti a fejét, bármi megtörténhet, átmehet rajta egy kamion. A helyzetet súlyosbította a hajnal óta tartó áprilisi ónos eső, ami déltől sűrű havazásba váltott, és a vastag fehér lepel délután is megmaradt a tájon. Elképzelte a pillanatot, amint az apja a kerekezés közben, a pusztaság közepén egyszerre feleszmél, széttekint, és látja maga körül a végtelen hótengert, nem tudja, hol van, hogy keveredett ide és miért. A tanító az autószerelő Arany Ignáchoz, régi alsós osztálytársához szaladt a harmadik szomszédba, tömören vázolta a helyzetet, kocsiba pattantak, és a temető felé vették az irányt. Csokonai a térdét csapkodva röhögött a hátsó ülésen, jól szórakozott. Jó volt a sejtés, temető kapuja előtt ott találták a felborult biciklit, odabent az apját is hamar megtalálták. A családi sírbolt műmárvány lapján csücsült, és pityeregve imádkozott. A tanító és Ignác segítették a kocsiba.

Napok teltek egyre-másra a baljóslatú kétezertizenkilences év tavaszán. A röpke iskolai szünet elmúltával a tanító rosszkedvűen nyitott a művházba. Jorgosz úr a mélyföldszintre vezető lépcső tetején állt,

kezében kisüveges Salvus víz, éppen egy tarajosat böffentett. A mélyföldszinten nagyobb csoportosulás közepén Julika néni partvis nélkül, kiöltözve, a házban mindenfelé nyüzsgött a vidám munkahelyi élet, épp csak táncra nem perdültek a kollégák. Régi idők névnapozásai, március tizenötödikei rendezvények, mondhatni lelkes előkarácsonyok hangulatát idéző vígság mindenütt. A könyvesbolttól a moziterem bejáratáig fehér abrosszal leterített asztalsor húzódott, rajta szokatlanul gazdag kínálat, szendvicskülönlegességek összeturkált halmai, dobozos gyümölcslevek, kóla, fanta, sprite, mentes ásványvizek, három üveg bontatlan vörösbor, összemaszatolt papírtányérok, kivott, rúzsfoltos műanyag poharak, ezeket szedegette össze Benő, a büféssrác, és vitte hátra a szemeteshez. Ugyanő gondoskodott a zenéről is, babrálta a technikát, bütykölte az erősítőt, amit kár volt rábízni, mert időnként éles sívítás töltötte be a tág teret, ilyenkor a munkatársak riadtan a fülükhöz kaptak.

– Mit ünneplünk? – kérdezte bátoratlanul a tanító a portástól.

– Semmit – dörrent rá Jorgosz úr. – Zsömi bácsi valamit bejelent – morogta aztán kelleetlenül. – Az isten se tudja, mit. Már a szénapadlás tele van a sok bejelentéssel.

Az asztalok körül pezsgő társadalmi élet örvénylett. Gabala Géza a Pénzügyi Felügyelet szakreferense élénk gesztusokkal magyarázott valamit a halálsápadt Fájó Andrásnak, a Gazdasági Osztály vezetőjének, a valódi fűtőnek meg Kárpáti Oszkárnak, a Kulturális Munkacsoport megbízott konzulensének, aki közben hátra-hátrafordult, mintha keresett volna valakit a tömegben. Látszott rajta, hogy halálosan unja, amit hall. A programszervező lányok csoportosulásának közepén a máris alaposan becsípett Vencsellei brigádvezető bizonyára sikamlós adomákat mesélt, mert a hölgyek egy része zavartan kacarászott, más része felszabadultan vihogott. Gombaszögi, a csöpp kuckójából előbújt házi pszichológus és életvezetési coach kissé oldalt, összeráncolt homlokkal egymagában állt, neki, amikor a tanítónak Gabala Géza bemutatta, nem értette és azóta sem tudta meg a keresztnévét, csak azt, hogy a háta mögött Gombaszagúnak hívják. Szegénynek tényleg jellegzetes testszaga volt. A tanító Jorgosz úr balján a mellvédre könyökölve úgy látta, hogy magában motyog. Vad Mária a Költségvetési Bizottság ügyvivője, aki rendszerint apácaszerűen zárt, torokig gombolt, fekete köntöst viselt, és akit mosolyogni még senki sem látott, viszont a hétköznapiak során minden mozdulatában elutasító, ellenséges magatartást tanúsított, most a Reklám- és Propaganda Csoport daliás

grafikusának törzséhez tapadva, szinte odanőve vonaglott a Boney M. *Night fly to Venus* című számára. Berencsiné, Zsömi bácsi testes titkár-nője, a művház lelke, aki a névnapi ajándékokra szokta diszkréten gyűjtögetni a munkatársak hozzájárulását, már olyan részeg volt, hogy az egyik pillanatban egyensúlyát veszítve bezuhant az asztalok mögé, ahonnan kisebb dulakodás árán – minthogy a titkár nő szeretett volna ott maradni, s hogy elképzelését hangsúlyozza, fogsorát csatogtatva jelezte, ha hozzáérnek, harap – csak hat másik részeg tudta talpra állítani. Akkor azonban, mintha mi sem történt volna, azzal a lendülettel, ahogy talpra rántották, folytatta a csábos táncikálást. Az Ellenőrzési Team koordinátora, négy-öt közönségsszervező hölgy kíséretében csak most jelent meg a földszinti mellvéd előtt, s látva, hogy alaposan elkéstek, viharos gyorsasággal szedték a lépcsőfokokat, közben valamennyien hangosan nevettek. A Babatiné Maca nevű, bulldogharapású nő a Postázó Kabinettről gyertek ezerrel, gyertek kiáltással invitálta őket, és amint a kis csapat megérkezett a mélyföldszintre, a fénymásolót kezelő elöl kopaszodó asszonnyal kiegészülve kört formáztak, és kislányos lendülettel szintén táncra perdültek.

Amúgy a nők és férfiak jobbadán külön csoportosulásokat alkottak, aki nem táncolt, az evett, koppantak-roppantak a járólapon a törött műanyag villák. A tanító mindezt sokáig a félemelet magasából szemlélte, Jorgosz úr, aki utoljára mintha köpött volna egyet lefelé, visszahúzódott a maga biztonságos kalickájába.

– Majd mindjárt megyek – bólogatott a tanító, amikor letről a könyvesboltos nő kiszúrta, hogy odafent ácsorog.

– Ne kukkolj ott! – formázta rúzsos ajkaival a szavakat a kolléganő.

– Majd ha a fehérbort is felbontják – motyogta válaszul. Egyelőre azonban csak szekszárdi merlot palackok voltak láthatóak és a tanító rossz tapasztalatok tucatjaiból tudta, ennél a borfajtánál képtelen megállni egy biztonságos alkoholszinten. Nem ihatja le magát a sárga földig, hiszen nyilván most is megfigyelik, s ha botrányt okoz, esetleg félreértésből kötekedni, lökdösődni kezdene, búcsút mondhat az állásának. A vörösbor máshogy működik, gondolta. Eközben odalent kisebb tumultus formálódott, kiabálás, méltatlankodás hallatszott, a tanító látta, amint Gabala pénzügyes és Csizmazia, csótányok, pókók szakértője előbb csak taszigálják egymást, majd ököllel kezdenek hadonászni. Rút Árpád rendszergazda és Kotormánné Napsugár a Társadalmi Kapcsolatok javaslattevője lagymatag sipákolással igyekezett szétválasztani őket, kevés sikerrel. Szükségessé vált Jóska, a kemény

kötésű raktáros és Vencsellei brigádvezető határozott fellépése is, akik így, egyesült erővel hátrébb taszigálták a feleket.

A tanító végül, mivel a torka teljesen kiszáradt, megindult lefelé. Vörösboros pohárral a kezében a tömeg szélén téblábolt, mikor a könyvesboltos nő hozzálépett, te is olyan vagy, mint ezek, mondta sűrű vodkaszagot lehelve az arcába. Korábban nem tegeződtek.

– Atyagatya – folytatta. – És még engem néznek hülyének – tette hozzá cáfolatra vágyva, és a vállával megbökte a tanítót. – Miért vagy mindig ilyen kis izé? – kérdezte. – Ja, persze, a szent életű tanító bácsi – sziszegte sértetten, és otthagya őt a tömeg szélén. Teltek, múltak a percek, a tömeg egyre csak hízott. Jöttek a munkatársak az emeletről, a félemeletről és a földszintről, mindenki izgatottan magyarázott. A bérszámfejtés három gömbölyded adminisztrátornője, kimódolt pletykák terjesztői, nagy csokiskeksz-fanatikusok finoman erotikus vonaglással szinte tapadtak egymásra, és vidáman sikongattak, pörögtek, szemkápráztatóan villogtatták műkörmeiket. Nem zavarta őket, ha a Programszervező Csoport ügyintézőjének szögletes könyökébe ütköztek, a Terrarista Szakkör vezetőjének pucsitó ülepe állta útjukat, vagy ha Dr. Szabó, a pajzán csillagász tenyerét megérezték a tomporukon. A tanító kicsivel később látta, amint ez utóbbi a Gazdasági Osztály üdvöskéjének, Harag Évának sugdos a fülébe, olykor hozzáér a karjához és olyan mozdulatot tesz, mintha a nő hajába akarna beletúrni. Néhány pillanat múlva már ők is ott hajladoztak a hangfal tövében, aztán meg feltűnésmentesen osontak az Eszközzraktár zárható helyiségének ajtajáig, ahol, lévén kulcsuk, néhány pillanatra nyomuk veszett. A kavarodásban, mindenki mindenkivel ölelkezett, koccintott, a rivális kollektívák közt kitört az örökbéke. Volt, ami volt, most már mindennek vége, szeressük egymást gyerekek! Süllyed a Titanic, haláltánc, gondolta a tanító, amint a sokadalmon átküzdve magát a büféasztal felé tolakodott. Az áttörést szapora bocsátnatkérések közt végrehajtva egy parasztkolbászos szendvicset választott, és újratöltötte a poharát. Ekkor sodródott mellé Fájó gazdaságis, a tanító feléje nyújtotta a poharát. Fájó tagadóan intett, csak gyömbért iszom, üvöltötte túl a *Raszpputyin* című szám keltette hangorkánt a tanító füléhez hajolva, a gyomrom, tette hozzá magyarázólag. Láthatóan remegett, mint mindig, a feje előre-hátra nyaklott, kezei egy pillanatra sem pihentek, idegrendszeri problémáról lehetett szó. Szorosan mellettük Krézi, a punktarajas karbantartó állt, ő többedjére harsogta bele a mélyföldszint káoszába, hogy bulika van, meg hogy nem

vagyunk buzik! Nó fjúcsér, ezt is kiáltozta. Őt, a negyvenes, kigyúrt, agyontetovált kollégát a tanító érdekesnek tartotta, de nem kedvelte.

Dr. Szabó a népszerűtlen csillagász, miután minden eredmény nélkül sündörgött a fél pohár ásványvizével petrezselymet áruló jegyárus porcelánbaba körül, most lelkes kiselőadást tartott Babatiné Macának a fekete lyukakról, amik mindent magukba szippantanak, meg vörös óriásokról, amik minden űrt betöltenek. – Jó – reagált Babatiné –, csak vegye le rólam a kezét, különben *hxikkglá* (ez utóbbi szót nem lehetett érteni)!

A hölgyek közt legnagyobb sikere szokás szerint a törpenövésű Ögrömbögzlü Ferdinánd úrnak volt, őt valósággal körberajongták a munkatársnők. Az alig egy méter magasra nőtt kollégáról régebbi és friss pletykák is tudni vélték, hogy neki itt már megvolt minden kolléganő, beleértve a férjes asszonyokat is. Meg vannak veszve érte a csajok, így szólt a sanda híresztelés. A férfikollégák viszont fújtak rá, mivel Zsömi bácsi valami okból őt szokta megbízni a húsvéti ünnepség megszervezésével. Ögrömbögzlü ezeket az alkalmakat évek óta úgy oldotta meg, hogy először hosszú részletet játszott le magnón Bruckner *Második szimfóniájából*, majd negyed órán át rosszul hangszílyozva felolvasta Dickens *Karácsonyi ének* című regényéből azt a részt, ahol a Cratchit család szaglászó gyerekeiről esett szó, mindaddig, míg a munkatársak előbb halkán, majd egyre hangosabban ásítózni, beszélgetni kezdtek, mondván de kurva unalmas már megint a törpíke. Amint ez a zajongás a fülébe jutott, méregbe gurulva a mikrofont az asztalra csapta, és olyasmiket kiabált, hogy micsoda csürhe ez, a jó ízlést hírből sem ismerik, ő kiteszi itt a lelkét, gyöngyöt dobál a disznók elé, azok meg csak rőfögni tudnak és dagonyáznak, pfujj! S ez a jelenet, évre év, hajszála ugyanígy ismétlődött.

A mélyföldszinten az emberek feje fölött tekintélyt parancsoló méretű muslicaraj körözött, nyilván a kilöttyent szeszek illata vonzotta ide őket, tudták, mi a jó. A tanító lengette a kezét a tányérkája fölött, de hiába, a szemtelen rovarok rászálltak a kolbászkarikákra, csoportosan egyensúlyoztak a pohara peremén, a terület-terület büféasztal kínálatából pedig leginkább az ázott lazacos szendvicsek érdekelték őket.

– A kurva anyátok – morogta, amikor a valódi fűtő megveregette a vállát, és csak annyit kérdezett, megyünk, tanár úr, s megmutatta a tenyere öblében rejtőző kövér jointot. A fűtő nem egyedül érkezett,

mögötte álltak a gézengúzok, Benő, a büfés srác és Jóska, mindannyian várakozásteljesen bámultak rá.

– Van lent rendes pálinka is – hunyorított rá Benő, – nem fogod utálni!

Mi van, ha provokáció, gondolta izgatottan.

– Menjetek előre, majd jövök – válaszolta az imposztoroknak, s azok hárman libasorban elsomfordáltak a pincelejárat felé, ami ekkor résnyire nyílt, és mögötte megjelent Krézi vigyorgó arca.

– Písz! – kiáltotta oda a tanítónak a sűrűn tetovált karbantartó.

– Csak nehogy késő legyen – szólt vissza óvón Jóska. A tanító még mindig nem értette, minek örül a művház. Mindjárt megjelenik Zsömi bácsi, hogy kihirdesse az elbocsátó szép üzenetet, ezek itt meg úgy tesznek, mintha volna minek örülni. Már a beszédet is elképzelte. Az igazgató nyilván azzal a *bon mot*-val kezdi, amit általában tetszőleges munkatársak fülébe szokott döngicsélni: „Tudjátok, én mindig olyan főnök voltam, aki azt mondja, fogjuk meg, és viszem. Semmi több. Imádkozunk jó előre, hogy szebb jövőt láthassunk.” Vagy valami ilyesmi. Ekkor, mint egy varázsütésre, az igazgató feltűnt a magasföldszinti mellvéd mögött, fönről jámboran rámosolygott a népére, és szapora léptekkel máris a tömeg közepén termett. Utat nyitottak neki.

– Na, én csak egy korty kávéra – mondotta –, az íze kedvéért, és hogy ünnepeljük meg ezt a klassz hírt, hogy megújulunk! Hurrá!

Mindenki igyekezett még közelebb furakodni hozzá, többen hurráztak is.

– Jajj, mindjárt megfulladok – viccelt az igazgató. A kollégák hada felzúgott, éljenzett, de ebből a kórusból is kihallatszott Fájó részeg bömbölése.

– Na, ugye, hogy ugye! Én megmondtam, de ez a sok idióta itt.

A tanító is igyekezett beljebb hatolni a munkatársak sűrűjébe, a könyvesboltos nő mellé sodródott, aki rámosolygott, a tanító vissza.

– Csak tudnám, minek örülünk, milyen megújulás? – szúrta a foga közt a szót.

– Hát nem tudtad, Attila? Az új bútorok. Az EU-s pályázat – mondta a könyvesboltos nő.

– Én meg azt hittem, hogy – súgta a tanító.

– Hinni a templomban kell, apukám.

Amikor legközelebb szétnézett, Zsömi bácsi már kámforrá vált. Úgy tűnt el, mint egy szétpukkanó szappanbuborék. Azonban a buli

folytatódott. A részeg boldogságban összekapaszkodott irodisták, alkalmi párocskák dülöngélve táncoltak, partnerük csípőjébe, vállába kapaszkodtak, érzelmektől elteltten fogdosódtak, és taposták egymás lábát, a zene pedig egyre hangosabban szólt. A tanító is táncolt, bár utólag már képtelen volt felidézni, hogy kivel. Aztán csak arra eszmélt, hogy pár elázott, a büféasztalba kapaszkodó munkatárs mellett ő is a félig kiivott poharakból öntögeti össze és hörpöli a maradék szeszeket.

Látni vélte Juli nénit is, amint a női vécéből kilépve zsörtölődik, ezt a sok ocsmányságot, amit maguk után hagynak, hányás, kotongumik, és a férfi vécé még sokkal mocskosabb!

Másnap délben borzalmas fejfájás ébresztette. Az élevesztett Wilkinson borotvával sikerült véresre karmolnia az arcát, nyakát, pár szőrpamacs mégis ott maradt az állán és a gigáján. A trolipótlón mindenki őt bámulta. A művház máskor félig üres parkolóját most tucatnyi ponyvás teherautó foglalta el. Serény legények cipeltek futurisztikus irodabútorokat, komolyabb asztali számítógépeket, titokzatos tartalmú dobozokat. Odabent is sürgés-forgás, sarokcsiszolók sivítottak, kezükben magasba emelt pemzlikkel szobafestők sorakoztak, mintha arra esküdnének, hogy itt majd mindent alaposan bemázolnak. A régi, elöregedett irodabútorok a félemeletre összehordva, egykedvűen várták sorsukat. A tanító másnapos bambasággal bámulta a felfordulást. Kollégát nem látott a környéken, egyedül Jorgosz úr vetette neki oda, hogy mit keres itt, mikor meg lett mondva, hogy szünnap van, lehet hazasétálni toronyiránt! Indult is. Ekkor érkezett Szerjoga. A tanító homályos emlékei szerint a főnévi igenevek felfoghatatlan szabályaival kellett volna foglalkozniuk. Megörült, hogy elmarad az óra. Együtt mendegéltek a megálló felé.

– Már túl sokat gondolkoztam életemben – mondta a gyerek, míg a trolipótlóra várakoztak. – Túl sokat és mégsem értem, mi van a fejemben. Vagy igaz, vagy nem.

– Elhiszem – válaszolta. Itt bajok lesznek, gondolta magában, s közben a gyerek fején csigavonalban tekeredő forgókat nézte. – Szoktam én is ilyesmit érezni – vallotta be.

– Többet nem akarok gondolkozni – mondta Szerjoga. – Kikészülök ezekről a gondolatokról.

– Nem szabad így kétségbeesni – próbálkozott a tanító.

– Ne tessék ezt mondani, Attila bácsi, kikészülök ezektől a gondolatoktól. Az álmaim is rosszak, és félek. Reggel mindig hányni szoktam. Mindig ezek vannak a fejemben. Amikor kottát olvasok, akkor is.

– Ne vedd ennyire komolyan a dolgokat, kiskomám! Majd minden rendbe jön.

– Meg fogok bolondulni így – mondta a kisfiú. – Nagyon elfáradt bennem a zene.

Bő egy hét telt el viszonylagos nyugalomban. A tanító az újjávarázsolt Közösségiben lapított, gyerekek ezen a héten egyszer sem jöttek. Csütörtökön a munkaidő vége felé a mosdóból kilépve Ishewara Pradhupáda jógamesterbe ütközött.

– Om mani padme hum – köszöntötte a jógí, aki amúgy napok óta fedetlen felsőtesttel mutatkozott, s beszéd közben szerette olykor ugráltatni valóban kidolgozott mellizmait. Előbb a baloldalt, aztán a jobboldalt, egymás után hétszer. Pradhupáda majdnem letarolta a lábáról a tanítót. Úgy látszott, sürgős dolga akadt odabent.

– Gyere már el egyszer a délelőtti meditációra! – lehelte az arcába gyomra minden beteg páráját a mester. Jellegzetes északalföldi tájszólásban beszélt. – Sajnos egyre kevesebb a padavan – panaszkolta, s ebben a tényben, ahogy egyszer kifejtette, az emberi létállapot elsötétülését vélte felismerni, a kiteljesedőben lévő kali yuga világát.

– Jó, majd a napokban okvetlenül benézek hozzátok – ígérte ő.

– Ezt el is várom tőled. Ez a minimum. Ép pránában ép lélek. Meglátod, utána sokkal tisztábban érzékeled majd a valóságot. Olyan kifinomult szintre léphetsz, ahonnan minden érthetővé és lényegtelenné válik. Ezt hívják Buddha fényének. A lényegtelenségen van a fő hangsúly, a megvilágosodás csak elhatározás kérdése. Buddha ellene volt minden aszkétizmusnak, de az önszerelem hiányzott a lelkületéből – mondta Pradhupáda, és megigazította a fején a vörös selyem turbánt, s közben mell- és karizmai hol megfeszültek, hol elernyedtek.

– Igen, már hallottam ilyesmiről – felelte kényszeredetten. Szeretett volna már a Közösségi védett rejtekébe visszasietni.

– Most megint mindenki kurvára ideges – váltott témát a bölcs jógí fakír, miközben ő próbált eloldalazni az elviselhetetlen szájszag elől. A bölcs azonban követte minden moccanását, szinte sarokba szorította a tanítót. Nekifogott, hogy ismertesse az újabban létrejött frontvonalakat: – A házat most rendesen felszerelték, és a hírek szerint csak a legjobbak maradhatnak. A néptáncosok kiigényelték a Csillagászati

Szakkör helyiségét, összenyitnák a két termet, hogy több helyük legyen. A párhuzamosságokat is fel kell számolni. A Készletgazdálkodási Osztály, ami például a budipapírt, a tisztálkodási felszerelést és a kukaürítést intézi, nekiment az Üzemeltetési Brigádnak, akik állítólag egész nap a szaros seggüket vakarják. Közben az Üzemeltetési Brigád, Vencselleiek elkezdtek jelentgetni Rút Árpád rendszergazdát, mert január óta színét se látják, csak a fizetését jön be felvenni, a gépeket sem frissíti. Köcsög geci ez mindegyik – lehelte nézetét a guru. – A programszervezők a közönségszervezőket akarják kicsinálni, csupa baszatlan vénasszony, de ne mondd senkinek. Azok a mocsadék statisztikusok megpróbálják kirúgatni a Társadalmi Kapcsolatok Részlegének vezetőjét, Kotormánnét, aki a pályázati pénzeket mindig elszíjpantja előlük. Kotormánné viszont a Kulturális Munkacsoport ellen áskálódik. Te is vigyázz a valagadra, cimbi, a kismadarak csiripelik az ágakon, hogy a Közösségit kiigényelte egy új társaság, a rituális szőnyegszövők, nem árt tudnod, hogy befolyásos kerületi úriasszonyokról van szó, nagyban megy a lobbizás. Zsömi bácsi kedvel téged, de sose lehessen tudni – mondta még Ishewara Pradhupáda, majd eltűnt az egyik fülkében, ahonnan erőt és elszántságot sugárzó, nem evilági zajok után azonnal megkönnyebbült sóhaj volt hallható.

Juli néni a következő híreket osztotta meg vele: Zsömi bácsi délelőtt nagyon kiabált Fájóval. Áthallatszott az ajtón, hogy Fájó többször is bocsánatot kért. Kinyalta a fenekét Zsömi bácsinak azzal, hogy többet nem csinál ilyet.

– De milyen? – tudakolta a tanító.

– Azt nem tudom, fiam, csak a követ mostam fel a folyosón. Én csak egy takarítónő vagyok. Egyik fülemen be, satöbbi.

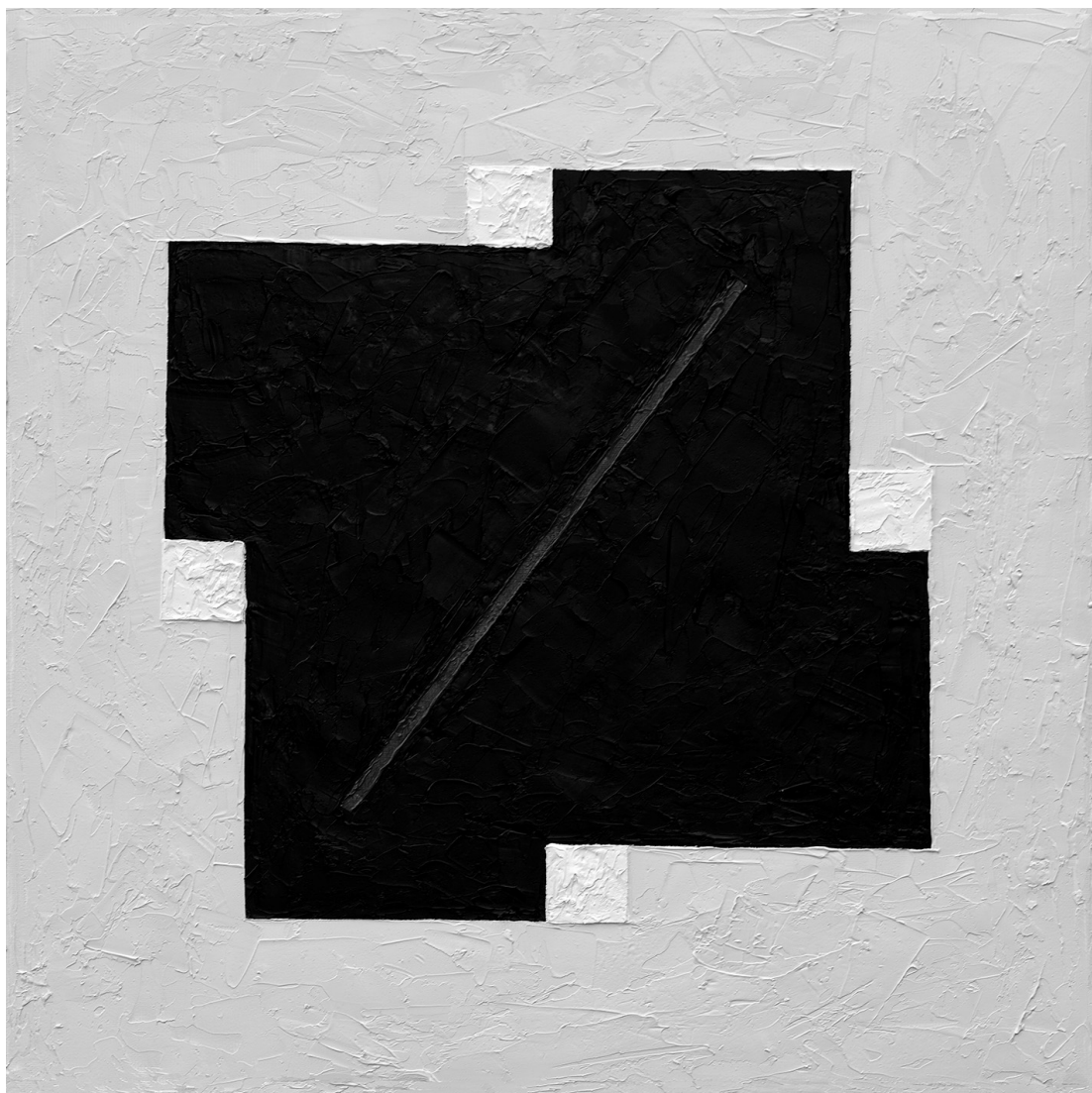
A tanító mondta neki, hogy milyen jól néz ki.

– Nagy csibész maga – jött a válasz.

– De tényleg – bizonykodott ő. Juli néni még azt is tudni vélte, hogy Gabala Géza pénzügyes meg Dr. Szabó csillagász egy kanál vízben megfojtaná Fájót, akinek kifelé áll a szekere rúdja. – Egyik tizenkilenc, a másik se jobb, állat ez mind. Kibékíthetetlen kompromisszum – mondta még –, a túlélésért harcol a nép, láttunk már ilyet.

Arra a tanító magától jött rá, hogy itt nemcsak a régóta húzódó árkok mélyülnek egyre, de vadonatúj szövetségek is köttenek. Nehéz lett volna nem észrevenni, hogy mostanában ki kivel jár ki cigizgetni, ki kit szólít meg mézesmázos hangon, kivel nevetgél bizalmasan a szűkös teakonyhában. Csodálkozás nélkül figyelte, hogy a Reklám- és

Propaganda Csoport néhány tagja, Gombaszögi a rendkívül gátlásos pszichológus társaságában nagy kacagás, fintorgás közepette kávézgatással töltik a munkaidőt, amint azonban a hórihorgas koreográfus, a projektmenedzser, a Szervezési Osztály titkárnője és Csizmazia terrarista (vállán egy türkiz színű, ékkő szemeit vadul forgató kaméleonnal) megjelenik a színen, rögtön lehervad ajkukról a mosoly, és témát váltanak. Előbbiek szinte mintha felfúvódtak volna, testükkel kitöltik a teakonyhát, hogy az a másik négy, hiába méltatlankodik, már sehogy se tudjon befurakodni. Közben pedig úgy kavarják, úgy szürcsölik a feketét, mintha lassított felvételen játszódná a jelenet. A tanító látott mást is, elsősorban háborús készülődést, hadak szervezkedését, kölcsönös gyűlölködést a szemekben, sunyi oldalt pillantásokban. Véletlenül meghallotta az örökké rosszmájú albínó Spuller Jenő nevű irattárosnak, mocskos viccek kiapadhatatlan forrásának sanda megjegyzését, amit a büféssráchoz, a valódi fűtőhöz, a Pénzügyi Felügyelet két főelőadójához meg az egyik közönségszervezőhöz intézett, miszerint Zsömi bácsit olyan régen látta, biztos már mumifikálódott az irodájában, hót ziher, hogy megtalálták a legyek, de legalább is fordítva ül a döglött lovon, ami ebben a helyzetben elég gáz. Ezen a többiek visszafogottan kuncogtak, amint azonban a tanító köhögését meghallották, mindjárt arról kezdtek fecsegni, milyen pazar lett ez az új, mályva árnyalatú falfesték, s ez a modern kávéfőző színben is megy hozzá, és sokkal erősebb feketét főz, mint az a régi ócska. A tanító úgy tett, mintha semmit sem hallott volna, s nagy bátorságot igénylő módon, fülét farkát behúзва kotródott vissza a Közösségibe. Aznap se jött tanítvány.

BEREZNAI PÉTER_CONTEMPLATIO, SZEMLÉLŐDÉS, 2024. olaj, vászon, 40×40 cm

Őrtánc

Korán kelek.
Rigóhang ébreszt.
Fekete rigó keresi párját.
Nem tudok visszaaludni.
Felkelek ágyamból, résnyire nyitom az ajtót.
Anya szuszog, apa horkant, mindenki alszik.
Lábujjhegyen lopódzom végig a lakáson, tánclépésben járom
körbe, lábujjhegy, talpél, nincs, aki megállítson, rám szóljon,
mit járkálsz összevissza, mit csinálsz már megint.
Hűvös a kő, talpammal érzem, a parketta is hűvös, meg-
megreccsen, nem egy táncparkett, fedélzet inkább. Vagy
erődvár. Bátyasétány, végig a falak mentén.
Mindenkinek nyugszik, csak bennem jár a lélek körbe-körbe, a
bátyáknál sarkosan fordul, de azért tánclépésben, sasszé,
lábujjhegy, talpél, sasszé, lábujjhegy, talpél.
A konyhában megállok, most érzem csak, mennyire kiszáradt a
szám. Pohár vizet töltök, lassan iszom, minden korty egy
pillantás a tájra, körpanoráma, kár, hogy nincs kéznél a
szelfibotom.
Sebaj, az én szemem nincs optikához kötve, belül tágasabb,
kitárul minden. Kortyonként tekintek körbe, a keleti
határvidéken háború tombol, ami nyugtalanná tesz, őrségünk
maroknyi, seregünk a nyugati határvidéken, nincs kedvük
elmozdulni onnan, videóüzenet jött, bocsi, előbb felkészítjük
katonáinkat a túlélésre.
Felkészítő gyakorlat indul, sasszé, lábujjhegy, talpél, a déli
határszélen kerítés, nem engedjük be a kóbor kutyákat,
hurkokkal jönnek a fogdmegek, de az okosabbak kifognak
rajtuk, vannak köztük tapasztalt harci kutyák, felderítők és
mentőkutyák is, de a hullakereső kutyáké az érdem, hogy a
kerítés alatt sírokat ásnak, azokon át lehet jutni. Nemsokára
előzőnli a látóhatárt is a kutyasereg, néhány farkas is
csatlakozik délvidékről, a nagy hegyek közül jönnek, azt
beszélik, már a városokba is bemerészkednek éjszakánként,

dögöket keresnek meg ételmaradékot, mint a medvék, de azok maradnak fent, a zordon fenyvesek vidékén, mert ott a kenyérmaradék is más, nem olyan száraz, páráatlanított. Északon áll a gallér, nagy hegyek karéja, sziklakkal kicsipkézve, az északi oldalon mindig fázom, borzongva lépek, sasszé, borzongás, talpél, félő, hogy begörcsöl a talpam. Sebaj, a magnéziumtabletta kéznél, lassan kortyolok, nagyokat nyelve, kortyonként tekintek körbe, nincs nyugovásom, a fekete rigó is sokáig keresi párját, egész tavasszal, nyár közepén hagyja csak abba, most már elég volt, elég a párkereső hadműveletből. Műveleti alakulatként önjáróvá és önszállóvá vált fiókaikat szemlézi, kis fekete drónok települnek az ágakra, sárga csőrük komplex kijelző és műveleti egység, fel vannak vértézve a macskák ellen, már akit kienged a gazda. Tanulhatnak tőlük puha járással saját lába nyomába lépni, semmi lábujjhegy, talpél és sasszé, mégis olyan kecsesen, párkányon, kerítéselen, szögesdrót kiálló tövisei között, az egész kutyasereget megszégyenítve, mindegy, hogy harci, felderítő, mentő, hullakereső, sírásó, túlélő egyedül az öntörvényű macska, akinek talpában van a körtánc, ahogy a területét körbejárja, bátyáin sem sarkosan fordul, feketerigóhang el nem téríti, az északi oldalon sem borzong, bőrpárnás talpa sohasem görcsöl, karmait behúzza tartja, és csak akkor ereszti a karomba, amikor megjelenik a fekete kandúr, aki hadúr inkább, a fekete seregek vezére, akit előretolt a szükség, és most vadászik, de nem rigóra, cinegére, ugyan, hanem a saját vérére, mert az izgibb.

Sasszé, lábujjhegy, talpél, sasszé, lábujjhegy, borzongás semmi. Elvitte a macska, a magnézium meg a túlélőösztön.

Kortyonként járok körbe, szuszogás, horkantás, otthon.

Kívül rigóhang, fekete rigó keresi párját.

Nem tudok visszaaludni.

Belül nyitott szem.

Őrző.

Biztosíték

Mondd mi a baj? Büszke lehetnél, igazi férfi vagy.
Engem is te nemzettél, légy erős, képzeld van, ahol uszonyokból
[főznek
levest az irányíthatatlanná vált testeket a mélybe eresztik.

Ehhez képest mi szabadok vagyunk, idegen bányató a ház,
mégis levegőhöz jutunk a bútorok örvényében.
Forgass meg a zenére, lobogjon utánam, amit tőled kaptam örökül!

Minden nap más irattal gyújtottál alá a télnek, utolsó
figyelmeztetések lángoltak, meg sem rezzentél, mondván
[a szolgáltatók
úgyis csak fenyegetőznek, szükségük van ránk.

Nekem is. Ott fogtál angolnát ahol nem is élhetne, először
azt hittem kígyó. A gránát is alma formájú játéknak tűnt,
hogy megtudjam hány éves, kicsavartam a szárát.
Ugye elrejtet, míg biztos távolba érek?

Szél

Egy medve ül a mellkasodon hónapok óta,
az enyémen meg dimenziókapu nyílt:
süvítenek belőlem a szellemek.
A bőröm egész felületén érzem,
amikor elhagynak.

Bizsereg a tenyerem,
most jön a törődés:
muszlin függöny, fehér.
Rátok terítem.

Remeg a térdem,
kimenekül a félelem:
vörös selymet borítok elétek.
Puha léptekkel járjatok rajta.

Itt jön a következő, ne,
össze fogok csuklani.
Lobogó súlyos, kék vászon:
szagató erő.

A tarkómhoz kötözöm,
ehhez a zöldellő fához itt,
ehhez, amihez folyamatosan gravitálok,
befeje.

Ehhez, aminek a tövéből nézlek titeket,
amire ha felmászom,
virágport lehelek rátok,
és mind elalszotok.

Ide kötözöm az erőm, ehhez a törzshöz.
Látod, milyen egyenesen áll?
Csak a levelei rezegnek.
Ők vagyok én, amikor rátok nézek.

El kell állni a szellemek útját,
nem engedhetek ki többet,
mert akkor már levél se,
ágacska és gyökér se,
csak kéreg leszek.

Add kölcsön a fenevadad,
hadd töltsen be vele
a medvényi úrt a mellkasomon.

A ginkós városártéri erdei
fanszörzet-
puhák.

Boros Frigyes (1825–1892)

Nap mint nap súrlódik
a retinámon egy márványtábla:
Boros Frigyes
(1825–1892)
vízépítő mérnök
1879 márciusában a teljhatalmú
árvízi védelmi bizottság műszaki irányítója,
a Szeged környéki Tisza-szabályozás
9 átmetszésének végrehajtója.
Az emléktáblát halálának 110. évfordulóján,
egykori lakóháza helyén emelte:
– mint könnyű
deszkafödémet
a víz.

Telj-
hatalmú Tisza
1879 márciusában.
Kilenc átmetszés.
Véresnyakú nap.
Rőtlik a horizonton a gyevi határ,
egy belvárosi háztetőről kémlelem
hideg kávét
kortyolgatva.

Viharban a töltésen

Pusztá
vihar. Szél,
mint a márvány.

Kazamaták

Tündéri változékonyságú park
a Tisza kanyarulatához simulva
a Nagyárvíz után elbontott kaszárnyák
és kazamaták helyén;
ez a szeglet,
amiről a nevét
kaphatta Szeged;
szelíd kanyarulat,
mit nem varrtak át kereszt-
öltéssel.
Ide járok futni.
Hó alatt volt ma a park,
szikrázó
kristályok
tapadtak a legapróbb gallyakra is,
és mint egy Juhász Ferenc-vers,
középre zárt sirálycsapat
forgott a mellvéden túl a folyó
fölött.

Az ártéri erdőben

Tavaszi Tisza.
Csillámló érc-
golyó.

A gép forog, az alkotó

Már félálomban megérezte a szagot. Fűtöttek a buszon, néhányan mégis meglegelték a meleget, és kinyitották az ablakokat. Még nem értek a huppanóhoz, a bűz máris beférkőzött a belső térbe. Döggvár a város határában, így nevezte mindenki az orrfacsaró gázokat eregető, égbe törő kéményekkel rendelkező komplexumot. Gyerekként nem tudta megjegyezni a hely szláv nevét, és még most sem jutott eszébe. Akkoriban többször próbáltak belopakodni, de a portás mindig elijesztette őket. Miután elkezdte növesztetni a haját, már a közelébe se mentek. Meglepte, hogy nem bontották még le. Itt gyűjtötték össze és égették el például az elűtött állatokat a környékről. Nem ásták el, mint másutt, hanem egyszerűen fogták és bedobták a tetemeket egy kemencébe. A környezetvédelmi hatóság többször is járt kinn, sokadik alkalom után egy szűrőt szereltettek fel. Mérések megállapították: minden a legnagyobb rendben. A szag továbbra is körüllegbete a települést. A füst csak szállt fel a magasba.

Megérkezett Hetevénybe. A szél egyre erősebben süvített be a nyitva hagyott ablakon. Erre az éles, magas hangra ocsúdott fel. Fűtyült, sután, maga elé. Megszokás, hazaért. Többször megakadt, újra kezdte, keresgélte a hangmagasságot. A cűg élessége ott csengett a fűlében, ezt kellett volna megtalálnia. A főutcán a tűzoltólaktanya pergő vakolatából néhány darab a járdaszegély fal melletti részen hevert, bal oldalon a két évtizede épülő hotel utolsó emeletének felhúzására készülhettek. A következő ház aljában ugyanúgy egy fodrászat üzemelt, mint korábban. Bejáratától néhány lépésnyire vendégek hajcsavarókkal a fejükön dohányoztak és beszélgettek.

A narancssárga-vörös színű jármű megállt a jelzőlámpánál. A szembejövő forgalom zavartalanul gurult át a beton repedésein. Tizenévesen számolatlan alkalommal egyensúlyozott végig ködös, hétvégi éjszakákon, ugyanezek a töréseken. Zöldet kaptak. Feneke alatt érezte, ahogy a busz lassan bekanyarodik a kereszteződésben. Eszébe jutott, hogy a jegyen továbbra is ÁFÉSZ boltnak hívják a megállót, ahol le kell szállnia. A jármű nyikordult egyet, majd begördült a buszállomásra. Hátsó ajtó nyílt, László kezébe vette táskáját, leszállás köz-

ben már egy másik füttyszólamot keresgélt. A méregzöld színű, műanyag falakkal körülvett tér gyalulatlan deszkáira felszegezett, évekkel ezelőtti fellépések plakátcsíkjai tarkállottak, lelógó fecnijeikkel a szél játszadozott. Apró bódét vett észre a távolabbi sarokban, vett egy pakli cigarettát.

Az elutazása előtti utolsó estéjén üvöltöztek az apjával, mert ő kiborította a vörösbort, ami nyomot hagyott a terítőn. Az idősebb férfi reszketett az indulattól, ahogyan követte fia törlő mozdulatai nyomán az egyre terjedő folyadékot az asztalon. Hiába itatta fel, és szórt rá sót, a pecsét továbbra is ott éktelenkedett az anyagon. László látta, feleslegesen mutatna rá arra, nem szükségszerű, hogy ezután emiatt változtasson az életén, hiszen dönthet erről, az apja csak kiabálta a magáét, mint lent, úgy fent, ez itt mély, és az ott magas.

Meglepetten olvasta tegnap este a HR-es kurta e-mailjét. Amiben lelkesen elővezették neki a Monász vezetősége által kigondolt nagyszerű lehetőséget, és annak következményét: a kiküldetését Hetevénybe. Mindezt még egy olyan tessék-lássék magyarázattal is megtoldották, hogy micsoda szerencse, hogy László innen származik, még a menedzser is sikeres kiküldetést kívánt, valamint azt is sikerült beleszóni abba a néhány sorba, mivel letelt az egy év, újratárgyalhatnák a fizetését. Ami zavarta, hogy egyetlen szó sem esett arról, mi is lesz a feladata a szülővárosában.

Szája szeglete reszketett, rágyújtott, a sarkába manőverezte a cigit. Elővette a telefonját, beírta a gyár címét, várt. Körülnézett az utcán. Szemben egy közlekedési táblát pillantott meg. A jelzés pontosan szemmagasságában helyezkedett el, fehér kör közepén fekete pont. A navigáció jelzett, gyalog körülbelül húsz perc alatt a város másik határába érhet, és megtalálja a keresett helyet. Az órájára pillantott. Alig múlt kilenc, talán az apját még otthon találja.

Gyerekkorából több kocsma-ra emlékezett a főutcán. Ha nem is értek egymásba, de az Ínyenc és a Pipacs, ahogy apja generációjában neveztek, mindig nyitva állt. Az egymástól néhány lépésnyire található ivók több nemzedéket is kiszolgáltak. Előbbiben sokáig jó konyhát vittek, anyja, ha nem akart főzni az érkező rokonokra, ideküldte, hogy rendeljen húsz kiló pacalt. Azzal általában mindenki jóllakott és soha egyetlen panasz sem érkezett arra, hogy miért nem Teri, az anyja keze munkája az ebéd. Utóbbi talponállóba apja fiatal korában egyszer ment csak be, amikor a műszakvezető beküldte hideg szódáért a brigádnak.

A járdán egy nő vezetett kézen fogva két óvodás korú gyereket, akik hol egymást, hol a gesztenyét rugdosták. A fák alatt a kávézók teraszain korán érkezett vendégek üldögéltek. A közelebbi asztalnál egy idősebb házaspár kevergette törökkávéját, a távolibbnál két fiatal férfi foglalt helyet. A neki szemben helyet foglaló előtt egy pohár sör és a megkezdett burek. Szalvétával megtörölte a száját, a másik hátradőlt. Ahogy közelebb ért, ismerősnek tűntek. László abbahagyta a füttyülést, ahogy elhaladt mellettük, látta, mozgott a szájuk, mindkettejük szeme helyén üresség tátongott. Igyekezett ismét megtalálni a dallammagasságot, hogy a gép ki tudja javítani ezt a hibát, és tovább tudjon forogni. Korábban elszármazottak elmondásaiból emlékezett arra, mi történik. Vissza kell térnie abba a hetevényi közösségbe, akkor az ilyesmik nem fordulnak elő.

Elszívta cigarettáját, elpöckölte a rigót, idegessége azonban nem enyhült, és továbbra is billegő és hamis dallamvezetéssel füttyült maga elé. A bezárt Iparosok Klubja mellett és a Sánta Kata Könyvtár felirat alatt haladt el. Mindkét épület fehér falait fekete, kör alakú paca csúfította. Következő utcasarok után már a Petőfi utca, hazaérkezik. Nem állíthat be csak így a szülei házába. Elővette telefonját, a megnyitott e-mailt oldalra húzta, majd azon töprengett, vegyen-e egyáltalán bármit is a lassan hetvenesztendősi apjának. Tizenöt évvel korábban minden teketória nélkül a könyvesbolt felé indult volna, most nyomát sem találta a hosszas böngészés után. Újabb kulcsszavakat írt a gyorskeresőbe. Nulla találat. Pedig a következő keresztutcában, emlékezett a kicsiny beugróra. A csilingelésre, ahogy az ajtót nyitották, a szokatlan hangmagasságban suttogó eladóra, valamint az áttetsző oldalakra, amelyeket a kötetekbe rejtettek. Eleinte párban jártak ide, nagy ritkán mindhárman. Talán mégis meg kéne néznie a helyet. Nem, vesz egy üveg jó minőségű vörös bort.

Folytatta volna az utcán elkezdett fütty dallamát, azonban a biztonsági őr udvariasan megkérte, fejezze be. A helyiségben csend fogadta, a vevők és az eladók beszédének monoton percegése hallatszódott. Tovább fülelt, hátha ki tudná bányászni azokat az emlékeiben állandóan szóló hangokat, amik korábban meghatározták a hetevényiek életét. A szemközti falon hús- és zöldségfogyasztásra felhívó reklámok plakátjai, mögöttük a fehérségben fekete írásjel. Pötty, közvetlenül a húspult felett.

Jelzett a telefonja. Újabb e-mail érkezett, felülete visszakúszott a képernyőre.

Szeretnénk, ha prioritást élvezne a munkája és nem a családi élete!

Szia, Laci,

Örömmel értesítünk, hogy érkezett első kiküldetésed időpontja. Noha nem beszéltünk róla eddig még részletesen, biztosan emlékszel, és a szerződésedben is benne van, hogy próbaidőd lejárta előtt szükséges egy előre be nem jelentett időpontbeli látogatás egy telephelyen, ami lehet gyár vagy csak cég, és spontán rutinellenőrzést kell tartanod. Ezek pontos részleteiről a kettes modulban tanultál, amit csatolmányként megtalálsz.

A menedzserek ezúttal alaposabb és mélyebb vizsgálatot kérnek a hetevényi központban. A HR-re leadott papírjaid alapján az a döntés és megállapítás született, hogy helyi lakosként kevesebb figyelem irányulna rád munkavégzés közben. Mindemellett azzal kapcsolatban is született határozat, hogy mivel letelt az egy év, így újratárgyalásra kerülhet a szerződésed. Az ellenőrzés pontos intézkedéseit akkor küldjük, miután a probléma forrását azonosítottad.

Tehát, kérlek, keresd fel a hetevényi központot, amit a várostól északra, a kivezető út mellett találsz. Egy nagy, sárga épületet kell keresned.

Üdvözlettel,

Héth Lili
Office Assistant

László figyelte az ittlévőket. Korábbi otthona nem így szólt. A város múltjában a kotyogás mindig több rétegből épült fel. Az általános mindennapi zajokat soha nem halkította el a közösség. Most a sutto-gások, a nevetés és a felemelt hang helytelenek. Ez a látszólagos változatlanóság nem fedi le az itteni életet.

Helyiként egyszer sem tűnt fel neki, szülei mennyire egy húron pendülnek generációjuk minden tagjával. Az „Elhúzzák a nótádat!” kifejezés egyetlen dalra utalt a településen, annak vezérdallamát ez a csoportosulás adta. Ahogyan azt a magasba nyúló, gerincekből és csigolyákból megalakuló hegedűt is, ami minden fontos alkalommal a Föld és az Ég között rezgett. Füttyük pedig rizgett-forgott a harántnyúlványok között, és a felhangzó borica csörömpölve, hűsége sen szökött felfelé.

Ám ez a kapcsolat Ötevénnel mindig problémákat szült, a Csillagösvényen másként is terjedt a hang. Gyerekkorában előfordult néhány alkalommal, hogy az Apjáék hiába füttyültek, sőt, még énekeltek is, nem tudtak visszatérni oda. A felelet mindössze viharzó és mindent elsodró hideg sötétség. Lehetőségük ünnepeikkor nyílt, akkor is fentről, Ötevény felől, hogy ismét ott lehessenek. László biztos volt abban, hogy az ebben az üzletben hallott, Hetevényt összetartó összhangzat nem így szólt. Akkor sem, ha Ötevény felől hallatszódik.

Az előtte lejátszódó hétköznapi jelenet, ez a bolti bevásárlás, diszharmóniát rejtett, olyat, amelyet azóta nem érzékelt, hogy elhagyta a várost. Most már tisztában van vele, milyen hatással volt tette a közösségre. Akkori távozóként közel sem, mindössze szökni akart mindattól, amit itt tapasztalt. Ez itt nem a kizökkent idő, a valóság vibrálása, amely mögött valami más rajzolódik ki; ugyancsak távoli annak lehetetlen jeleneteitől és abszurd helyzeteitől és semmiképpen sem írható le a környezete együtthatójaként, hanem mint egy mímelt, növesztett valóság. Olyan termés, amit felfűtött üvegházban, tápoldatban és megfelelő hőmérsékleten tartott folyadékkal locsolnak, így pontosan azt nyújtja végeredményként, amit előre kitaláltak.

Egy palack vörösborot szorongatott a kezében. Benyomásai kiszakadásának állomásait juttatták eszébe, és azokat az eseményeket, amikor egy külső kórházba szállították, miután elképzeléseivel együtt átlépte a város határát. Az ismeretlen csend preparátuma vette körül az üzletben. Tudta, ez a steril, halk zszizsegés az ajtón túl is folytatódik. Rádöbbsent a nyilvánvalóra: a város nélküle változott. Ez is egy határátlépés, de az általa korábban térbelinek tapasztalt helyett időbelit vett észre. A múltja sűrűlödött a jelennel és a két hely összeegyeztethetetlennek tűnt Lászlónak. Szilárd meggyőződése volt, ugyanoda érkezett vissza, ahonnan elszökött.

Korábban Hetevény zsongott a csücsöri szájakból kiszökő dallamoktól, most azonban, mintha mindenkori csendesség költözött volna a településre. Hiányzott a delejező kotyogás, az érzet, hogy hazaért. Minden elváltozott. Apja csak beszámolt volna azért arról, hogy megszűnt a híres kórus. Ez a közösségformáló csoport, ami egységbe forrasztotta a kisváros lakóit. A minden családnak közös pontot adó együttes, aminek csodájára jártak a környékről. Apja tagja volt a gimnáziumi tantestületből delegáltaknak, akik élen jártak a hagyomány éltetésében. A tűzoltó egyeslet tagjai és a kerekfejú, gömbölyű iparosok is mindig kivonultak ezen alkalmakkor. Hét foglalkozás hívta életre a

családokat. Ilyenkor idegen rendszámú autók parkoltak mindenfelé a faluban. Hetevényben teljes az összhang, ha minden polgára felbukkanása növeli gyűlései fényét. Összesereglettek, átszellemültek és megerősödtek magukban ezeken a füttykoncerteken, hogy aztán zavartalanul folytathassák életüket. László nem számított botfűlűnek. Abszolút hallása révén mindent reprodukálni tudott, úgy, ahogy hallotta. Vajon ő maga változhatott meg azzal, hogy másfél évtizede be sem tette a lábát ide? A bolt és a város hömpölygő, melankóliába tekeredő hangterjedelmére nem állt rá a füle. A szülei szürkére meszelt háza előtt torpant meg.

Nem kellene bejelentés nélkül berontania. Csak egyetlen hívás. Ennyit kellett volna megtennie, ez mindenképpen járt volna nekik. A kapu melletti falra felkent betonba nyomott kavicsokat figyelte, amelyek kirajzolták az utat Hetevény és Ötevény között. Hetevény darabjai mélyebben feküdtek. A homorúra simogatott kövek jelezték, korábban meddig értek fel László ujjai. Attól fentebb már kapaszkodóként álltak ki a felületből, akadályokként gördültek elő a felfelé irányra. Ötevény darabjai már az eresz alatt feketéllettek.

Füttyentenie kellene és nyílna a kapu. Mégis. Alig vette le az ujját a csengőről, egy sovány és nyúzott férfi tessékelt be az udvarba. Zsírros haja fésületlenül lógott a füle alá. Ahogy az ott lakó után ballagott, Lászlót zavarni kezdte az előkertben növő virágok színe. A szürke különböző árnyalatai követték egymást a növények részein, és a fiatal férfi biztos volt abban, hogy melyiknek milyennek kellene valójában lennie. Ahogy beléptek a helyiségbe, az eddig előtte haladó öregember kezait a zsebeibe gyömöszölte, és bekacsázott az asztal mögé. Idebent minden bútor ugyanazon a helyen állt, amire emlékezett. Az ál-lóóra, a kanapé, a rosszul összeillesztett lábú negyedik szék ismerősnek tűntek. Az összes látszólag ugyanabban a színben pompázott, ahogy az emlékeiben élt. De az idősebb férfi tekintetében nem fedezte fel az apját. László csücsörített, és felismerte a sajátjához hátborzongatóan hasonló füttyöt.

– Ki maga?

– Nem ismersz meg, Laci?

– Ne haragudjon, de halvány fogalmam sincs, kicsoda maga. Hol vannak a szüleim?

– Gyerekem, hogy mondhatsz ilyet az apádnak?! Igaz, régóta nem jártál erre. Megváltoztunk.

– De hát...

– Anyád akarta, én elleneztem, hogy szóljunk neked, gyere haza, nélküled nem teljes a család. Nem könyörgök senkinek. Eldöntötted azzal, mit akarsz, hogy nem jelentkeztél.

– Az nem lehetséges...

– De pontosan így van. Tényleg azt gondoltad, hogy nélküled minden ugyanolyan? Azt képzelted, hogy jó lesz így nekünk? Nézz körül! Ezt tetted velünk, hogy nem jöttél haza!

A férfi mozdulatai az apját idézték. Hallotta az asztalsarok recse-nését. A terítőn szerteszét megfakult foltok tarkállottak. Szembántóan vibráltak, átütötték a felső színréteget.

– Fiam, nem ismertél fel. A hangom is más? Vagy csak a fizimiskám változott?

– Neeem. – Próbálta felidézni apja mozdulatait, viselkedését, öltözködését. – De mi történt?

– Nem volt eleinte baj. Anyáddal minden hétvégén kirándulni majd ebédelni mentünk a Pipacsba. Hétköznapi a temérdek megszervezett iskolai verseny, amire szívesen jöttek a környékből gyerekek. Szerettük, ha máshonnan érkeznek hozzánk, követendő példát adtunk nekik. Egészen addig, amíg a gyár be nem települt Hetevény határába. Egy nap zárva találtam a fodrászüzletet, anyád a Pipacsot. Majd megjelentek a fekete pontok. Mindenütt azok az átkozott pöttyök. Ha nem falra került, akkor táblára tették. A kurva anyjukat!

A férfi lehuppant a székre. Lenyelte a gombócot a torkában, majd folytatta:

– Összehívtam a tantestületet, hosszan tárgyaltunk erről, felkerestük a hét különböző foglalkozást űzőket, a szerveződések, kivonultunk a főtérré füttykoncertet adni. Akit el tudtunk érni, jött, és hozzátette a magáét. Egy tábla híján mindegyik eltűnt a városból. Anyád örvendezve mesélte, újra kinyitott a Pipacs. Hónapokon keresztül eleinte naponta, később már napszakonként tartottuk meg fényességes gyűlésünket. Hiszen ezek voltunk mi! Az első év végére többen elköltöztek. Igaz, ahová mentek, mások lettek, de megértem, hogy beleuntak ebbe a róka-tyúk játékba. A második év végére nem jött létre a tökéletes együttállás. A helyiek belefáradtak az állandóan felbukkanó táblákba és a munkaerőt elszípkázó gyárba. Ezután kinek jobb lett, kinek rosszabb. Persze senkinek sem kiugróan, inkább mintha összekeverték és újraosztották volna a szerepeket, helyeket és lehetőségeket. Ahogy teltek az évek, mindenki beleszokott az új helyzetébe.

László továbbra is feszülten bámulta a beszélőt. Valami apjára emlékeztetőt keresett benne. Bármilyen gondolati kiugrót, amibe belekapaszkodhat. Csücsörített, ajkai ű betűt formáztak. Sípolt. A korábbi ceruzabajszot viselő, most már inkább egy teljesen apróra faragott íróeszköz és ceruzaforgácsot az arcán hordó idősebb férfi felállt, elmosolyodott, és visszafütyült. A szoba árnyékait besatírozta, majd megnyúltak, fényforrások csak itt-ott fentebb pislákolnak. Egy repedés siklott végig kettejük közt a padlón és a plafonon, az alsó fehéren pulzál a fiatalabb lába előtt. László számára kezdtek ismerőssé válni a vonások, ahogy belemélyedtek arcba. A szemek ében színűre váltottak. A ruha visszanyerte azt a formát, amire László elutazása idejéből emlékezett. Megbizonyosodott róla, apja állt vele szemben.

A hétgombos zakószerű felsőrész tintakékben pompázott, a nadrág visszanyerte élénkségét, és megfeketedett. Emlékképek úsztak körülöttük: vasárnapi ebédek a Pipacsban, a helyi rokonlátogatások csinnadrattája, és az apjával tett első titkos kirándulás a Csillagösvényen. A végtelenbe nyúló ragyogás és hangok szétszórt mozgása. Apja ekkor úgy fogalmazott, itt a hangok egymásba folynak, kisebb a rezgésszámuk. Ha visszatérünk, úgy tudjuk előidézni mindezt – és körbemutatott –, ha fütyülünk. A mi együttesünk adja össze a Fiaszttyúk földi képét. Innen, a magasból nézve persze silánynak tarthatják az otthonunkat.

Hol van Anya?

Dolgozik.

Hol?

A gyárban portás. Őt még nem rúgták ki.

Körülöttük először lassan minden kifehéredett, utána a színek visszaszivárogtak, befoltozták a világosságot. Összeterelték a rezgéseket, felélénkítették a valóságot, és helyükre lökték őket. A szoba visszarendeződött korábbi állapotába. Az idősebb férfi továbbra is fújta a levegőt, az süvített ki belőle, de eredménytelenül próbálkozott a fütyüléssel. A fehér körbeölelte, ő lett a fekete pont a közepén.

– Hol dolgozol most, fiam?

Látta az apja szavait, de nem hallotta.

– Apa... – Ott.

– Hol? A gyárban?

– Nem, az azt irányító cégben, a Monásznál.

– Miért jöttél ide?

– Valami gond van.

– Mégis miféle probléma? Ez az állandó rezgés annyira tart csak mozgásban, hogy élni lehet, mást aligha. Haza nem mehettünk, a fehér táblák és a fekete pöttyök szétszóródnak, így befedik Hetevény teljes területét. Nincs menekülés. Átgázol mindenben, végez mindenféle ellenállással. Hiába vagyunk átítatva ideleln a Fiastyúk erejével, nincs több áramlás, csak gördülés és rezgés van. Bennünket változtattak meg és azt, ahogy gondolkodunk, így az odafent sem lehet már olyan, mint annak előtte.

– El kell mennem Anyához. A segítségét kell kérnem. Sajnálom, Apa!

– Laci, gyerekkorodban hol szerettél jobban?

– Tessék?

– Mit nem értesz? Hol szerettél jobban? Itt, vagy otthon?

– Miért jöttünk el onnan, Apa?

– Benne voltunk a hét, érkezésre kijelölt családban. Azért.

– Emberek háború elől menekülnek, vagy elűzik őket volt lakóhelyükről. Mi pedig csak úgy jöttünk?

– Ez nem így van, ezzel te is tisztában vagy.

– Egyáltalán nem. Soha nem adtál választ a miértre.

– Még egyszer mondom, mi is bekerültünk a hét, érkezésre kijelölt családba. Ez azt jelentette...

– Baszok rá, mit jelentett akkor. Miért tetted? Mi jó származott abból, hogy itt éltünk?

– Csak nem akarod megérteni. Ha bejutottál, menned kellett. Voltak, akik maradtak a Csillagösvényen, megint mások hasonló okokból, mint mi, eltelepültek.

– Mi ide egyetlen céllal érkeztünk: leigázni az ittenieket. Eltüntetni őket, mintha nem is éltek volna itt előttünk. Mindezek után azt kérdezed, hol szerettem jobban?

– Igen, erre vagyok kíváncsi.

– Mindannak során, aminek végül Hetevény lett az eredménye, se itt, se Ötevényben nem szerettem. Folyton aszerint kellett alakítanom a hazudozásaimat, amikor megkérdeztétek, hol szeretek, hogy éppen melyik helyen jutott eszetekbe nekem szegezni ezt. A fővárost, ahová elmenekültem ez elől, és az ottani életemet szerettem. Az egész gyerekkorom azzal telt, ácsingóztunk, hogy a füttykoncert közben megnyíljon a Hadak útja, és végre mehessünk Ötevénybe. Noha tudtad, hogy az ottaniak bármelyik alkalommal dönthettek úgy, hogy nem

engednek át bennünket. Minél több időt töltünk itt lenn, annál valószínűbb volt, hogy megelégedik az ottlétünket. Arról sem beszéltél, mennyit éltél és mit csináltál ott, de biztos vagyok benne, hogy belőlem az ott töltött idő ellenére sem vált helyi. Hetevény még rosszabb. Úgy tettetek földönfutóvá, hogy tisztában voltatok vele, a város nem más, mint egy alálógó csáp, ami megállás nélkül szipolyoz mindent maga körül. Az egyetlen hely, ahol valójában voltam és a legtöbb időt töltöttem, az a kettő közti út, a senki földje. Ezért is menekültem el. A legkevesebb, ami számomra valódi különbséget jelentett, az a két szóalak: flomaszter és filc. Miután egyértelművé vált számomra, mi történt itt, döntöttem egy harmadik lakóhely mellett.

– Sajnálom, hogy így látod.

László percek óta baktatott, a táblákat kémlelte, és próbált e-mailt írni. Apja felelevenítette benne azt az állandó megfelelési kényszert, amiről azt gondolta, már maga mögött hagyta.

Alkalmazkodj mindenkire és könnyebb életed lesz!

Fontosabb, mit akar a többség, a tiédet majd megvalósítod később!
Hetevényi vagy, és azok mindig elérik a céljaikat!

Utóbbit végül hamarabb sikerült teljesítenie, mint tervezte. Noha a cégnél is mindenkire idomult, ez koránt sem volt ennyire nyilvánvaló számára, mint itt. A hét utcából álló város kivezető útján haladt. Közeledett a gyárkapuhoz. Az anyja vajon mennyire lehet tisztában az ő vagy akár a saját feladataival?

Kedves Lili,

Néhány perc múlva megérkezem a célállomásra, kérlek, küldd át, mit kell tennem.

Köszönettel és üdvözzel:

Tik László

Az épületegyüttes körvonala egyre élesebbé vált a késő délelőtti napsütésben. Kíváncsi volt az átalakított régi kenyérgyárra. Ahogy közeledett, a betonkerítés tetején kihajtott szögesdrót-koszorúkat pillantotta meg. Ismét hagyott maga mögött egy kör alakú fehér táblát, közepén fekete ponttal. A vörös téglás falak vagy a gyerekkorából ismerős düledező házak nyomtalanul eltűntek. A beléptető kapunál az anyja jött elé.

– Késsett. Jöjjön.

A nő fel sem nézett, a fia ruhájához intézte szavait.

– Tudom, hogy a Monásznál nem tartják szem előtt, de itt is van egy rendszer. Másként működik, ez igaz, én ehhez szeretek alkalmazkodni. Neve?

– Anya?

– Laci? Téged küldtek?

– Igen.

– Hiányoztál. Nem jelentkeztél át, ugye? Ezért érkeztél. Tudták. Tisztában vagy, mit fogsz találni odabenn?

– Nem, nem tudom. Bármikor megérkezhet, mit kell tennem.

Anyja csücsörített, és fütyülni kezdett. A férfi felelt. A nő alakja ugyanolyan sudár volt, mint amilyennek emlékeiben élt. Egyszerre sűrűsödött meg és fehéredett be a haja. Ruhája nem változott. A nő hangja visszatért a magasabb regiszterbe. Az apját kiegészítette, László mintha mindig is olyan ellenpontnak érezte, ami komplementer, de túl is folyik rajta. A fehér pulzálás átmosta mindkettőjüket. László tétován tovább bámulta az anyját.

– Beengedlek. Bemehetnék, de nem látom értelmét. Tégy, ahogy kérik.

– Miért mondod ezt?

– Egy tarthatatlan anomália vagyunk itt, felesleges zavar ott.

Követe a nőt. Beléptek, az anyja felkapcsolta a világítást. A hosszú, L-alakú épületegyüttes rövidebbik oldalának üvege visszaverte a fényt. A levélben csatolt file-ban mindent megtalálsz, olvasta az e-mailben.

Szia Laci,

a hegemonia mappát kell felmásolnod a központi gépre, és futtatnod. Azután arra kérünk, maradj néhány napot a szüleiddel. Szeretjük, ha munkatársaink rendezett családi háttérrel rendelkeznek. Azt különösen, ha az új generáció képviselője segít szüleinek, megkönnyítve ezzel nekik a szépkorúságukat.

Az átmeneti, pacifikációs integrációs folyamatot te indítod el. Így cégünk visszailleszti a korábbi kiemelt részt, Hetevényt, és facilitátori minőségben segítséget nyújt az egyesülési tárgyalások során. A két fél közötti mihamarabbi sikeres egyeztetések és gyorsan kialakuló kölcsönös bizalom esetén cégünk a továbbiakban prioritásként kezeli Hetevényt és feladatait a városban, ahogyan ezekről már az ezt megelőző, eredményes megbeszéléseken szó esett.

Itt szeretnénk megköszönni áldozatos munkádat, és értesíteni, hogy a következő két hetet fizetett szabadságként adjuk, cserébe anynyit kérünk, vedd fel velük a kapcsolatot, látogasd meg a hetevényi házatokat, és élvezzétek egymás társaságát ennyi év után. Kevés örömtelibb pillanat létezik egy család életében, mint amikor a tagok közös nevezőre tudnak kerülni, és fátylat borítanak a múltra.

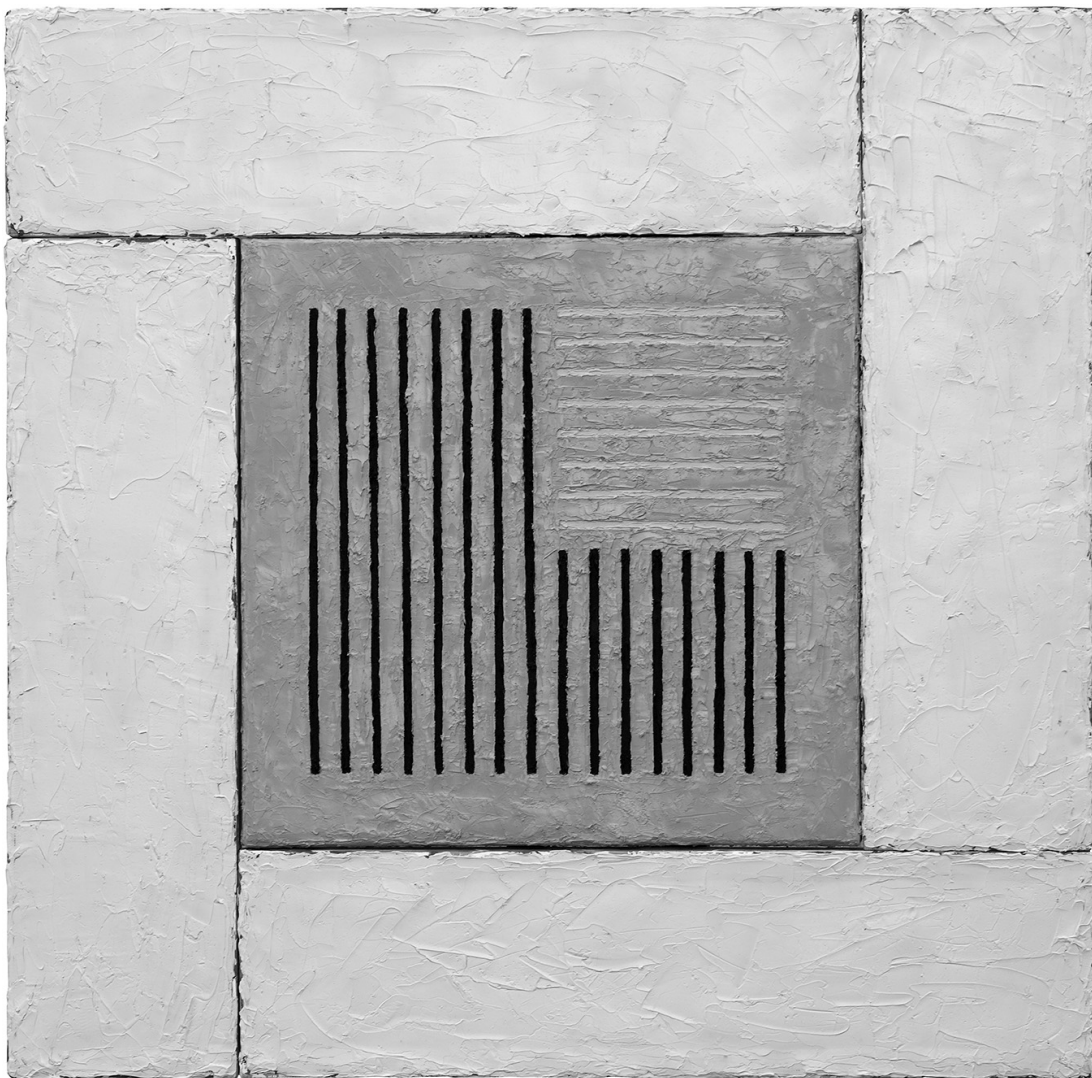
Várunk vissza kétszer hét nap múlva!

Köszönettel,

Héth Lili
Office Assistant

Egyetlen mappa átmásolása. A bejárat ajtótól nem messze tanulmányozni kezdte a hely térképét. Körülnézett. Törpének érezte magát az üzem hangárszerű épületeiben. Furán mosolygó élőlényeket várt volna, zümmögő hűtőberendezéseket, vagy Turing-teszten elbukott takarítókat, akik mindenhová követik. Ehelyett pókhálós csövek futottak a magasban, törött fogú létrák voltak a fal mellé állítva. Csak egy üres fehér négyzetet talált. Meg kell találnia egy rendszergazda hozzáféréssel rendelkező gépet.

Az elszakítás ereje elementáris lehet. László egyetlen döntése a múltba, jelenbe és jövőbe kerülhet. Hetevény az utak találkozása, a sehová nem tartozó, az útkereszteződés. Két irány rajzolódott ki előtte, ahogy a terem felé haladt. Megteszi, amit kértek tőle, ezzel kiteszi az utolsó pontot abban a fejezetben, ahová gyerekként tartozni kényszerült. Amikor az ötevényiek füttýre táncolnak. Amikor nagyban tőlük függött, mennyit várakoznak a senki földjén. Ettől a kiszámíthatatlan kizárólagosságtól borsódzott a háta. A másik, még ennél is bizonytalanabb lehetőség, hogy elzárja magukat a cégtől, az országtól, létrehoz egy másik zárt rendszert, hasonlót, mint amilyen a gyár betelepülése előtt volt. A kapcsolatuk Ötevénnel ettől nem változna, továbbra is száműzöttként kezelnék őket a Fiastyúkon. Idegen dallamok és a lenézés, elutasítás. Az ajtó előtt állt. Csücsörített, és elkezdte a helyi füttyszólamot, de nem nyitott be. A dallamra koncentrált, a helyi színek beúsztak, a fehérség elmaradt. Világos volt, de nem vakított. Természetes fény, nem sötétség, mint odafenn. Sehová nem megyünk, nem csatlakozunk. Magunknak leszünk kizárólagosak. Itt maradunk, negyedik pont leszünk ebben a háromszögben. Új időszámítás kezdődik. Nekünk így jobb kell, hogy legyen.

BEREZNAI PÉTER_JAPÁN KERT HOLDFÉNYBEN III. 2023. olaj, vászon, 70×70 cm

*utcák délután \ \ őszi tóparton
fenekedik \ gyöngye útra botorkál \
táj szaga ázik*

I. az életre ítélték – karnevál

túléltek a reményt a remény poligám
reményeit hiányát el- és vissza]övetelét
ki kellett volna kopnia ki kellett volna mennie
halnia puSZtulnia elhullani akár girhes állatok

végző vicsorgással nem tudomásul venni
a vég kitartott mozdulatát odázni ernyedni
lassan remegő izmok leálló légzés szakaival
át a szoros kapun képzeljük bárhogy is

saját hamvakat élőkkel szórni folyóba
lenni a gyümölcsös alá beásva úrnapján
október végén fázós lábakkal kabátokkal
jönnek megállnak gyűjtanak mennek odébb

tiszta kék hideg bágyadó nap süt
kérődző rács sárga fogpiszkálók
rebben az őszben amit pihékké ragadóztak
az évek söpri az udvart az első szél

a levegőbe szökellő vér szárad
frissen mosott plédek törölközők
szaltózik gyűlő cseppjeik körül
az erő lég és gravitáció határán

lassuló szervek robosztus körtánc
feltörő utalat akad a garat falán
kerítés fény fűrés hideg meleg
kék piros szignatúra vízkő csaptelep

fojtó zokogás csend ülep
maga szeret üres medence
dühszaltózik dobbantóval
híg vér rohog veríték araszol

szélcseandre száradó
ragadozók a szélben
félbehagyott préda figyel
szagol tép lopakodik

földhöz lapul azzá lesz szín
árnyalat mozdulatlan valaki
utána is cser kel néz átbukik
feszülő ernyedő izomtömegek

eresztett víz a hordó
visszahajló peremén
folyik alá csurog
csepeg felfoghatatlan

utcák délután

SÁNDOR OLÍVIA

a week of suffering

on friday várlak, hogy tanácskozzunk
a madarak röptéről,
nem látlak – felleg takarja szárnyaid

on saturday borral kínállak,
egy szavad sem lehet,
makulátlan vagyok, pedig ütnélek

on sunday hálát mondok, mert végre mész, mégis;
sír az ősz utánad és bevonulok templomodba áldozni
soraik közt sétálok – bűnös vagyok

on monday örülök. kezdet! sikoltok, nem is hiányzol
eltekertél bennem néhány fogaskereket,
félek, összeomlik sok száz szerkezet

on tuesday tudom, ideje menni már,
mert ver a szél, és csábít a láthatár, de nem hagy nyugodni
[egy gondolat;
létezik hűvös árnyékod a nap alatt

on wednesday álmot látok,
mint emberek anyja
tépsz az erdőn át, mint karámok vadja

on thursday fogom hegedűm, lefűrészelem húrjait
inkább, mint hogy azt kívánjam,
bár ne lennél épp ugyanitt

pénteken csönd lett.

levél egy nyugati válaszáért

fesd fel magadnak az egészet
fesz fel úgy, ahogy te akarod
a napot az égre, azt is kérlek
fesz fel, hogy elnyíljon minden viráguk

fesz őket aranykékre
a koronát inkább felejtsd le
mert festeni úgy szabad
hogy nem marad utána hús a szívből

fesz pipacsot a szemem sarkába
úgyis csak te látod a helyén
szögek fejétől csóknymos a talpam
szürke festékük esővízzel

fesz ribancot a járda szélére
látod, úgyis beugrom az első taxiba, ami megáll előttem
a csillámok diadala küzd a szememben
amíg a gömbről folyó pezsgőt szürcsölöm

fesz fel alkalmi hazugokat
belém öntötték, ami poharuk alján maradt
így lesz belőlem végül barna
színek elbarmolt oktondi – inkább hagyjuk

de fész még lyukat is. legalább kettőt.
a tetejére meg verőér-kék kendőt
fogkefével sikálják ki bendőt
és úzzék a zord szem-farkast

Hang

Keresd meg a hangodat:
elvitte a gólya, és a nádasba rejtette,
elbújt a parti nagy bozótban,
kuruttyol a békákkal,
béget a birkákkal,
susog a széllel,
rian a jéggel,
keresd meg a hangodat,
ott van a ragtapasz alatt a sebben,
ott szipog és sóhajt
a bőröd alatt,
kibeszéli a csokit a szádból,
a rohadt almát a koponyádból,
ez a dzsuva az agyad,
nem csoda, hogy kész idióta vagy,
mondja szavakkal,
aztán csak huhog a padláson,
sikítózik idegen fiúk ajkán,
kuncog valami buzis viccen,
és elhallgat.
Keresd meg a hangodat.
Elvitte a gólya, hiába bömbölt,
pelenkába pólyálta,
és idegenek nevelték fel,
gügyögtek és hahotáztak,
majd megtanították szavakra,
olyan szavakra, amiket ki nem mondanál,
idegenek szólnak a hangodon,
most már az ő hangjuk.
Már nem kell vissza.
Inkább beszélsz össze-vissza
mindenféle hangon, és így
már te sem létezel,
csak sokféle hang kakofóniája vagy,

az agyad ez a hangzavar:
kuvikolás, bőfögés, mekegés,
dudálás, csengés és brekegés,
hiába vágysz a hallgatásra,
csak a csend csobogjon a koponyádban,
a gondolat némán csurogjon
csöveken és csatornákon
lelkedből a Csendes Óceánig,
azt kívánod, legyen önmaga visszhangja.

„A világ sivatag és a bogyók végtelenül”

A KÖLTÉSZETRŐL ÉS A HARMADIK TÁJRÓL

Sétát teszek Róma *Eur* nevű, a modernitás és a racionalitás jegyében épült negyedében. Az 1942-es világkiállításra a város a fejlődés és haladás éllovasának akart mutatkozni, ám amikor a háború megszakította a csillámló travertinből épült otromba építményeket hátrahagyó Mussolini-féle projektet, Róma az 50-es években ugyanazon a helyen bátorlalan kísérleteket tett az „amerikanizálódásra”, és csillogó felhőkarcolót emeltek a tökéletesen szimmetrikus mesterséges tó partján, amelynek áttört profilja némely reggeleken egészen a művízesésekig nyúlva tükröződik. Mindenre kiterjedő megtervezettségével ez a negyed mindig nyomasztott engem komor egyformaságával, mely annyira elüt Róma más városrészeinek hangulatától, amelyekben a történelem rétegei gyakran anarchisztikusan rétegződnek egymásra és keverednek. Nem csoda, hogy *L'eclisse* (magyarul: *Napfogyatkozás*) című filmjében Antonioni ezt az olyannyira steril városi környezetet választotta a modern elidegenedés megjelenítőjéül; annál meglepőbb, hogy a kapitalista uniformitás kérlelhetetlen kritikusa, Pier Paolo Pasolini ebben a negyedben telepedett le.

Az Eur olyan antropogén táj, amelyben – Gilles Clément definíciója szerint – a tér túlhajtott funkcionalitása a változatosság, a sokszínűség csökkenésével jár. A francia kertépítész kiáltványában ezzel a tendenciával a „Harmadik Táj” koncepcióját állítja szembe, ami nem más, mint „a bolygók kertjének (Planetengarten) egy előre determinálatlan töredéke, azon terek összessége, melyekben az ember egyedül az eleven természetre bízza a táj fejlődését-alakulását.” Elhagyatott helyekre gondoljunk, amilyenek az emberi akarattal és beavatkozásokkal szemben immunis ugar, az eredeti természeti és az antropogén táj közti határterületek, a megművelt földek elvadult pereme, az autópályákat szegélyező és a közepükön húzódó zöld sávok; olyan területek, ahol még kibontakozhat a biológiai sokféleség. Azt kérdezem magamban, a sokszínűség menedékeként fölfogott Harmadik Táj analógiá-

jára nem ismerhetjük-e föl vajon ma a költészetben a kultúra uniformizáló tendenciáival szembeni ellenállásnak egy formáját, egy haszontalan növényt, amely az előírásokkal bekerített parcellákon kívül tenyészik, mint „mindennemű semmi szalmavirága”, ahogyan az Milo De Angelis egyik versében olvasható.

E kérdést nyomozva vágok neki egy szürke vasárnap délelőtt Eur utcáinak; hogy kiderítsem, milyen pszichés hatást gyakorol rám ez az urbánus képződmény, amely ugyanannak a modernista racionalizmusnak a megjelenítője, amely a redukcióra való hajlamával alkalmazsint az individuális képzelőerőt is aláássa. Miután kiszálltam az Eur-Magliana metróállomáson, amely a városnak egy valójában már a Tiberis túlsó partján fekvő külkerületéről van elnevezve, fölsétálok a Via Tupinin. Az Eur és a Magliana: két ellentétes világ, amelyeket egy domb, a folyó és a reptérre vezető autópálya választ el egymástól. E két városrész ma a metrómegálló nevében egyesül: az egyiket hírhedt bűnbandájáról ismerik, a másik ellenben annak a bigott római burzsoáziának a refúgiuma lett, amely modernségével akar kitűnni, és növekvő félelemérzettől gyötörtén távvezérelt garázsajtós palazzóban sáncolja el magát. – „Legyen résen; a zsebtolvajok a Szent Péter és Pál templomhoz vezető nagy lépcső sövénye mögött állnak lesben. Támadásra készen.” – Elsétálok a hatalmas templomhoz, amely – ahogy a turistakalauzban áll – „egy bazilika méltóságát sugározza”, végig a zöld pázsitfelületek és dúslombú fák (magyaltölgyek, erdei fenyők és más tűlevelűek) szegélyezte utcán, majd elhaladok az Olasz Munkálatók Szövetségének, a Cofindustriának a sötét üveghomlokzatú székháza előtt; a felület olyan áthatolhatatlan a tekintet számára, mint egy napszemüveg. Háromemeletes parkolóját a művész, Capogrossi tervei alapján lekövezett terasz koronázza, amely úgy fest, mint egy autók számára létesített panorámás tetőkert. De ma vasárnap van, így nemcsak innen, a tetőről hiányoznak az autók, de azokat sem látni, amelyek máskor a Gandhiról elnevezett szomszédos piazzát megtöltik és eltorlaszolják. Mahatma bronz mellszobra elveszettnek hat ezen a satnya kis téren, amely igazában inkább csak utcakiöblösödés. Tényleg képesek voltak pont a folytonosan nyüzsgők, serénykedők, termelők és rombolók szekuláris temploma előtt állítani fel a passzív ellenállás és a cselekvés nélküli cselekvés teoretikusának emlékművét. A sokféleség védelmében – írja *A Harmadik Táj kiáltoányában* Clément – olykor a nem-programozás programozására van szükség.

Pár méterrel odébb már a Via le dei Santi Pietro e Paolo kezdődik; egy erdős autóparkoló terül el mellette, amelynek sövényéhez állva rálátni a Tiberis völgyére. Ma a hely szinte teljesen elhagyatott, de – a fák körül eldobált töméntelen használt óvszerből ítélve – tegnap itt bizonyosan tömeg volt. Először zavarba ejt a látvány, ám aztán észlelem, hogy annyira be van terítve kondomokkal a helyszín, hogy ebből sajátos koreográfia rajzolódik ki: mintha számtalan fehér zsebkendővel lenne bepettyezve. Az Eurból, Maglianából és távolabbi negyedekből is ide jönnek a fiatalok, hogy négykerekű alkóvjaikban szeretkezzenek, szorosan a többi szexakrobata mellett, a ritkás növényzet takarásában, azzal a ráadás-opcióval, hogy utána az esetleg épp ragyogóan csillagfényes horizontban gyönyörködhesse. Némelyik este sietniük kell, hogy elcsípjenek még egy helyet. E szerelmi mechanika közepette talán az egyetlen anarchisztikus aktus a hulladék gátlástalan eldobálása, akárha merész hódításbizonyítékokról lenne szó. Ám meglehet, hogy ez is csupán egyfajta konformizmus; nem egyéb újabb rituálénál.

Az üres parkoló árasztotta szomorúságot Antonioni *Zabriskie Point*-jának zárójelenetével próbálom opponálni: merőben másféle kollektív kopuláció – számtalan pár, akik a sivatagban a nemzés aktusának adják át magukat: a teremtési aktus mint robbanóerő – és ne feledjük: teremtés a költészet is –, amelyet Antonioni a filmben nem véletlenül hoz kapcsolatba a forradalmi energiával. Úgy vélem, bárhol, bármikor kitörhet rebellió, forradalom; és Alejandra Pizarnik szavai jutnak eszembe: „Még a szennyvízelvezető árokba vetett pillantás is vízió a világról. A forradalom abban áll: addig nézni a rózsát, míg porrá őrlődik a szem.”

Ismét a kiinduló kérdéshez érkezünk vissza: miféle tér létezhet egy mindinkább tervezett, ellenőrzött, feltérképezett és kategorizált világban ama szabadság, forradalom és sokszínűség számára, amely olyannyira sajátja a költészetnek és a szerelemnek, ha maga a művészet is – lásd Capogrossi teraszát – egy ipariális gépezet pusztá díszítménye lesz? Pessoa mondta a költészeiről: „minél hasznosabb, annál fölöslegesebb”. Ez világos analógiának tűnik Gilles Clément „Harmadik Táji”-ához, amely improduktív és nincs hasznos funkciója. A költészet s egyáltalán mindenfajta a művészet eltorzul, leigáztatik, ha funkció, rendeltetés és behatároltság lesz belőle. Hála Istennek nem kelendő a költészet – mert nem prostituálja magát. Változatlanul érvényes Kant esztétikai axiómája: a művészet nem szolgálhat konkrét célt, ha nem akarja elveszíteni szabadságát. Így válnak a használaton

kívüli, funkcióval nem bíró terek, egy, az uniformizáló technológia által mindinkább meghódított és uralt világ köztes terei a lét manifestációjának kitüntetett terepévé. A költészet nem követhet semmilyen programot, még a sokféleség melletti elköteleződés programját sem – Clément ezzel analóg módon beszél a Harmadik Táj *nemtervezéséről* –; sokkal inkább a létet, az emberi egzisztenciát fejezi ki, amelyben természetes módon tükröződik a pluralitás és a sokféleség. Még az Urban, ebben a lakónegyedde testesült építészeti modellben is léteznie kell életnek, amely nyüzsgően elevennek mutatkozik, mihelyt képesek vagyunk látásunkat akár csupán egyetlen milliméterrel is kimozdítani, elcsúsztatni. A látni képesek számára itt is felfedezhetők a Harmadik Táj nem-funkcionális terei, s rajtam múlik, hogy jártomban-keltemben megtaláljam őket, ahogyan a *Palazzo della Civiltà del Lavoro* lepusztult lépcsőjét.

Azután leveleket pillantok meg, amelyek egy, a lebetonozott talajban elhelyezett rácsból kandikálnak ki, látom, hogyan taszították félre egy platán gyökerei a járda travertin-szegélyköveit, látok egy falat, amelyet egy fa tol egyre odébb – és a szabadság s a megkönnyebbülés érzete árad el bennem: a bizonyosság, hogy a költészet tere még a világ legszigorúbban tervezett és legéberebben felügyelt helyén sem zárható határok közé. És egy vers kezdősora jut eszembe, egy versé, amelyet egyszer szeretnék megírni: „A világ sivatag és a bogyók végtelenül”.

Ezzel a képpel korántsem valamiféle olcsó romantikát vagy időszerrűtlen eszkapizmust hirdetek. Éppen a költészet és Clément „Harmadik Táj”-a közötti analógia segít abban, hogy realisabb kontextusba helyezzem ezt az elképzelést. Hiszen a Harmadik Tájat úgy kell elképzelnünk, mint ami folyamatosan változó s nemritkán konfliktusokkal terhes kapcsolatban áll a környező tájjal; tehát nem valamiféle absztrakt vagy utópikus entitás, és ugyanez áll a költészetre is. A világ sivatag, mert *folytonosan újjászületik*, nap mint nap mindenestül megújulva ölt testet a valós világban, amely minden kifürkészhetetlenségével együtt már ezt megelőzően létezik. A bioszféra viszont *szüntelenül változik*, a végtelen bogyók pedig az a változó valóság, amelyet igyekszünk megragadni. A költészet mindenkor konkrét és egyedi kontextusban születik, egyetlen nap sem olyan, mint bármelyik másik, mert – a lengyel költőnővel, Wisława Szymborskával szólva – „annyira különbözőek vagyunk, mint két vízcsepp”.

Ez a sokféleség lehet az öröm és az autenticitás forrása, de az emigráns-lét magányáé is. Bizonyossággal szolgál erre a költészet, különös-képp a modern költészet: „Nem ambicionáltam, hogy költő legyek – olvassuk Pessoa-nál –, ez csak a magányosságom rám jellemző módja”. Végezetül vessünk egy pillantást úgy a Harmadik Tájra mint kultúránk kollektív tudatalattijának és elfojtott tartalmainak projekciójára. Térjünk vissza Pasolinihoz. Van egy hely nem messze az Eur negyedtől – a senkiföldje Ostia közelében, az egykori hidroplán-bázis, ahol meggyilkolták Pasolinit: a Harmadik Táj egyik tipikus téren kívüli tere –, amely még mindig Olaszország kollektív tudatalattiját képezi le, s amely ma is azt a nyugtalanító gyanút oltja belénk, hogy mi magunk munkálkodunk azon a visszafordíthatatlan veszteségen, amelyen folytonosan keseregünk.

Rejtélyes vonzást kisugárzó hely ez, egyfajta orákulum, amelytől választ várunk a jövőt illető kérdéseinkre, talán mert Pasolini halálával is, sőt legnyilvánvalóbban a halálával – egyfajta átszellemítő áldozattal – azt a sokféleséget képviselte, amelynek üldözése (emlékezzünk az elítélő nyilatkozatokra) az ő esetében a fizikai kiiktatásig ment; ugyanakkor ez a sokféleség, tágabb értelemben, kultúránk egészére vonatkozó jelentőséggel bír. Meggyalázott teste az utak mentén heverő kutya-, macska- és őztemek képét idézi föl bennünk. Ahogyan a költészet, úgy a Harmadik Táj sem idill, nem utópia, hanem a folytonosan fenyegetett és saját magányosságának tragikus módon tudatában lévő sokféleség refúgiuma. Emlékezzünk, hogyan kilátott fel Pasolini temetésén Elsa Morante: „A költőket nem lehet megölni!” – amivel nem annyira a költészet végének elképzelhetetlen voltát állította, sokkal inkább annak féktelen vitalitására esküdött, amely vitalitás elválaszthatatlan az emberek sokféleségétől és csodálatos individualitásuktól. Ezzel Morante is, Clément is egy olyan, semmiképp nem utópikus hely létezése mellett tesz hitet, ahol kifejeződik és érvényre jut az említett a vitalitás; olyan hely ez, amelyet nem képesek maguk alá gyűrti társadalmunk uniformizáló tendenciái. Természetesen van egy lényeges különbség a Harmadik Táj és a költészet között. Jóllehet mindkettejükre érvényes metaforák a „maradvány”, a „lebecsült”, az „improduktív / produktív marginalitás”, amelyben szabadabban jut kifejezésre az autenticitás és a sokféleség, a Harmadik Táj mindemellett mégis lényegi és szimultán módon kapcsolódik az anyagisághoz, miközben a költészet olyan misztikus spiritualitás és diakrón sokféle-

ség irányába is nyitott, amely a maga múlttal való összekapcsoltságában immateriális. „A láthatatlan szárnyas méhei vagyunk” – írta Rilke, amire Pasolini visszhangja: „a múlt ereje vagyok”. A költészet és a művészet többek közt „fantasztikus” lehetőség arra, hogy ne csak a saját múltunkat derítsük fel, hanem mindannak a múltját is, ami már el- és letűnt; egy mód arra, hogy visszaemeljük őket az életbe, ami azután minket, magunkat is megváltoztat. Így a költészet táját egyszerre hangok végtelen sokasága fogja benépesíteni, ahogyan Johnson Burnside *Az utolsó férfi, aki beszélt ubihul* című versében.

TATÁR SÁNDOR fordítása

JOHNSON BURNSIDE

Az utolsó férfi, aki beszélt ubihul

(THE LAST MAN TO SPEAK UBYKH)

Időnként, az utolsó hónapokban,
eszébe jutott egy szó,
emlékeznie kellett egy fára vagy egy békafajra,

a hang jelölte meg
a fát, a békát, a lelkiállapotát,
és nem azok megfelelőjét egy másik nyelven,

a nyelv, ami elvette a fiát,
a hegy fényét,
a legereblyézett és felsöpört sírokat; a lakodalmi dalokat.

Ott állt az udvaron,
miközben a hallgatás évei összegyűltek a forróságban,
és az anyanyelvén

egy madár nevét mondta ki halkan,
miközben a hó és piacon töltött napok emlékei,
apjának keze, a tamarindusz illata,

a tej és a vér nyoma elhalványult a
nem használt nevek között a napsütötte padlón:
a gyermekkor kékje összehajtott lepedőként

rejtőzködött. Semmire nem emlékezünk,
amit mondott, semmi,
amit a falu főterén

tett, nem lett
se tény,
se legenda,

később mégis megjegyezték szavait,
amiket aznap reggel, közvetlenül a halála előtt mondott,
talán a halál szavát, vagy a mező fűvét,

vagy azt a másik szót, ami elméjének felszínére úszott,
amit akkor használtak, amikor még fiatal volt,
és amiről mindannyian tudták, hogy senki nem emlékezik rá.

GYUKICS GÁBOR fordítása

KISS DÁVID

Évfordulók

Ma egy éve, hogy utoljára
láttalak. A háború második
napja volt, Prágába utaztam
vonattal, vívóversenyre.

Szendvicseket készítettél,
kaptam két kókuszgolyót
és egy ölelést –
ezzel a hadtáppal indítottál
a GYSEV-állomásról
a másnapi csatába, anyám.

A fegyvercsörtetés azóta is
tart még, és megint úton vagyok:
Keletről igyekszem haza,
a háború második évének
második napján.

Mindezek a kabinban jutnak
eszembe, valahol Budapest
és Sopron közt, az unokaöcsém
születésnapjára menet.

Hogy a másodikon
nem voltam otthon veletek.

Hogy a harmadikon
nem lehetsz már velünk.

Ílá és Álá

Kezdetben
még nem volt Világ:
se fent, se lent,
se kő, se víz,
se héj, se mag.
Roppant erők formálták
Földdé a Semmit,
az Ég felé
sziklából emeltek hidat.
Aztán a Hegy
Szelleme ketté-
hasadt:

Ílá
tagjából támadt a meredő Magasság,

Álá
termékeny
méhe
Mélységgé
szakadt.

Nem volt hosszú a különlet, alig
pár milliárd évig tartó
pillanat.
Vágyták vissza egymást:

Ílá, hol vagy? – sírt Álá,
és könnyeiből
frissvízű források fakadtak,
földjéből fák, füvek,
gombák és virágok nőttek.
Ílához törekedő lelkéből
született meg az Erdő.

Álá, hol vagy? – dúlt Ílá,
és haragjától
megrepedtek a kőzetek.
Fejszét fent, éket vert:
dőltek a fák és tűz pattogott.
Álá után sóvárgó testéből
indult útjára az Ember.

Fájt Álának Ílá gőgje:
bőrén azóta sem gyógyulnak
a tarra vágott tölgyesek,
a bedőlt bányák
testében tályogos, sajgó sipolyok.
Sebei vörösre festik a vizeket.

Közben felnőtt az ember.
Hátrahagyta a kifosztott erdőt
és a meddővé tett tárnákat.
Megfeledkezett a természetről.

A szellemek pedig azóta is
üzekednek.

Mert alkonyatkor
és hajnalban,
ha egybeolvad
árnyék és fény,

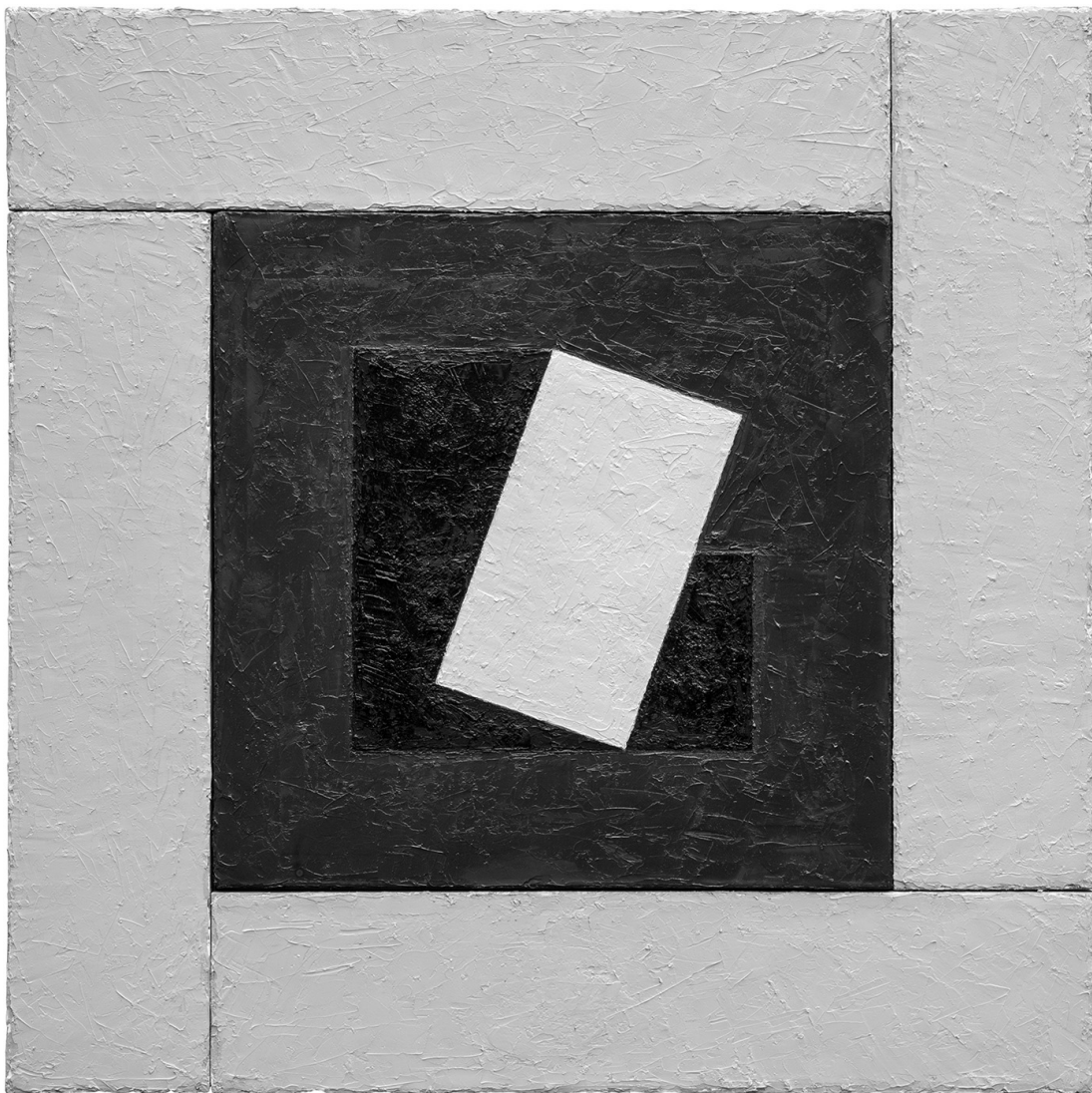
Ílá és Álá
jár a völgyben,
hol összesimul
Magas és Mély.

Kávéházi anekdota

Egész kényelmes ez itt.
Az asztalok mellett szorosan tapadást
keresnek a kitalált életérzések.
Nem vegyülnek.
Az arca állásinterjú ingfehér.
Dobol, szuszog, matat, üvölt
benne minden.
A lenyugvó nap még belehajt
a kopott ablakkeretbe.
Magával sodorja a tekintetét.
Kávépára mögé rejt,
hogy a sok valaki között
senki. Hagyja, hadd
nyomja el a darált kávé
hangja a lábdobogást.
Magába tölti az ottlévőket.
Hosszasan kavargatja.
Amaz könyökölt magányában
töltőtollal ír. Modern
reneszánsz. Fel is
veszi a gerinchajlását.
Egy férfi a műpálmák mellett
szivart kutat.
Az ő ujjá is a levegő köré görbül.
Ők a szomszéd
asztalnál éppen
körbekóricálják azt, hogy
lehet. Nézi őket,
mint egy filmet,
amiről nem beszél
a barátoknak.
Helyette azt hazudja,
könyvtárban volt. Az nem
szép, nem puha.

De legalább felnőtt.
A pulthoz lépnek,
egy medium,
takeaway
smokedcaramell
latte lesz. Kikér
ő is egy ilyet.
A Szarvasiban főzött
örölt a virágos
csészében jobban hazavitte.
Itt nincs senkinek saját bőre,
ennyi arc már nem fér
az övére. Gyorsan firkált
cetlivel visszaviszi a
kávécsoát a pulthoz.
„Keserű” – olvassák.

BEREZNAI PÉTER_BILLENŐ HOLD, 2022. olaj, vászon, 80×80 cm

„Google fordítóval visszafordította szlovákra”.

BESZÉLGETÉS A SZLOVÁKNAK LENNI CSODÁS CÍMŰ
KORTÁRS SZLOVÁK IRODALMI ANTOLÓGIÁRÓL

Karádi Éva: Akkor most szépen jött a végszó, mert Mészáros Tünde éppen azt kérdezte, hogy mi van például a szlovákokkal. Tudjuk, az antológia címeből, hogy „Szlováknak lenni csodás”, de nézzük ezt meg közelebbről is. Amiket kiválasztottam kóstolónak, azok részben versek, amiket a Németh Zoli fordított, és részben prózák, amiket Mészáros Tünde. Kezdjük a versekkel.

Michal Rehuš: *Nyilatkozat a szlovák irodalomból való kilépésről*

Generator X: *Ködfolt*– Négy költő közös műve.

Mirka Abelová: *Szlováknak lenni csodás*

[felolvassa a fordító: Németh Zoltán]

ORCSIK ROLAND: Olyan, mintha te írtad volna.

DECZKI SAROLTA: A *Szlováknak lenni csodás* meg olyan, mint Tóth Krisztina *Közép-Kelet-Európai triptichonja*, csak sokkal viccesebb.

KARÁDI ÉVA: Akkor mégis találtunk közös vonásokat...

CSORDÁS GÁBOR: Magyarak lenni is baromi jó.

RAJSLI EMESE: És pont ugyanolyan, mint szlováknak lenni.

MÉSZÁROS TÜNDE: Én akkor itt rákötnék erre a *Szlováknak lenni csodás*ra rögtön az első könyvét Samko Tále álnéven író Daniela Kapitáňová *Könyv a temetőről* című regényéből egy részlettel. És azt hiszem, hogy ez jó folytatása lesz a Mirka Abelová-versnek. Annyit kell tudni, hogy ez egy negyvenvalahány éves szellemileg visszamaradott férfinak a szövege.

Daniela Kapitáňová: *Könyv a temetőről* (részlet)

[felolvassa a fordító, Mészáros Tünde]

MÉSZÁROS TÜNDE: Ez volt Daniela Kapitáňová. És akkor most egy kicsit líraibb dologgal folytatnám, ez Veronika Šikulová rövid novellája. Magyarul egyébként megjelent már három kötete, leginkább a *Menettér*tí című regényét tudom ajánlani. Ez tényleg nagyon komplex és nagyon jól megírt könyv, a L'Harmattanál jelent meg, a Karádi Éva által szerkesztett Valahol Európában sorozatban.

* Csordás Gábor, Deák Renáta, Deczki Sarolta, Karádi Éva, Mészáros Tünde, Németh Zoltán beszélgetése elhangzott a Szépirodák Társasága Tavaszi Fesztiválján („Duna menti irodalom”), 2022. április 22-én a budapesti Három Holló Kávéházban az Insula Vicina workshopon.

Ez csak egy kis ízelítő az ő stílusából.

Veronika Šikulová: *Csitt legyen*

[felolvassa a fordító: Mészáros Tünde]

A harmadik részlet abból a kötetből van, ami most jelenik meg, szintén a L'Harmattan Kiadónál. Silvester Lavrík: *Vasárnapi sakkpartik Tisóval*. Ennek is egyes szám első személyű az elbeszélői módja. Aki az egészet elmondja, valóban létezett személy, illetve ennek a valaha létezett személynek a szájába adja az író a mondanivalóját. Ami azért érdekes, mert a Tiso-féle fasiszta állam idején, illetve annak a kezdeteinél, a gyökereinél, tehát kb. 1933-tól 1941-ig tart a történet, és aki elmondja, az autista, illetve az autista spektrumnak valamelyik részén mozog. És ez a lány később Tiso írnoka lett. S az, hogy a szerző tulajdonképpen egy autistával mondatja el a történetet, lehetővé teszi számára, hogy olyan kérdéseket tegyen fel, és olyan szögekből szemlélje az egészet, amelyet saját maga nem tett volna meg. Tehát nagy szabadságot adott azzal a saját maga kitalálta elbeszélőnek, hogy ő milyen szemszögből tudja vizsgálni a történeteket, a '33 és a '44 közötti történeteket. De ebben a részben épp nem annyira a történelemről lesz szó.

Silvester Lavrík: *Vasárnapi sakkpartik Tisóval* (részlet)

[felolvassa a fordító: Mészáros Tünde]

KARÁDI ÉVA: Akkor most beszéljessünk a szlovákokról.

NÉMETH ZOLTÁN: Az antológiát nemcsak összeállítottam, hanem az utószót is én írtam hozzá. Sokat gondolkodtam azon, hogy milyen legyen ez a válogatás, próbáltam elkülöníteni az egyes antológiatípusokat, majd pedig reflektálni arra, milyen lehetőségeim vannak.

Van olyan antológiatípus, amely megpróbál valamiféle objektivitásra törekedni. Ebben az esetben szükséges feltérképezni, milyenek a kortárs szlovák irodalom erővonalai, majd pedig ebből kell kiválogatni a legkanonikusabb, legfontosabb prózaírókat és költőket.

Egy másik típusú antológia tudatosan szubjektív: ha ezt az elvet követem, akkor csak azokat a szerzőket, illetve szövegeket válogatom be, amelyek közel állnak hozzám.

A harmadik pedig az az antológiatípus, amelynek van valamiféle vezérelve: mondjuk ilyen a generációs, amelyet például Orcsik Roland csinált, hogy fiatalokra koncentrált. Vagy pedig egy konkrét stílus, esetleg valamilyen problematika vagy irányzat mentén kellene szerveződnie.

Innét jutottam el oda, hogy nem lehet a kontextustól elvonatkoztatni: attól, hogy a szlovák irodalom egy szomszédos nyelvnek az irodalma, ráadásul van kb. félmillió magyar, aki Szlovákiában él, és akik között több a műfordító, mint más nyelvek esetében, sőt mondhatni folyamatosan fordítanak szlovák irodalmat. Valószínűleg nem ilyen antológiát állítottam volna össze például a maláj irodalomból, ahol mondjuk 50 évente van lehetőség válogatást készíteni, és amely irodalomnak egy vagy két magyar fordítója van.

Merthogy a szlovák irodalmat elég sokan fordítják magyarra. Van egy *Kalligram* folyóirat, volt egy *Lettre*, rendszeresen közöl szlovák irodalmat az *Irodalmi Szemle* is. Nem tehetünk úgy, mintha a szlovák irodalom ne jelenne meg folyamatosan magyarul. A szlovákiai magyar költők vagy prózaírók kb. 70 százaléka fordított már szlovák irodalmat, éppen ezért a szlovák irodalomnak nemcsak az első vonala olvasható például magyarul, hanem még mondjuk gyengébb szerzők is.

Vagyis úgy döntöttem, hogy a fentebb vázolt három koncepciót fogom ötvözni.

Pavel Vilikovský például azért került be, mert fontosnak tartottam, hogy a szlovák irodalom (akkor még) élő klasszikusa jelen legyen az antológiában.

Emellett saját vesszőparipáim is bekerültek az antológiába: például vonzódásom az álnevek iránt. És ez a kortárs szlovák irodalomban is erős vonulat, a fiktív identitások, az ún. misztifikáció irodalma a szlovák (és egyébként a cseh) közegben is legalább olyan erőteljes, mint a magyarban, vagyis általa párbeszédbe tud lépni a két irodalom.

További szubjektív vonzódás, amiről már szó volt: a transzkulturális viszonyrendszer, a nyelvváltás vagy a kultúraközi viszonyoknak a tematizálása.

A harmadik a női, illetve a feminista irodalomhoz való vonzódásom.

A negyedik pedig, hogy jelenjen meg az antológiában maguknak a műfordítóknak a vonzódása, perspektívája is. Fontosnak tartottam, hogy az ő értékrendjük is jelen legyen a válogatásban. Tehát például Csehy Zoltáné, akit én élő klasszikusnak tartok, s akit megkértem, válasszon olyan költőket a szlovák irodalomból, akiket erősnek, fontosnak tart. Ugyanígy adtam szabad kezet Polgár Anikónak, és tulajdonképpen Mészáros Tündének is, vagyis hogy az antológia számára válogasson abból az anyagból, amit éppen fordít, és amelyet a legjobbnak, legizgalmasabbnak tart.

Magá a könyv tehát tudatosan ilyen mozaikos struktúrájú, ennek az öt-hat koncepciónak a lenyomatát viseli magán.

Vannak benne olyan szerzők, akikben több koncepció is megtestesül. Például a szintén élő klasszikus és transzkulturális, mert (részben) magyar származású és magyarul is író Mila Haugovában. Magyar nyelvű verseskötete, az *Őzgerinc* a Kalligram Kiadónál jelent meg. Vagy ott van Peter Macsovszky, aki szintén bilingvis szerző, több verseskötetét magyar nyelven írta, ráadásul kb. ötven álnevet működtet.

Vagy a nagyon régi kedvencem Michal Habaj, még az 1990-es évekből, amikor az első kötetei megjelentek. Most már ő is az élő klasszikus státuszában van a szlovák irodalomban, fordítják is. Mindenképpen akartam Habajt. Itt kell elmondanom, hogy vannak szerzők, akik kétszeresen, sőt háromszorosan is jelen vannak az antológiában: Michal Habaj például Michal Habajként és Anna Sneginaként is, álnéven írt verseivel.

ORCSIK ROLAND: Mit jelent a Snegina?

NÉMETH ZOLTÁN: Ő Jeszenyin azonos című poémájának főszereplője, akit szerelméről mintázott. Egy létező név, amit Habaj álnévként használt fel. De megjelenik az antológiában Peter Macsovszkyknak az a verse is, amelyben Babis Mihályt Google Fordítóval lefordította olaszra, majd pedig ezt Google Fordítóval visszafordította szlovákra – és ezt fordítottam én nem Google Fordítóval magyarra.

KÉRDÉS A HALLGATÓSÁGBÓL: Babbitstól mi?

NÉMETH ZOLTÁN: Máris mondom. Kiindulópontként a *Ballada Írisz fátyláról* című verse szolgált. Egyébként ez álneves vers, a misztifikáció szerint Paľo Kaláb vegyes, magyar–szlovák családból származó, vendéglátóipari szakközépiskolát végzett költőnek a verse (a vers lábjegyzetei is kicsit fura nyelven íródtak).

MÉSZÁROS TÜNDE: Macsovszky mindig ír egy pseudoéletrajzot is az álneveihez.

NÉMETH ZOLTÁN: És ami még nagyon fontos volt számomra, hogy az antológia versei, prózái legyenek párbeszédképesek a magyar irodalommal. Tehát például a Generator X-et nemcsak azért válogattam be, mert egy kollektív álnév (mint ahogy a Tsúszó Sándor is az), hanem azért is, mert a kortárs magyar irodalom poszthumán vonulatához, beszédmódjához is nagyszerűen kapcsolódik. És emellett az álneven keresztül mondjuk Spiegelmann Laurához és Rosmer Jánoshoz is, vagyis a magyar irodalom álneves regiszteréhez.

Szóval ilyen típusú dialogikus viszonyok kialakítása is cél volt.

DECZKI SAROLTA: ...és hát a dialogicitás nemcsak konkrétan poétikailag-tematikusan van jelen, hanem volt szó már erről az osztrák irodalom kapcsán is, a szlovén irodalom kapcsán is, hogy a nyelvek is egymásba csúsznak. És az általam ismert szlovák művekben is megfigyelhető, hogy mindenkinek van egy magyar nagymamája, akitől megtanul káromkodni. Szerettem volna, hogy Mészáros Tünde egyik kiváló nyelvi megoldása is elhangozzon: Šikulová *Menettértijében*, ahol a nagypapa káromkodik, és mindenféle nyelveket behoz. Eleve „gutten tággal” köszön, tehát itt a német nyelvi hatás – érte megy az édesanyjáért a kocsmába, tolja hazafelé talicskán, klasszikus jelenet: „egész úton szidta magyarul meg szlovákul: sej haj riha az apádmindenét-basszangyalát teremtetten (...)” Tehát mindenféle nyelveken szidja a nagymamát, és Tünde ezt úgy oldotta meg, hogy a magyar szavakat szlovákos írásmóddal írta.

Az általam ismert többi könyvben is van egy folyamatos hivatkozás a magyarokra, és a magyar nyelv mintegy stíluselemként vagy nyelvi réteggként megjelenik. És ezért arra lennék kíváncsi, hogy esetleg az osztrák vagy a német nyelvvel is van-e hasonló intenzív kapcsolat.

NÉMETH ZOLTÁN: Igen, ezzel kapcsolatban azt lehet megjegyezni, a szlovák irodalom több alkotásában megjelenik az, hogy félmillió magyar él Szlovákiában, a sokszínű nyelvi környezet vagy az interakció a szlovákiai magyarokkal, esetleg ennek a történelmi aspektusai. A német talán nem annyira...

KARÁDI ÉVA: Csak tematikusan, Pavel Rankov *Szeptember elsején* könyvében, ott szándékosan vannak olyan figurák kiválasztva, hogy van köztük német is vagy német nyelvűek is.

MÉSZÁROS TÜNDE: Ott van egy szlovák, van egy cseh, van egy magyar és van egy szlovák zsidó. A németiség inkább csak Pozsonyra volt jellemző. És hogy ez mennyire jelenik meg az irodalomban: úgy néz ki, hogy a szlovák irodalom – a klasszikusai – nem annyira Pozsony-bázisúak voltak. Még egy aspektusa van: Mindenhol megjelenik legalább egy magyar az összes kortársnál. De ha megnézed, ez 30 vagy 40 évvel ezelőtt nem volt igazán jelen, és ha volt, akkor a magyar egészen más szerepben volt.

Ez most trendi is, megkeresni, hogy miféle más őseink voltak valahol. És míg 50 évvel ezelőtt berakták a sutba vagy bezárták a kamrába, hogy ne is derüljön ki sehonnán: ez most inkább egy menő dolog, hogy fel tudsz mutatni ilyesmit is. Nagyon leegyszerűsítve.

CSORDÁS GÁBOR: És lengyelek?

NÉMETH ZOLTÁN: Lengyelek a szlovák irodalomban?

KARÁDI ÉVA: Katka Kucbelova könyve, a *Főkörtő* lengyel határterületen játszódik, ott ez tematizálva van.

ORCSIK ROLAND: Csehszlovákia felbomlása Jugoszlávia felbomlásához képest hogy úgy mondjam pozitív történet. Vér nélkül...De a cseh irodalom és a szlovák irodalom között ennek az antológiának az alapján, mint hogyha nem volna átjárás. Úgy, mint a horvát–szerb között volt régebben, és ma ugyan ha vannak is kapcsolatok, de komolyabb hatásról még nem beszélhetünk. Mi a helyzet a szlovák és a cseh irodalommal?

NÉMETH ZOLTÁN: Emlékszem egy tanulmányra, amely még a 90-es évek közepén íródott. Ebben arról volt szó, hogy a szlovák szövegirodalom csehes kifejezéseket is használ, cseh szavakat épít be a műbe. Biztos, hogy volt valamiféle nosztalgia Csehszlovákia iránt, de ezt nem nevezném általánosnak. Inkább egy szubkultúra volt talán. Lehet, hogy generációs is.

MÉSZÁROS TÜNDE: ...meg geográfiai: mert Pozsonyra például nagyon jellemzők ezek a csehzizmusok. A pozsonyiakról azt szokták mondani, hogy ott félig csehül beszélnek. Enigmatikus a mondanivaló.

NÉMETH ZOLTÁN: Igen, a nyugat-szlovákiai nyelvjárás.

ORCSIK ROLAND: Amikor én találkoztam szlovák írókkal, a *Vlna* folyóiratnál, akkor kérdezgettem, hogy mennyire vannak kapcsolatban veletek: veled, Zoli, Csehy Zolival, Polgár Anikóval, Vida Gergellyel – így kérdezgettem, és

nem nagyon ismerték a szlovákiai magyar irodalmat, a fiatalabbakat. Peter Šulej Grendelt ugye ismeri, meg a Tőzsért, de nem nagyon ismerték a többi-eket. Nem tudom, hogy ez változik-e. Most, hogy így te is Habajt fordítottál: van tőle egy kötet.

NÉMETH ZOLTÁN: Nem én fordítottam, hanem Merva Attila! Sőt, ez már a második kötete Habajtól. – Tudod, ennek földrajzi okai is vannak. Ha egy szlovákiai magyar író Pozsonyban él, akkor van lehetősége szlovák írókkal találkozni. De a szlovákiai magyar szerzők általában Dunaszerdahelyen vagy Komáromban élnek. Hát ott nem nagyon van lehetőség ilyen kapcsolatokat kialakítani. Persze nem lehet azt mondani, hogy ne lett volna valamilyen viszony, mert a Kalligramon keresztül volt. Másrészt pedig valóban az a helyzet, hogy a szlovákiai magyar irodalom sokkal inkább a magyarországi magyar irodalom felé fordult, és nem a szlovák felé.

Az utóbbi 30 évben Szigeti Lászlónak és a Kalligramnak volt leginkább szerepe a dialógus kialakításában. És ez alapvetően volt fontos mindkét irodalom számára.

Grendelé viszont egészen más pozíció: ő az egyetlen, aki részévé vált a szlovák irodalomnak is, sőt, akit szlovák íróknak is tekintenek. „Magyarul ír szlovák író”, ahogy a szlovák Wikipédián olvasható.

DEÁK RENÁTA: Grendel nagyon pozitív fogadtatásban részesült Szlovákiában, persze a szlovák fordításainak köszönhetően. Tagja volt a szlovák írószövetségnek is.

NÉMETH ZOLTÁN: A szlovák PEN Club elnöke is volt egy időben.

DEÁK RENÁTA: Azért, mert nagyon sokat fordították. Amit ő hozott akkor a 80-as években a szlovák irodalomba, az óriási dolog volt. A Grendel-féle regényírás inspiráló volt a szlovák írók számára. Az *Éleslövészet* című regénye óriási vitához vezetett az irodalmi lapokban. A szocialista realizmus abban az időben még elvárás volt Szlovákiában.

NÉMETH ZOLTÁN: Igen, hiszen evidensen hatott a szlovák irodalomra a lefordított könyveivel. Tőzsért viszont nem fordították szlovákra kötetről kötetre, illetve ha fordítottak tőle, nem figyeltek rá. És így tovább, ugyanez érvényes más szlovákiai magyar szerzőkre.

MÉSZÁROS TÜNDE: Pont azon gondolkodtam, hogy a szlovákiai magyar írókat fordították-e szlovákra egyáltalán. Grendelen kívül én még Gazdag Jós-káról tudok a szlovákiai magyarok közül.

DEÁK RENÁTA: Hunčík például nagyon sikeres volt.

NÉMETH ZOLTÁN: Igen, Hunčík eléggé sikeressé vált.

DEÁK RENÁTA: Őt is ismerik szerintem a szlovákok. De Hunčíknak csak egy szépirodalmi könyve van.

MÉSZÁROS TÜNDE: De százalékosan nagyon kevés, ahhoz képest, hogy hány szlovákiai magyar szerző van. És hány jelenik meg szlovákul.

DEÁK RENÁTA: A Kalligram még foglalkozott ezzel, fordította a szlovákiai magyar szerzőket szlovákra.

KARÁDI ÉVA: És akkor itt lehet azt is megemlíteni, hogy a magyar irodalomnak, tehát a magyarországi magyar irodalomnak viszont van jó szlovákiai recepciója, és ezért nagyon sokat tettek a magyar irodalom szlovákra fordítói, például Deák Renáta is, meg a Görözdí Judit, azzal, hogy Nádist meg Esterházyt bevezették, és konferenciákat tartottak róluk.

És hogy próbáltuk az egyensúlyt Deák Renátával helyrebillenteni: azzal, hogy tényleg olyan sikeres volt, most már hat évvel ezelőtt a szlovák díszvendégség a Magyar Könyvfesztiválon, és ebből az alkalomból 40 kötet jelent meg magyarul is, és volt recepciója is valamennyire. Szigeti Lacinak is van ebben komoly szerepe.

De hát ha talán kevésbé megoldott: mindjárt arról is fogunk hallani, hogy mi a helyzet Romániában, hogy ott mennyire van az ottani magyar irodalom és a román között átjárás meg dialógus. Itt most szerintem nem rossz a helyzet a szlovák és a magyar irodalom kölcsönös fordítása és recepciója terén.

DEÁK RENÁTA: Németh Zoli, te most voltál a Novotvar szlovák költészeti fesztiválon. Azt gondolom, hogy ennek kölcsönösnek kell lennie: az is nagyon fontos, hogy a szlovákiai magyar szerzők nyissanak a szlovákok felé, tehát hogy pl. egy Bázis fesztiválon legyen szlovák szerző is. És akkor lehet valamilyen kapcsolatot teremteni: tehát nemcsak a magyar felé nyitni, hanem a szlovák felé is. Nagyon fontos, hogy ez kölcsönös legyen.

MÉSZÁROS TÜNDE: Most, hogy behoztam ezt, hogy fordítanak-e szlovákiai magyar szerzőket: kettővel mögöttem itt ül N. Tóth Anikó, akit szintén fordítottak. De a Novotvarra téged is Németh Zoli, nem?

NÉMETH ZOLTÁN: Nem, a Novotvaron Macsovszky által régebben fordított szövegekről volt szó, a Novotvar-antológiába pedig angol fordítás került be. De azért vannak kapcsolatok. Persze Michal Tallóval paradox módon Kolozsváron ismerkedtem meg...

ORCSIK ROLAND: Keresni kell a kapcsolatot. Bár erre Kolozsvár is jó hely. Egyébként az érdekes, nem tudom, hogy a Grendelnek hogyan sikerült.

Ladik Katalin az, akit meg a horvátok meg a szerbek is, de inkább a szerbek szerb költőnek is tartanak. Van egy kortárs szerb női költőket bemutató antológia, és abban Ladik Katalinnak kiemelt helye van a szerb költőnők között.

MEDVE ZOLTÁN: A horvátoknál is... ott is besorolják a szerb költők közé.

NÉMETH ZOLTÁN: Radoslav Passia és Ivana Taranenková kortárs szlovák irodalomtörténetében Grendel és Hunčík néhány regényét is tárgyalják regionalizmus tárgyszó alatt. De az is nagyon érdekes, hogy a Plav.sk irodalmi portál körkérdésére, hogy mi volt az elmúlt 30 év legjobb szlovák verseskötete, prózakötete stb., Michal Hvorecký azt nyilatkozta, hogy az elmúlt 30 év legjobb szlovák prózakötete Alfonz Talamon *Samuel Borkopf: Mojim priateľom z predtrianonskej krčmy* (Samuel Borkopf: Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmából) című könyve. Közben ugye tudjuk, hogy ez egy magyar nyelven megírt szöveg, amelynek Deák Renáta adott szlovák nyelvet, ő fordította szlovákra.

RAJSLI EMESE: Az újabb szlovák díszvendégséggel kapcsolatban az jut eszembe, hogy annak idején próbáltuk hívni Szlovéniát is. Szerbia is alig állt rá. Inkább Frankfurtba szeretnének menni...

ORCSIK ROLAND: Na, ez a provincializmus.

RAJSLI EMESE: És érdekes módon a szlovénok is. Szerbia végül eljött, de nem sok köszönet volt benne. Szlovénia meg nem, nekik a magyar az kicsinek számít.

KARÁDI ÉVA: Hát speciel az első, sikeres szlovák díszvendégségnek az előzménye az volt, hogy Párizsba készültek, és az nem jött össze, de megvolt a háttér a dologhoz meg a pénz, és annak voltunk mi a haszonélvezői itt az itteni díszvendégséggel. Azért persze, hogy inkább Nyugaton szeretnének...

DEÁK RENÁTA: Radoslav Passia könyve, amit említettél, Zoli, most meg fog jelenni magyarul is. Egy olyan átdolgozott változat lesz, amely egyrészt aktualizált, és egy külföldi közönségnek szól. Olyan verzió, ami először magyarul jelenik meg, de át lehet vinni német, angol, akármilyen fordításra. Mert bemutatja a '89 utáni szlovák irodalmat. És ez a recepción nagyon segít, hogy be lehessen a szerzőket valamilyen kontextusba tenni.

KARÁDI ÉVA: Azzal kapcsolatban, hogy itt a kultúraközvetítésnek is nagy szerepe van, szeretnék például arra utalni, hogy van ez az Anasoft litera-díj, ami egy olyan kezdeményezés, ami magát a szlovák irodalmat is föllendítette, kedvet csinált az írásos könyvkiadáshoz, mert olyan jól lett megszervezve, olyan promóciós lehetőséget is teremtett az íróknak. Mint nálunk az Aegon-díj próbált lenni. És akkor az is számít, amiről szó volt: támogatás kell, meg fellendítés kell a helyi irodalomnak, az irodalmi műhelyeknek, hogy legyen mit fordítani, ahhoz kell, hogy élő legyen az irodalom, hogy aztán legyen mit csereberélni.

NÉMETH ZOLTÁN: És ehhez egy nagyon érdekes adalék, hogy az Anasoft literán nemcsak a szlovák nyelven írók kaphatnak díjat, hanem például Alexandra Salmela eredetileg finn, Irena Brežná német és Hunčík Péter magyar nyelvű regénye is felkerült a listára. Salmela esetében viszont talán eldönthetetlen, hogy vajon finnül vagy szlovákul írta eredetileg...

DEÁK RENÁTA: Finnül írta... és lefordították szlovákra.

KARÁDI ÉVA: Finnországban volt ő olyan szerző, hogy nem oda való, mert máshol született, és hogy ő milyennek látja a finneket. És ez nagyon izgalmas volt a finneknek.

NÉMETH ZOLTÁN: És amikor a finnek díjat akartak neki adni, akkor derült ki, hogy a kiírás szerint csak finn állampolgár kaphatja meg. Az *Irodalmi Szemlé*-ben most fog megjelenni egy tanulmány, Balázs Renáta a szerzője, amely azt is érinti, hogy Salmela forradalmasította a finn díjak rendszerét, és ugyanez érvényes Szlovákiára is, ahol az Anasoftot módosították miatta, merthogy regényének eredeti nyelve a finn volt, bár szlovák állampolgár.

DEÁK RENÁTA: Szlovák származású, de tinédzserkorában került ki Finnországba. Brežna is emigráns. Hunčík meg Szlovákiában élő magyar szerző, de annyira az ottani helyzetről írja a könyvét, hogy egyszerűen ez megkerülhetetlen a szlovákok számára is.

„az, ami Párizsból nem látszik”*

BESZÉLGETÉS A MAGYAR ÉS A SZERB IRODALOM KAPCSOLATÁRÓL

ORCSIK ROLAND: Köszönöm Karádi Évának, hogy lehetőséget teremtett az antológia bemutatására. Ez olyan érzés, hogy van értelme csinálni.

KARÁDI ÉVA: Megcsinálták és még sincs rendesen recipiálva, akkor legalább egymás között próbáljuk meg feldolgozni.

ORCSIK ROLAND: Azt gondolom, hogy jó, ha nem csak Budapesten történnek dolgok. Létrejött egy sorozat Szeged városában. Az lenne jó, hogyha valójában minél több város nemcsak a saját városának a kultúrájával foglalkozna, hanem egy kicsit nyitottabb horizonton. Tulajdonképpen a magyar kultúra nagyon is gazdag, csak nincsen tisztában vele.

Tehát a szerb antológiáról:

Érdekes jelenség, hogy nagyon sok fordítás van szerb irodalomból magyar nyelvre, viszont kevés a szerb antológia. Valójában Jugoszlávia szétbomlása óta ez az első újkori szerb irodalmi antológia. Előtte jugoszláv irodalmi antológiákban, vagy szerb-horvát antológiákban lehetett találkozni szerb írók műveivel, mint pl. az első ilyen kiadványban, a *Bazsalikom* című, Szenteleky Kornél és Debreceni József szerkesztette antológiában.

Én arra figyeltem, hogy több fiatal kerüljön bele, mert hátha ezáltal irodalmi kapcsolatok is kialakulhatnak, különböző fesztiválok alkalmával hívhatják ezt vagy azt a szerzőt. A magyar irodalom kommunikációs tere most már nemzetközi, több olyan rendezvényünk van, ahol fiatalok és idősek is találkozhatnak...

Ez az antológia a fiatalokra koncentrált. Itt is meg kellett határozni, hogy melyik korosztály: 1973-tól fölfelé. Benne van az is, akit a háború érintett valamilyen formában. Ugyanis az másféle irodalom, mint a háború előtti irodalom. Mert a posztmodern kérdései gyökeresen megváltoznak a háború hatására. Akik addig esetleg posztmodern irodalmat írtak, a háború hatására átalakult az írásmódjuk, visszatért a „valóság”, az irodalomkritikusok neorealizmusnak jellemezték a délszláv háborús irodalmat. Persze azok számára, akik a háború után születtek, a háború nem olyan traumatikus és nem olyan vízvíasztó élmény.

* Csordás Gábor, Karádi Éva, Rajsli Emese és Orcsik Roland beszélgetése elhangzott a Szépirodók Társasága Tavaszi Fesztiválján („Duna menti irodalom”), 2022. április 22-én a budapesti Három Holló Kávéházban.

Felmerült az a kérdés, hogy van-e egymásra hatás a szerb és a volt jugoszláv térség irodalmi között.

Erről az jut eszembe, hogy Stefan Zweig a *Tegnap világa* című memoárkötetében az első világháború után a legnagyobb veszteségek közé sorolja, hogy nem lehetett egy francia író könyvét megtalálni egy német könyvesboltban. Teljesen egyénekre szűkült a kapcsolatforma fenntartása, és heroikus munka volt egyáltalán ezt működtetni. Hasonló problémák jelentek meg a felbomlott Jugoszlávia után. Korábban élénk kapcsolatformák jellemezték a jugoszláv nemzetek irodalmának működését, a háború ezt teljesen szétzilálta, egyéni erőfeszítésekre korlátozta. A veszteség a szellem beszűkülése.

Ugyanakkor ezek az irodalmak az utóbbi tíz-húsz évben ismét keresik egymást, hiszen továbbra is együtt kell létezni, szomszédos kultúrákról van szó. És az európai vagy közép-európai irodalom attól válhat erőssé, akkor ismerheti meg önmagát, ha figyeli a másikat is, aki a szomszédja. Sajnos nem épült ki az a fajta igazi regionális európai gondolkodás, aminek a fundamentuma a szellemi kapcsolatrendszer.

A fiatal szerb irodalom alapvető problémája kicsit más, mint a horvátoké. A horvátok nyertek egy országot, az más kérdés, hogy milyen politikusokkal, és tulajdonképpen már bánják az egészet. A szerb írók viszont nem tudnak azonosulni egy olyan országgal – azzal a retorikával, amely meghatározta a nagyszerb xenofóbiát, szélsőséges nacionalista retorikát. Mert a nacionalizmus nem feltétlenül kell, hogy türelmetlen legyen, de Szerbiában a háború alatt a sovinizmussal keveredett a nacionalizmus. Emiatt sok szerb író nem tudott, nem tud azonosulni a saját országával. Tulajdonképpen Szerbia még mindig definiálatlan, Koszovó még mindig probléma. A boszniai szerbek most akkor részei az irodalmunknak? Ha megnézzük a kortárs szerb irodalmat, akkor vagy beszélnek a „határon túli” szerb irodalomról, vagy nem, vagy ha bekerülnek a diskurzusba, akkor szőrmentén szólnak róluk. Kicsit hasonló probléma, mint a magyar irodalom esetében a határon túli vagy külhoni magyar irodalom kapcsán: vannak is, nincsenek is.

CSORDÁS GÁBOR: Montenegró.

ORCSIK ROLAND: Épp az előbb említett Végel László volt az egyik példa, hogy ugyan van Kossuth-díja, mégis kevés Végel-olvasó akad Magyarországon, míg Németországban sokkal jobban követik a szerzőt. Multikulturálisnak gondoljuk a kultúránkat, csak szóba ne kerüljön annak valósága. Réalia nélküli multikulturalizmusról beszélünk, miközben nagyon is fontos az, hogy sokfajta magyar irodalom van, és sokfajta szerb irodalom van.

A többrendszerű irodalomfelfogás szerint fontosak a regionalizmusok a nyelvben, az irodalomban, ám ez nem jellemző a fiatal szerb irodalomra, még az idősebbekre sem nagyon. Ugyanis az újvidéki, a vajdasági szerb irodalom – beszélhetünk ilyenről, Újvidék a szellemi központja, az urbanizáció, a modernizáció városa. A regionális írók a centralizáció felé tartottak. Belgrád

a másik szellemi központ, amely gyakorlatilag nagyváros akar lenni, Párizs akar lenni. Jugoszláviában, abban az időszakban Párizsra vetették vigyázó szemüket. Ez hasonló problémával jár, mint ahogyan mi most az amerikai irodalomra tekintünk. Én fel tudok sorolni nem tudom, hány amerikai költőt, kortárs regényíró, de nem tudok felsorolni ennyi közép-európai író – ez abszurdum. Az a létezés, amit magunknak kreálunk, ez egy Európa nélküli Európa.

Azok a regionalizmusok, amiről itt volt szó az osztrák irodalom kapcsán vagy a horvát irodalom kapcsán, nem játszik szerepet a szerb irodalomban. Nyelvjárásbeli különbségekről persze beszámolhatunk, pl. a boszniai, a montenegrói vagy a horvátországi szerb írók más nyelvjárásban írnak, esetleg geo-poétikájuk a régiójukhoz kötődik, ám ebben ki is merül a regionalizmus, mert nincsenek Újvidékhez és Belgrádhoz mérhető szellemi központok a többi szerb városban. Sokszor abban merül ki a regionalizmus jelenléte az irodalomban, hogy a nyelvjárásbeli különbségek a kölcsönös gyűlöletre világítanak rá. Pl. a boszniai Mostarban nem mindegy, hogy bosnyácul, horvátul vagy szerbül kérjük-e a kávé, miközben a „kávé” szó nem is délszláv eredetű. CSORDÁS GÁBOR: Bocsanat, hogy közbeszólok. Az ember elmegy Szarajevóba egy kávéházba, akkor cappuccinót rendel, mert ha kávé rendel, akkor kiderül, ha „kahva”, „kafa” vagy „kava” – hogy muszlim, horvát vagy szerb. Úgyhogy inkább cappuccinót rendel.

ORCSIK ROLAND: Másrészt meg van is egy probléma ezzel, hogy én most itt tematizálom ezt, ebben a percben, mert kielégíték egy negatív Balkán-sztereotípiát. Mert azt gondolom, hogy ez a nyelvi kérdés, nyelvi probléma, az identitás, az identitárius mozgalmak – amiben most Európa fuldokol –, ez nem egy balkáni specialitás. A délszláv irodalmak esetében sokszor lehetetlen feladat elé állítja a műfordítót a nyelvjárások közötti különbségekből fakadó nemzeti feszültségek visszaadása.

Az általam szerkesztett antológia egyrészt a posztjugoszláv generációs tapasztalatot tematizálja: ilyen értelemben közel áll a pusztulás metaforájához, de azt mondanám, hogy egy kicsit az ellenállás irodalmi tételeinek a kísérletei is ezek a szövegek. Lehet-e a politikai vagy szellemi ellenállásnak hiteles, releváns irodalmi nyelvet alkotni? Akkor is, ha annak természetesen nincs hatása a közügyekre, a közügyek nem fognak megváltozni egy verstől, egy ágyú nem fog megnémulni egy szonett hatására. Viszont a szemtanú, a tanúság kérdése: sok szöveg ezzel küszködik.

Úgyhogy röviden ez volna a szerb antológia.

KIRÁLY EDIT: Nekem csak mozaikszerű élményeim vannak. 2014-ben jártam Szarajevóban, és akkor ott a városban felléptek a Bécsi Filharmonikusok, a hangversenyt ellepték a követségek, közben a folyóparton nagy jugoszláv popzenekoncert, amin ott volt az egész város. Akkor fogalmazódott meg bennem, hogy vajon az, ami ezen a popkulturális szinten működik mind a mai

napig, az miért nem működik a magasabb kultúra szintjén. Mert ugye épp ezt mondtad most el, hogy nem jön egy olyan nyelv, vagy olyan toposz, vagy olyan helyzet, ahol lehetne egymással kommunikálni.

ORCSIK ROLAND: Az jó példa, amit az osztrák vagy a szlovák irodalom kapcsán is elmondhatunk, hogy hogyan menedzselik a saját kultúrájukat. Itt különváltak a dolgok: teljesen fragmentálódott a politikai hatalom, a kulturális hatalom, annak intézményei egyaránt. Nem tud igazán kifejlődni a dolog.

Csordás Gábor említette: mennyi minden le van fordítva szerbre. Csak hogy ez nem kerül bele a köztudatba, nem kerül ki az egyetemekről. Tehát ez egy szubkultúra. Még a jugoszláv időszakában is tulajdonképpen a látzata volt meg a kulturális pezsgésnek, amely mögött egymásnak feszülő politikai erők készülődtek a háborúra.

RAJSLI EMESE: Egyébként meg van például Szerbiában a NIN-díj, arra most az utóbbi években mindig érkezett olyan jelölés is Boszniából is, olyan boszniai szerző művét jelölték, aki elméletben szerbül ír, de az tulajdonképpen egy nyelvjárási változata a szerbnek. Másrészt pedig van egy olyan díj is, a Meša Selimović, ami kifejezetten úgy van kiírva, hogy a régió nyelvén, bármelyik nyelvén íródott művel lehet pályázni, vagy hát javaslatot tenni a díj elnyerésére. Tehát vannak olyan szándékok is, amelyek megpróbálják mégis valahogy összefogni, regenerálni azt a régen létező kulturális teret.

Ez persze nem mindenhol működik, és nem mindenki fogadja el. És létezik egy nyilatkozat is, amely megpróbálja ezt a közös nyelvet képviselni, ez a BSCH, azaz bosnyák, szerb, montenegrói és horvát közös nyelv. Mindenki a saját nyelvén ír és beszél, és ennek ellenére mindenki érti egymást. Ez elég szűk körben, de tulajdonképpen létezik ma is. Jelennek meg Szerbiában olyan horvát kötetek, amelyeket nem fordítanak le. Vicces is lenne.

ORCSIK ROLAND: Az irodalomnak mint kultúrának kicsit díszlet szerepe van. Vagy szubkulturális jelenség: kvázi az ellenzékiesség egy formája, mint egyébként a diktatúra idején, akkor is volt az irodalomnak egy olyan szárnya, amely az ellenzékiesség szimbolikus helyét, utópiáját biztosította. De hogy ez hogyan változik aztán, miért nem tud aztán szerves kultúrát teremteni, amelyben a politikai, a gazdasági hatalom és ez a kulturális egyben van? Mert az volna a végcél, akkor mondanánk azt, hogy büszkéek lehetünk a nemzetünkre.

CSORDÁS GÁBOR: Nekem van két kérdésem Rolandhoz az antológiával kapcsolatban. Az egyik: Montenegró. A szerb irodalom nagyjai közül minden második Montenegróból származott...

ORCSIK ROLAND: Vagy oda menekült...

CSORDÁS GÁBOR: ...és az irodalmi nyelvhez nagyon közeli nyelvet beszélnek. Mennyire van benne a mai szerb irodalmi recepcióban Crnagora, a montenegrói irodalom? Ez az egyik. A másik, ami nekem nagy élményem volt az

antológiával kapcsolatban, és most biztosan nagyon igazságtalan vagyok, de énszerintem ebben a '73 után született nemzedékben, legalábbis ami a költőket illeti, csak a nőknek van mit mondaniuk. Tehát van egy baromi erős és nagyon meggyőző női irodalom ma Szerbiában. Nyilván az ellenállás: egy borzasztó macsó társadalommal szembeni szembenállás eredményeként. De ez elég régi jelenség, Radmila Lazić volt ennek az első nagy úttörője. Most kimondottan Szerbiáról beszélek. A legerősebb és legmeggyőzőbb hang ez a nagyon kemény feminista hang ebben az antológiában. Ezt te hogy látod? ORCSIK ROLAND: Én azt gondolom, hogy erős a férfiak hangja is. De kétségtelen, hogy markáns ez a feminista irányzat a szerb irodalomban. Ez annak is köszönhető, hogy a Soros Alapítvány támogatásával létrejött a *Pro Femina* folyóirat Belgrádban...

CSORDÁS GÁBOR: ...mint a Centrum Dekontaminacije annak idején.

ORCSIK ROLAND: ...az egy nagyon erős folyóirat volt. És nem pusztán folyóiratként működött, hanem egy műhelyként. Ennek az irányzatnak a főszervezője Dubravka Đurić, a belgrádi egyetemen tanít, ahol költőműhelyt, értelmezőműhelyt is vezetett, nagyon komolyan szervezte ezt, amíg a Soros ki nem vonult Szerbiából, s aztán összeomlott az egész, mert nem tudtak anyagi támogatást, fedezetet biztosítani a *Pro Femina* folytatásának.

Ennek hatására a fiatal írók felbátorodtak, a feminizmussal összefüggő problémákat radikális módon tematizálják. Mint pl. Maja Solar, aki szerepel a szerb antológiában, Oravecz Krisztina fordításában meg is jelent a Rajsli Emese által szerkesztett *TraN(S)akció* sorozatban a válogatott verseket tartalmazó verseskötete, ami egy nagyon jó verseskötet.

Ugyanakkor nem kéne úgy gondolkodnunk, hogy attól, hogy tényleg erős és markáns ez a női irodalom, ne lenne izgalmas a férfiak vagy a transzneműek irodalma. A női irodalom lehet olyan is, hogy nem feltétlenül nő írja. A feminizmus kérdéseit egy férfi is tematizálhatja. Egy férfi is lehet feminista.

CSORDÁS GÁBOR: Na, én még olyan szerb író nem láttam.

DECZKI SAROLTA: Hát a Marojević-től a *Belgrádi csajok*.

ORCSIK ROLAND: A férfiak közül a fiatal generációban például Siniša Tucić nagyon erőteljes, aztán Tomislav Marković, aki a *Hogyan legyél mesterlövész* című vers szerzője, a belgrádi *Beton* nevű ellenzéki lap egyik szerkesztője és szerzője is volt. Egyébként a *Beton* szerkesztősége kiadta egy koszovói albán költő, Arben Idrizi verseskötetét. Természetesen megint a pénzen múlik ezeknek a mozgásoknak az alakulása. Kicsit abban a helyzetben van ez az ellenzékiesség, az ellenállásnak az irodalma, hogy kunyerálni kénytelen az Európai Uniótól pénzeket.

Nincsen kitalálva az Európai Unióban sem, hogyan lehetne az ilyen szerzőket támogatni.

KARÁDI ÉVA: Van a Traduki.

ORCSIK ROLAND: Van, de az a fordításra szorítkozik. Ám az irodalmi reziden-
ciákon kívül nem tudok olyan támogatási rendszerről, amely pl. egy ország
írójának a könyvkiadását szponzorálná. Erre kellene valamit az Európai Uni-
óban kitalálni. Itt vannak országok, ahol olyan politikai működések vannak,
amelyek nehezítik az irodalom működését, és itt erre egy európai választ kel-
lene kitalálni.

KARÁDI ÉVA: Igen, ez tényleg csak a fordítás terén van. Benne voltam az
amszterdami székhelyű Európai Kulturális Alapítvány magyar nemzeti bi-
zottságában, és emlékszem, hogy ezeken a találkozókön sokszor szóba ke-
rült, hogy nem könnyű az EU szintjén elérni egyáltalán azt, hogy a kultúrával
hajlandók legyenek foglalkozni, erre költeni: szerintük az nemzeti hatáskör.
Azt oldják meg helyben. Van most a Kreatív Európa égisze alatt lehetőség
kulturális együttműködési programokra, hogy lehessen közvetlenül oda pá-
lyázni.

CSORDÁS GÁBOR: Hát, hogyha már az egész tágabb európai kontextusról be-
szélünk. Itt az elején elhangzott, hogy a Duna menti kultúrák között van va-
lami összefüggés... én tudok egy másik összefüggést is: a régió legjobb defi-
nícója: „az, ami Párizsból nem látszik”. Sajnos tényleg nem látszik. Fogal-
muk nincsen róla.

KIRÁLY EDIT: De a Rajna mellől viszont szeretik látni. A németek nagyon so-
kat tettek azért, hogy átvegyék ezt a közvetítő szerepet. Hogy ezt mindig jól
teszik-e vagy nem, az egy másik kérdés, de...

ORCSIK ROLAND: Legalább törekvés van. Ez megint a 18. század: Goethe, Her-
der...

CSORDÁS GÁBOR: Goethe és Vuk Karadžić barátsága, hogy úgy mondjam...

ORCSIK ROLAND: Igen, baráti viszonyok, és ilyenkor valami elindul, de érde-
kes módon, ha a politikától függ, akkor valószínűleg nem. De ezt leszámítva,
ha valaminek van hosszú időtartamú hagyománya, akkor abból természetes-
en kialakul egy jó Európa-vízió, vagy legalábbis a lehetősége. A jó Európa-
vízió az, ha közösen alakítjuk ki. Ehhez viszont kell egy európai fundemen-
tum, amely azokat az írókat, azokat a kultúrákat támogatja, amelyek nem
tudják, képtelenek saját nemzeti kereteiken belül finanszírozni magukat.

Ehhez elengedhetetlen, hogy kialakuljon a másikat nem barbárnak tekintő
európai identitás, öntudat. De hát ilyesmi nincs. Én tudjátok hol tudtam meg
azt, hogy európai vagyok? Indiában.

KARÁDI ÉVA: Hát, igen... ez így van. Igen, de itt a birodalmi és a nemzeti
szempont az, ami ugye napjainkban is nagyon erősen ütközik. Nem véletle-
nül indultunk az osztrák antológiával, és hogy Monarchia, meg Dunai Mo-
narchia ez a térség, és aztán jöttek az utódállamok, és aztán még voltak tán a
pánszlávizmuskok – volt Csehszlovákia meg volt Jugoszlávia. Aztán szóba ke-
rült, hogy a nacionalizmus nem csak sovinszta lehet: volt az olaszoknál meg

másutt is egy progresszív irányzata. Most megint valahogy ez az, ami ütközik.

Kérdés, hogy a birodalmak voltak-e jók vagy a birodalmon belüli régiók, és ezeknek a soknyelvűsége és gazdagsága és az ezen belüli átjárások, meg volt a szeparatizmus, a birodalmak földarabolása. Ez most egészen más kontextusba helyeződik az ukrán–orosz relációban, de ez a mi dunai térségünk alkalmas arra is, hogy ezeket a kérdéseket újragondoljuk.

ORCSIK ROLAND: Jó lenne, ha a tiszatájás Insula Vicina sorozatban megjelenne a kortárs ukrán irodalmi antológia is. A szerbiai Kikinda short rövidpróza-fesztiválon találkoztam fiatal ukrán írókkal, akiktől megkérdeztem, hogy Ukrajnában ugye oroszok is élnek, és hogy egyáltalán az orosz írókkal van-e kapcsolatuk. Teljesen döbbenet néztek rám.

KARÁDI ÉVA: ... és oroszul író ukrán írók is.

ORCSIK ROLAND: ... ez még a krími megszállás előtt volt. Számomra az eszmény a volt jugoszláv írókat tömörítő FAK fesztivál („alternatív irodalmi fesztivál”), a Forum Pisaca Belgrádban, Filip David Mirko Kovač, Radomir Konstantinović, akik hangsúlyozták, hogy a nacionalizmusokkal, háborúkkal szemben is tartják egymással a kapcsolatot.

Ha csinálnánk ukrán antológiát, akkor bevinnénk azokat az orosz írókat is, akik Ukrajnában élnek. Ám attól tartok, ez óriási ellenállásba ütközne sajnos mindkét oldalról.

CSORDÁS GÁBOR: Van egy csomó ukrán író, aki kétnyelvű. Mind a két nyelven ír: oroszul és ukránul is. A Németh Zoliéknak elküldtem egy ilyen költőnek a versét nemrég.

KIRÁLY EDIT: Még visszatérve a szerb színtérre. Pont ilyen szempontból lenne nagyon izgalmas Újvidék helyzete. Ez még a te szerb antológiád előtti korra megy vissza: ha jól tudom a 60-as, 70-es években volt ott egy nagyon erős neoavantgárd szcéná. És ha jól tudom, ott valóban volt érintkezés a különféle nyelven írók között. Mennyire próbálja Újvidék a maga történetébe beépíteni ezt a fajta interkulturalitást?

ORCSIK ROLAND: Akkor még több magyar volt Újvidéken. Most nagyon kevés van. Sajnos a fiatal vajdasági magyar, vagy Szarvas Melinda szóhasználatával magyar vajdasági írók nem igazán foglalkoznak a kortárs szerbekkel, és fordítva is érvényes, a szerbek sem nagyon tudunk róla, hogy egyáltalán van magyar irodalom a Vajdaságban.

RAJSLI EMESE: Újvidék most volt Európa kulturális fővárosa. Kitaláltak egy ilyen nagyon-nagyon Európa-felé jól hangzó multikulturális, többnyelvű koncepciót – a világ minden tájáról hívtak művészeket. De eddig egyetlen pályázaton sem sikerült például a Forum Könyvkiadó Intézetnek bármiféle támogatást kapni, és még azon a pályázaton sem, amely arról szólt volna,

hogy bekerüljünk a programfüzetbe. Miközben, ha akarnák, akkor kithetnék a kirakatba: íme, itt van egy lassan 70 éve működő, szerb költségvetési támogatásból élő magyar közintézmény, amely mai is kiadja a Híd című folyóiratot és fordításokat is megjelentet. Ezzel így senki nem foglalkozik, senki nem tud róla, a köztudatban nincsen benne. Annak idején létezett például a *Polja* és az *Új Symposion*, egy szerb és egy magyar párhuzamos folyóirat, együtt volt a szerkesztőségük, az legendás hely volt, és mindenki ismerte egymást. Aki valamilyen módon kapcsolódik a *Poljának* – egyébként még létező folyóiratnak – a megjelenéséhez, az tud róla, és az emlegeti. De ezek már nagyon távoli dolgok. A Tolnaiék generációja az, amelyet utolsóként emlegetnek, pedig utána is voltak még olyan nemzedékek, amelyeknek több kapcsolata volt a szerb vagy jugoszláv irodalommal, mint a mostaninak.

Az egyetlen irodalmi folyóirat, a *Híd*, közöl fordításokat, de igazán élő kapcsolat a szerb irodalommal, kultúrával nincs. Egyre kevesebb magyar van, és egyre kevésbé beszél szerbül a fiatal magyar értelmiségi. Kialakult egy – kénytelen vagyok így mondani – gettó, Szabadka, Zenta, Ada, Kanizsa, ezek a magyarul beszélők. Onnan már a középiskolások is Szegedre járnak át. Ezt a folyamatot nem igazán látom megállíthatónak.

ORCSIK ROLAND: Egyébként időnként összejönnek közös rendezvények, pl. épp az Emese által szerkesztett TraN(S)akciók sorozat keretében...

RAJSLI EMESE: Közös rendezvénysorozatok. Igen, próbálkozunk. Van a *Híd* körül egy Híd Kör nevű egyesület, amelynek vannak különböző programjai. Kevés az ember, aki ezt tudná vinni. Anyagi támogatásról nem is beszélve, de hát ugye mindenhol ez van.

ORCSIK ROLAND: A képzőművész és költő, a Forum egykori jelentős grafikai szerkesztője, Maurits Ferenc mesélte nekem, hogy amikor Danilo Kišnek a *Holtak enciklopédiáját* adták ki a Forumnál, akkor ő ment Párizsba hozzá, hogy aláírják a szerződést. Na most a Danilo Kišsel sok mindent lehetett csinálni, de szerződéseket aláírni nem nagyon. Úgyhogy a repülőtéren, mielőtt elindult volna, az utolsó percben írták alá azt a szerződést.

Kiš a kocsmában búcsúzásakor azt mondta Mauritsnak, hogy Tolnait üdvözlöm, a többiek menjenek a picsába. Ő tudta ki az, hogy Tolnai Ottó, de egy mostani fiatal szerb író már nemigen.

Aztán ott van Ladik Katalin, őt viszont épp a már említett Dubravka Đurićnak köszönhetően helyel-közzel ismeri a fiatal költőnők. Szóval Tolnai Ottót, Domonkos Istvánt már kevésbé, ők mind együttműködtek az újvidéki szerb írókkal, közösen dolgoztak az Ifjúsági Tribün rendezvényein, közösen léptek fel pl. Slobodan Tišmaékkal. Sajnos ez a fajta kulturális dinamika – amely akárhogy is nézzük, Jugoszlávia egyik csodája volt, az ország minden traumatikus történelmi gócpontja és sunyi pártvezére ellenére –, valahogy nem tud már visszaépülni. Már nem olyan érdekes a másik, a nacionalizmus,

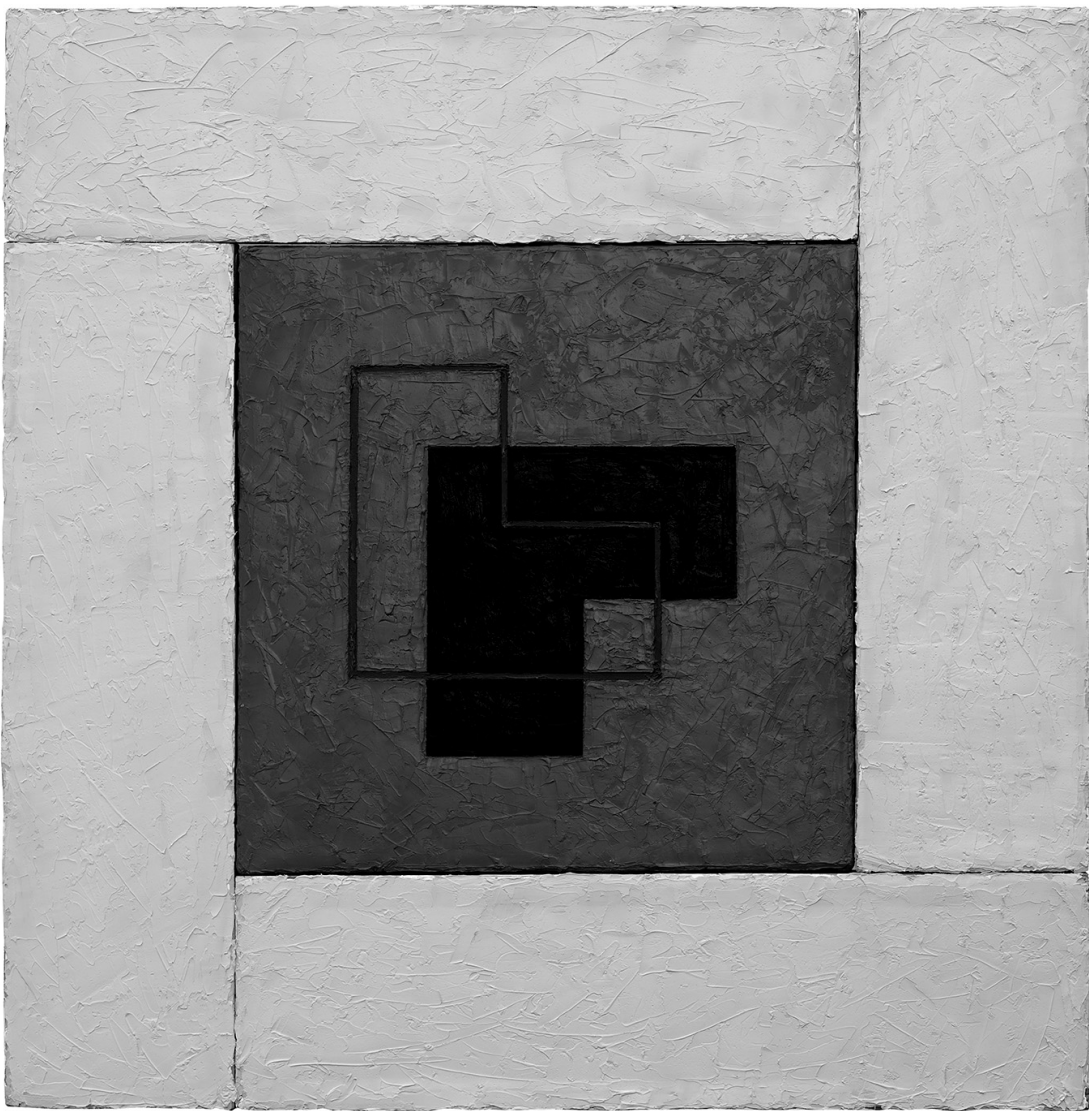
magyar és szerb egyaránt, mindenből nárcisztikus és sértődékeny primadonnát kreált.

CSORDÁS GÁBOR: Ez egyébként is egyedülálló volt. Ha végignézzük a határon kívüli magyar közösségeket, akkor gyakorlatilag a jugoszláviai volt az egyetlen, amelyik szellemileg együtt tudott haladni az ottani anyaországgal. Ez azért rövid ideig tartott sajnos, és véget ért.

RAJSLI EMESE: Van például Zentán Beszédes Istvánnak a folyóirata, a *zEtna* – na, ők próbálnak a fesztiválok keretében négykezes szövegeket írni. David Albaharítól kezdve sok vendég volt már, aki egy-egy magyar szerzővel párosban szövegeket írt, és ezek a négykezesek ide-oda le lettek fordítva. Vanak próbálkozások, azt nem mondom, hogy nincsenek, de hát a hetvenes évekhez képest ez nagyon-nagyon korlátok közé szorított, és egyre inkább eltűnőben van.

CSORDÁS GÁBOR: Több nemzedék jött el a háború alatt: hát, egyszerűen ezt nem lehet megúszni.

ORCSIK ROLAND: Ezek a kapcsolatformák személyes síkon erősödnek: ugye, beszéltünk itt a Goethe körüli kapcsolatokról, irodalmi és kulturális vízióról – ezt az a barátság működtette. Kíváncsi vagyok ilyen szempontból a szlovákokra, hogy ott hogyan működött a magyar–szlovák–német viszony az európai horizont szempontjából.

BEREZNAI PÉTER: JANUS-ARCÚ HOLD, 2023. olaj, vászon, 70×70 cm

BENCE ERIKA

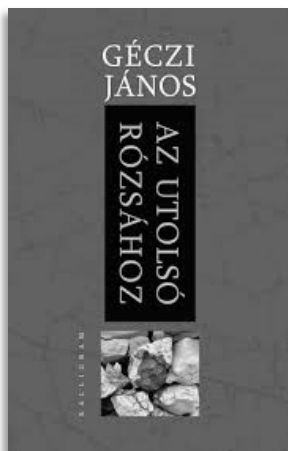
Fehér és vörös rózsza

GÉCZI JÁNOS: AZ UTOLSÓ RÓZSÁHOZ

A Géczi-vers képi világa az európai kultúratörténet egészéhez kötődik – írtam 2020-ban megjelent *Szűz a gyermekkel, Szent Annával és egy számmárral* című verseskötetéről, ami mind küllemét, mind versvilágát tekintve *Az utolsó rózsához* párdarabja lehet. A korábbi kötet címadó verse – a világirodalmi toposzok mellett – egy híres festményt hív be a megértés és az értelmezés hálójába, nevezetesen Leonardo da Vinci *Szent Anna harmadmagával* című művét. *Az utolsó rózsához* is működtet ilyen összefüggéseket. A kötet három hosszabb költeményt tartalmazó negyedik fejezete, *Az utolsó rózsáról* Géczi saját rózsakutatói munkásságát, más költők szövegeit, például egy Aczél Géza-sortöredéket épít be a versek jelentésvilágába; Shakespeare-re, Petrarcára, Rilkére asszociál. De azt is gondolhatjuk, hogy – mint a *Szűz a gyermekkel...* esetében – referenciális vonzata is van, mint amilyen Johann Grund osztrák festő *Az utolsó rózsza* című 1865-ös festménye.

A rózsaszimbolika nemcsak a versek belső világában jelenik meg és képez asszociációkat, hanem a könyvek külső megtervezettségében, kinézetében is. A *Szűz a gyermekkel...* fehér borítója a Mária-kultuszra mutat, míg *Az utolsó rózsához* élénkvöröse az európai történelem és kultúratörténet vonatkozó jelentéseit mozgósítja (például: szenvedéstörténet, Grál-legenda, Lancaster-rózsza etc.). A költői én reflektál is erre: „Járunk a történelemben. / A rózsák színe sosem tűnik el, / A piros rózsák pirosak maradnak, / a fehér rózsák fehérek maradnak, / a sárga rózsák sárgák” (Vers egy Aczél Géza-sor töredékével).

Kalligram Kiadó
Budapest, 2023
158 oldal, 3500 Ft

A versek világa (a költészet) és a magánmitológia (a rózsanemesítő életének) történései profán természeti képben csúsznak egybe, ahol a verssorok és az ágyások fölött egyaránt görnyedő lírai alany fölött az alkony vöröse képez horizontot. A lebukó nap színe („hold híján az égen...”) nemcsak a hold hideg sárga fényét idézi meg, hanem a valószerű és az elvont egymásba oldódó jelentéseit is; a lelki értelemben vett sérülés a testen keletkezett a vér-aláfutás képében nyer formát. Az elülső és a hátsó borítólapon (a szerző fotójának felhasználásával Hrapka Tibor tervezte) látható kép is ezekre a jelentésekre mutat: a szürke köveken megjelenő vörös rózsá-alak egyúttal a kövek freccsent vérnyom alakzatát is eszünkbe juttatja.

A Mediterráneum mint élménytér fontos alkotóeleme Géczi János költészetének. Miként korábbi versesköteteinek – amelyeknek átfogó reprezentációját 2021-ben, *A napcsíkos darázs*hoz címen megjelent összegyűjtött verseit tartalmazó könyve jelenti – *Az utolsó rózsához* jelentős hányadát ugyancsak az Adriai-tenger és szigetvilága, Murter ihlette. Ez azonban mégsem hagyományos táj-, s nem is a tenger és a hajózás motívumára szerveződő költészet, hanem a térség kulturális antropológiai „olvasása”; főleg az antik, illetve a kora reneszánsz versmérték soraiban és ütemei révén formát nyerve – állítják utóbbit a verstan és retorika avatott ismerői.

Mint a klasszicista versnek egykor, Géczi verseinek is sokszor piktúra, azaz látványkép a nyitánya. A természeti kép meditációba megy át, s a lírai én helyzetmegállapításával, konzekvenciájával zárul (szentenciával, mondanánk, ha tényleg klasszicista műgondról lenne szó). Ezek az áttűnések azonban többször nem lassú, meditatív folyamat eredményei, hanem váratlan fordulatot hoznak: a káprázatos látvány versírásra vonatkozó reflexiókat hoz rögvest felszínre, retorikai kérdést: miképp megjeleníteni a szép test látványát a kék háttérben, azúrban, tengerkéken – mint a *K-k között az é* című, vagy az *Ő* című versekben. Előbbi gondolatritmusának feszültségét az időbeli távlatok növekedése és a színek kontrasztja eredményezi. A mindent elborító vörös színárnyalatokat az ég és a tenger kékjének változatai iktatják ki, szakítják meg a versbeszédben. Az élénk táruló kép emlék, s a róla való gondolkodás egyre távolabbi múltat idéz fel elmosódó kontúrokkal:

napra pontosan 18 évre rá,
Firenzében, a Boboli-kertben váltál verssé.
36 évvel azután, most, ismét látlak:
két virág közt, mint k-k között az é,
riadtan, a távolság selymében.

A szent és a profán ellentétével való játék is konstans eleme Géczi János versírásának. *Az utolsó rózsához* második fejezete a *Közsétatér a Lövöldénél* címet viseli, ám a fejezetcím lap mögött a teremtményművész képei és jelentései fo-

gadják az olvasót *Genezis* című versében. A modern ember gondolatai biblikus tartalmakra (bűnbeesés, Jób-történet) íródnak rá, angyal-/kerub-motívum szervezi a szöveget (*A szent dolgok, Szent háború, Könnyező képmás, Angyalhullás, Csak kerub* etc.). A mitikusról és a múltról való elmélkedést azonban rengeteg „oda nem illő” elem (füves cigi, ravaszra rásimuló kéz, egy trambulin etc.) zökkenti ki a megidézett múltidőből.

A múltnak az európai kultúratörténet toposzai (antik, a keresztény, reneszánsz szimbólumok) és toponímiái (Padova, Firenze, Hallstatt, Adriai- és Földközi-tenger vidéke etc.) mentén történő olvasására invitál tehát bennünket Géczi verseinek jelentős hányada, ám a múltra címszerűen is utaló versciklusának (*A múltról*) darabjaiban legtöbbször a magánmitológia, a személyes létérzékelés vizeire „evez” a lírai beszélő. Ennek reprezentáns példái a személyes múlt, a családtörténet mozzanatait megjelenítő *A Géczikről* című vers, vagy az igazolványkép kapcsán megrajzolt önarckép, pontosabban művészportré (*A múltról*). Utóbbi vers ars poétika, a Géczi-vers egyik alapjelentését fogalmazza meg: „Ha az évek mélyére vájok, / ötszázféle alakban találok magamra, / árnyékba félig bújva, / félig fénnel betakarva.”

Az *utolsó rózsához* minden darabja mellett el tudna időzni az értelmező versolvasó; valamennyi számos asszociációt nyit nemcsak a tágabb értelemben vett európai művelődéstörténet felé, hanem a térségi történelem és művelődés jelentései felé is. A *Garay és Tompa a Lánchíd alapkőletételénél* című vers például erőteljes ironiába „tolt” életkép a magyar történelmi múltból: „[...] s egyszer kitolják együtt a hidat, / rá a Dunára, a vár alá vájt alagútjából.”

Érdekes mozzanatra hívja fel a figyelmet a verseskötetekben egyébként ritkán alkalmazott *Utószó*. A kötet bizonyos versei nemcsak a világirodalom, vagy a magyar költészeti múlt jelenségeivel állnak diskurzusban, hanem első megjelenésükkor a kortárs irodalomból szólítottak meg személyeket, barátokat és író társakat. Nem meglepő például, hogy *Az utolsó rózsáról* című kisciklus egyik darabját *A rózsákról* című nagyregény szerzőjének, Danyi Zoltánnak ajánlotta a költő. Egészen természetes folyamánya e költészetnek, hogy az írói opus más darabjaival (például a „rózsakönyvekkel” és a szerző e témára íródott monográfiájával) is termékeny és bonyolult szövevényt alkot. A belívek kinézete, hogy a reprezentatív és fényes borító mögött fekete kontúros, ún. újrashasznosított papírra nyomták a verseket, a tépett plakátokat felhasználó, kollázsoló képzőművész Géczi János tevékenységét is behozza a képbe.

FÖRKÖLI GÁBOR

Az avar naplója

LANCZKOR GÁBOR: SZATURNUSZI MESÉK 1.

Vannak a magyar irodalomban nagy naplóírók: Heltai Jenő, Márai Sándor, Kertész Imre és a most is elszántan író Tőzsér Árpád. Egyes szerzőknél azt az állítást is megkockáztatta már az irodalomtörténet-írás, hogy éppen a naplójuk a legjelentősebb művük. A napló paradox megnyilatkozási forma. Egyrészt efemer, hiszen a mindennapok esetlegességei kapnak benne helyet, amelyeket nem uralhat semmiféle előzetesen végiggondolt esztétikai program. Másrészt viszont a vérbeli író éppen a saját használatra írt naplóban lehet a legszabadabb a külső elvárásoktól, vagyis olyan az ideálisan felfogott szépirodalomtól idegen rendszerektől, mint a piac, a kiadási politika vagy az olvasóközönség. A napló ráadásul a befogadót sem kötelezi semmire. A regény-nyel ellentétben szabadon lapozgathat benne, átugorhat részeket, és elég, ha csak azt olvassa el, ami számára fontos. A prózaíró a naplóval kerülhet a legközelebb az abszolút íráshoz, vagyis ahhoz, ami a költő számára a vers. Valami ilyesmire tesz kísérletet Lanczkor Gábor *Szaturnuszi mesék 1.* című kötete – a végén a szám tervbe vett folytatást sejtet, és talán a lezárhatatlanság képzetét is felkelti.

Atlantisz Kiadó

Sûcure-sale

Lyon–Budapest–Athènes, 2023

344 oldal, 5990 Ft

A szerzőt nem izgatja az olvasók vagy a kritikusok taxonómiai mániája: Tolnai Ottó kifejezésével élve felszabadultan műfajtalankodik a könyvben. A legterjedelmesebb egységeket kitevő naplóbejegyzéseken kívül találunk benne verset, sőt költőelődökre reflektáló versátíratokat, versfordítást is. A fent kifejtett okokból ezek a megszólalási módok csak látszólag ütnek el egymástól. A könyvet lapozgatva felmerülhet bennünk, hogy ugyan mitől érdekes az, ha a

szerző látott egy bogarat – a naplójegyzetek közül nem egy foglalkozik hasonló témával –, ám ez ugyanaz az alapkérdés, amelyet verseket olvasva is feltehetnénk. Hogyan válhat életbevágóan fontossá az, ami fölött elsiklana a tekintetünk? A megmutatkozás kockázatának vállalásában a naplóíró osztózik a költővel.

Lanczkor olyan impressziókat rögzít, amelyek akár vershez is ihletforrásként szolgálhatnak. Naplója nem is kíván hiteles dokumentum lenni. A szerző jó arányérzéssel lavíroz a partikuláris események és a már-már prózaversbe kíváncszó mondatfutamok között. Amennyire lehet, a napló itt időtlenné válik, holott eredetileg a műfajnak az volna a lényege, hogy kötődjék az időhöz. De Lanczkor például nem dátumozza a bejegyzéseket. Sőt, noha a naplószerű részeket tizenkét számozott fejezetbe osztja, ezek nem feleltethetők meg a tizenkét hónapnak, mint Nádas *Évkönyvében*, hiszen egy részen belül gyakran változik az évszak. Az elbeszélő falun él, a természet körforgása számára legalább annyira fontos, mint az emberi események. Ezenfelül a járvány miatti lezárások – hiszen Lanczkor már a koronavírus-veszély alatt is írta a könyvét – csak fokozzák az érzést, hogy itt lelassult az idő. Ilyen irányba hat a mediterrán és a keleti kultúrák állandó jelenléte is: Lanczkor India legjobb magyar irodalmi krónikása, és az olvasó epikus érdeklődését leginkább azok a részek szolgálják ki, amikor a narrátor éppen úton van. Azt se feledjük, hogy a szerző műveltsége, világismerete az ősi kultúrákhoz kapcsolják a szövegeit is. Érdemes megfigyelni, hogy a kötet versei milyen szépen hordozzák a klasszikus verslábak törmelékeit. A sorhatárok jól kiemelik az esetleges ritmikai váltásokat, de a következő versrészletben például döntően anapesztusi sorokat találunk: „Vastag dér / ül a füveken, / a borókák tűlevelén, / a leszáradt lombját / koszorúként őrző fiatal tölgyön.” (*Kőrisek*, 134.)

Lanczkor egy Balaton-felvidéki kis faluban él. A könyv érzékelteti is a Káli-medence szépségét, a szűkebb környezet igényességét. A naplóból egy szellemi és érzelmi javakban gazdag élet tárul fel. Lanczkor minderről a jó gazda elégedettségével ír, mégis a hamis idill képzetét segít elkerülni, hogy az amúgy tényleg irigylésre méltó vidéki élet árnyoldalait is felmutatja. A Balaton közelsége ellenére nem szabad virágzó településként elképzelni az elbeszélő lakhelyét. Az olvasó pontosan értesül a lassanként elmagányosodó, elhaló szomszédokról, a művelők híján maradó kultúrtáj elvadulásáról. A hamis és ellenszenves önelégültséget elkerüli a szerző, de mi a helyzet az öntetszelgés bocsánatos kis vétkeivel? A műveltségelemek intenzív áradásának például megvan az a veszélye, hogy a filológiai tévedést hajlamos az olvasó kegyetlenül számonkérni. Lanczkor például rosszul tudja: Pindarosz nem szicíliai volt, hanem Thébai mellett született, valószínűleg Theokritossal keverte őt össze (50). Lanczkor olyan egészséges fontosságtudattal tárja elénk már-már aforisztikus gondolatszilánkjait, amely biztosan szükséges ahhoz,

hogy a megnyilatkozás útját elálló gátak átszakadjanak. Ám némi önirónia, kétely, tépelődés jót tett volna a könyvnek. Ilyesméről nem tud a szöveg, de a szálkát más szemében észreveszi. Tüneteszerű, ahogy egy másik naplószerű könyvet minősít: „Kegyeleti szándékkal belekezek a *Hasnyálmirigynapló*ba. Szomorúan teszem le húsz oldal után. Mint egy öreg primadonna az összesre szókített tincseit, úgy illegeti mondatait a szerző” (74). Természetesen nem az az ellenvetésem, hogy ne lehetne Esterházy naplóját kritizálni, de azt problémásnak érzem, hogy a naplóírással és -közreadással járó dilemmákról, amelyekkel a szerzőnek is szembe kellene néznie, feltűnően nem vesz tudomást, csak a másik szövegében. Tud-e vajon a könyv a narcizmus csapdájáról? Vannak-e? Kell-e velük foglalkozni? Meg lehet-e próbálni elkerülni őket? Szükségképpen együttjárnak-e a folyamatos önarchiválás késztetésével?

Lanczkor teljes joggal gyönyörködik születőben lévő gondolataiban, olvasóként mi is ezt tesszük. De van, amikor ez a szolipszista beszédmód, ez a prózába oltott költészet, amely nem üzen, csak létezik, kiüresedik. Talán témafüggő is, hogy ez mikor fordul elő. Egy helyen például ez áll: „*A kiegyezés hazugsága, aminek szimbóluma volt Hauszmann palotája, vitte be Magyarországot az I. világháborúba, és az vezetett Trianonhoz* – olvasom az általam előfizetett hetilapban. Az efféle rossz mondatokra, amiknek alján úgy csillan meg az igazság, mint egy feneketlen hegyi kút mélyén a víz, semmiféle mentség nincsen.” (70. Kiemelés az eredetiben.) Bár az idézett mondat valóban rossz, Lanczkor bizonytalanságban hagyja olvasóját, és ez a bizonytalanság nem feltétlenül termékeny. Jó, ha a kút feneketlen mélysége ellenére mégiscsak megcsillan a víz? Vagy a távoli csillogás csak arra elég, hogy hamis reménnyel töltse el a szomjazót? És ami a legfontosabb: mi ez a kút mélyén pislákoló igazság? Attól tartok, hogy az ehhez hasonló feljegyzések evokatív, sejtető stílusa nem alkalmas a felvetett közeleti kérdések felelősségteljes kibeszélésére, mint ahogy arra sem, hogy eldöntsük, be kell-e oltatnunk magunkat covid ellen. Az elbeszélő ugyanis a folyton mért antitestszintjére hivatkozva makacsul ellenáll.

Ezek a gondolatörmelékek az olvasót gyakran kielégítetlenül hagyják. Ugyanakkor nagyon is megvan a helyük, mert az apró-cseprő események leírásával együtt jelzőkarókként emlékeztetnek az emberi lét törékenységre és az emberi tudat működésében motoszkáló kontingenciákra. Szépen ellentopozzák ugyanis Lanczkor költészetét – és itt nemcsak a kötet verseire gondolhatunk természetesen, hanem a naplójegyzetek legjavára is –, amelyben a kozmikus idő állandósága vagy legalábbis ciklikussága komoly szerephez jut. A mind a nappal és az éjszaka váltakozásának, mind pedig az évszakok szintjén értett körköröség fontos motívuma Lanczkor könyvének, amely gyakran a növekvő és lebomló szerves anyag rétegződésével szemlélteti ezt az emberi léptékkal nem mérhető folyamatot. Szép példa erre *Az új erdő* című vers (126):

Fénylik az új mogyorólevelek
felszíne, alattuk lágy rohamokban
levelesedik az új erdő,
de fönn a diófák tar
koronája s a felhőgézbe tekert Nap közt
még kavarog a hó;
amire beesteledik, beleesteledik a tavaszba, az erdő
fel nő, levelenként nő bele a tömör,
szenes éjbe
préselt lombozatával.

Se szeri, se száma a naplóban azoknak a tevékenységeknek, amelyek elvégzéséhez a múlandó ember arra kényszerül, hogy ehhez az örök ritmushoz igazodjék: az avart fel kell gereblyézni, a tűzifát fel kell aprítani. A természet az érzékeinken keresztül is utánunk nyúl. A kert vadító frissességét és legalább annyira érzéki erjedését átélhetően közvetíti a szöveg. A családi élet örömei és aggodalmai, a hol esendő, hol revelatív értelmiségi tépelődések nem is annyira a hitelesség kedvéért vannak mindemellett jelen, hanem azért, hogy jelezzék, az ember kiszakadt a természeti, a mitikus és a rituális idő körforgásából. Igaza van Csehy Zoltánnak, aki szerint a címben szereplő Szaturnusz a letűnt aranykor isteneként szerepel (kritikáját lásd: *Élet és Irodalom*, 2023. december 15.). Egyúttal viszont az időhöz való viszonyunk meg hasonlottságát is jelöli. Szaturnusz ugyanis görög nevén, Kronoszként az idő kaszával, homokórával felszerelt kegyetlen istene is, aki nemcsak az újránövő gabonát aratja le, hanem gyermekeit is felfalja. Goya efelett érzett iszonyatáról Lanczkor is ír. Szaturnusz a melankólia bolygója, és a hagyományos kozmológiában az ólom, a legnehézkesebb, a szellemet leginkább lebénító fém felel meg neki. Így a könyv címe nemcsak az aranykor elérhetetlenségére utal, hanem az idő fogalmában benne rejlő, az egyén számára nem feloldható elmentmondásra is: az idő a kozmoszt élteti, az embert halálba taszítja.

Megoldást az emberiség kollektív tapasztalata jelenthetne, ha még lehetséges volna ilyesmire támaszkodni. A könyvet olvasva azt látjuk, hogy a katolikus tradíciót belülről ismerő és más vallási hagyományok irányába is tájékozódó Lanczkor érzékeny a rítusokra. Márpedig a rítus éppen arra szolgál, hogy az elillanó pillanatban az ember az egyetemes érvénnyel visszatérőhöz csatlakozzék. Egy-két ilyen élmény talán mindenkinek megadatik életében, még ha ezek intézményes magyarázatát már nem is vagyunk hajlamosak készpénznek venni. Az elbeszélő a könyvben egy éjjel arra ébred, hogy a tőablakon át magányos csillag ragyog rá.

Talán az ilyen embert hívják költőnek.

DEBRECENI BALÁZS

„Megérinteni szavakkal”

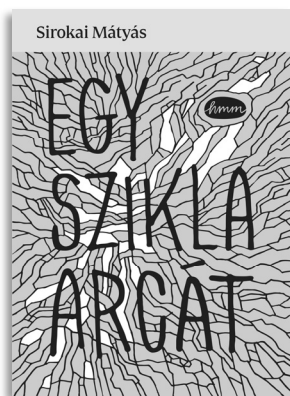
SIROKAI MÁTYÁS: EGY SZIKLA ARCÁT

Tavaly ősszel nálunk is hódító útjukra indultak a legelső HMM-füzetek, e maximum 40 oldalas minikönyvek az angolszász Chapbookok mintájára, amit a sorozat szerkesztői – André Ferenc és Vajna Ádám – a könyvkiadás „kislemezének” szánnak. A szerkesztők szakmai kompetenciáját jelzi, hogy egyik debütkötetként Sirokai Mátyás verseit választották, egy olyan fiatal szerző könyvét, akire tudása és eddigi teljesítménye alapján mindig figyelni kell.

Sirokai Mátyás olyan zenész és költőguru, aki abban a bandában dobol, amiben Walt Whitman hegedül és Juhász Ferenc zongorázik. Sirokai rendelkezik az ősi sámánok hipnotikus erejével, így káprázatos nyelvi és vizuális fantáziája révén képes delejes állapotba flesselni közönségét. Korábbi epikus ciklusai a *Beat tanúihoz* és a *Káprázatbeliekhez* címzett 21. századi „manifesztumok” voltak: hatalmas szódzsungelek, a fák között szökellő szarvasokkal, az úr utáni sóvárgás kozmikus „zen-sci-fi” hangján, melyekben a költő-sámán meglelte választott népét – a Beat Tanúit és a Káprázatbelieket – és e kiválasztottnak címezte üzeneteit. Sirokai komplexitását jelzi, hogy az utóbbi kötet bravúros címadása – *A Káprázatbeliekhez* (2015) – Pál apostol leveleire is emlékeztet – pl.: *Levél a rómaiakhoz*, *Levél a korinthusiakhoz* etc.

A 2020-as *Lomboldal* című vékonyka kötet teljesen más, így sokan helytelenül tekintik azt egy „Sirokai-trilógia” harmadik darabjának. A dübörgő beatzene és sci-fi magokból kihajtó úr utáni elérhetetlen sóvárgás ebben a kötetben már a múlté, a buján burjánzó szódzsungelek helyét pedig a budapesti Liget megmaradt fái foglalták

HMM-füzetek
Szépirodalmi Figyelő
Alapítvány
Budapest, 2023
36 oldal, 1200 Ft

el. Ezen a ponton kellene azt írnom, hogy Sirokai hangja „letisztult”, „érettebb lett” etc. Csakhogy a *Lomboldal* írásakor költőnk elkezdett „növényleni”: elkezdte megmászni a Liget leghíresebb tölgyeit, platánjait, miközben indiai jógikat idéző meditációs gyakorlatokat végzett, és a fatörzsek közt kifeszített kötélén kötél tánccal. Ezzel a kötettel Sirokai kétségtelenül bebocsáttatást nyert a Természet Templomába, ahol is Baudelaire-t idéző korrespondenciákra bukkant: rejtélyes kapcsolatokra mozgás és gondolat közt.

Az *Egy szikla arca* a *Lomboldal* közvetlen folytatásaként is olvasható, ám új témacsoportokkal és a gondolatiság új mozzanataival fogja meglepni olvasóját. Mindenekelőtt azzal, hogy Sirokai nyelvi territóriumát immáron a szervesen létezők világára is kiterjeszti, a „sziklák” és „kövek” világára; főként pedig azzal, hogy jelen kötetből a családi élet személyes vonatkozású költeményi sem hiányoznak. Sirokai családi lírája meglehetősen tapintatos, ugyanakkor helyenként rendkívül őszinte, szókimondó. A meghitt családi légkört nála nem a mindennapi élet nehézségei terhelik meg, inkább egyfajta „elidegenedés”, ami paradox módon annál nagyobb, minél erőteljesebb érzelmi kapcsolatot feltételezünk a felek között.

Ahogy szavakkal
vagy szavak nélkül
mégis világosan
értésedre adják,
hogy veled is,
mielőtt a teljes
odafordulással
tudtukra adnád,
hogy jó velük.

E kötet másik jelentős újdonsága a korábbiakhoz képest, hogy a szómágia kortárs hazai mestere érezhetően egyre növekvő bizalmatlanságot táplál saját munkaeszköze: az emberi szavak iránt, így verbális eszköztárát – mely „inkább érintés, mint szó szeretne lenni” – minimálisra zsugorítja. Nem hallunk mást, csak a sámándob monoton hangját, ami kiüríti az emberi elmét és megteremti a lélek csöndjét, az ürességet. Csakhogy tökéletes üresség nem létezik, mindig bekerül valamiféle minimális belső mentális „zaj” a meditációs térbe: emlékek, szavak és gondolatok fognak véletlenszerűen bevillanni, miközben meditálunk. Éppen ezekre a tudatalattiból eshetőleges módon felbukkanó szófelhőfoszlányokra vadászik jelen kötetben Sirokai, a kötetben olvasható versek ezekből a magokból csíráznak ki. Ráadásul e meditatív lelkigyakorlatok szorosan összefüggnek a Sirokai által preferált extrém mozgáskultúrákkal, hiszen feltehetőleg egészen másféle szófelhők fognak bevillanni fejen állva vagy denevérpózban csüngve a fák ágain, mint mondjuk bevásárlás vagy autózézés közben.

Ahogy a magasban
a jobb és a bal
félteke megszűnik
ellentétesnek lenni,
amikor kérges tagjaikkal
visszaérintenek.

Érdemes nyomon követni Sirokai néhány meghatározó motívumának fejlődését a Beat Tanútól kezdve mostani kötetéig. A növényi lét sajátosan zöld festői háttérrel és atmoszférát kölcsönöz valamennyi eddig megjelent művének, ám igazán „személyessé” csak a *Lomboldaltól* válik. A szarvasok ugyanakkor – főként, mint Whitman és a Beatköltők szimbólumai – már nem szerepelnek a *Lomboldal* és *Az egy szikla arcának* hasábjaiiban, a metapoétika szintjén mégis jelenvalók, hiszen ékes agancsaikkal egyfajta *átmenetet* képeznek növényi és állati létezés közt. A szarvasok tehát fává váltak, és csak megmászásuk révén válhatnak ismét tróféákká. A *Lomboldal* írásakor ezek a „tróféák” akként inspirálhatták Sirokait, mint hegymászókat az egyre magasabb csúcsok. Ám ezek a flessek is jelentős mértékben módosultak és modulálódtak az elmúlt két esztendő során. *Az egy szikla arcát* már semmiképpen sem az új „vadászidény” kezdetét jelzi, sokkal inkább az érintések és átlényegülések művészetét. E kötet szinte minden versében megjelenik a tapintás mint a létezők kapcsolódási pontja. Olyan sajátos *hieroglifákat* alkotott könyvében Sirokai, melyek nem „csupán” kép- és hangalakokat kódolnak, mint például a buján burjánzó maja hieroglifák, de szó szerint meg akarják *érinteni* az olvasókat.

Megérinteni szavakkal,
ami inkább érintés
mint szó szeretne lenni.

A sámánizmus az emberiség legősibb vallása volt, már az ősemberek is gyakorolták, és ez volt a honfoglaló magyar nép ősi vallása is. A sámán a sámándob segítségével hipnotizálta hallgatóit – a sámándobra a csillagképeket festették fel – és a Világfa kilenc ágán keresztül lépett kapcsolatba a túlvilággal. Sirokai zenéje, költészete, famászásai és köteltáncai lényegében e rituálét teremtik újjá. Létezik egy idevágó érdekes példázat a Bibliában, amit már Ady Endre is használt a *Kényszerűség fája* című versben, s ami a fákra vonatkozik: „Vajon szednek-é a tövisről szőlőt vagy a bojtortjánról figét?” (Máté VII.16.) Tehát a szőlő minden esetben szőlőt terem, a fügefa minden esetben fügét stb. Ám a Beat Tanúi és a Káprázatbeliek pontosan tudják, hogy Sirokai Világfájának ágain más-más gyümölcs terem, és más-más hangszerek muzsikálnak, így feltétlenül le kell szüretelniük egy példányt ebből az új kötetből is.

Lekapcsolt
fejlámpa
fénye mellett
próbálom kitapintani,
amit a talajtükör
mutat belőlem.

JÓDAL RÓZSA

A halál, a halálba segítség misztériuma és kérdőjelei

GAŠPER KRALJ: HASZNÁLATI IDŐ

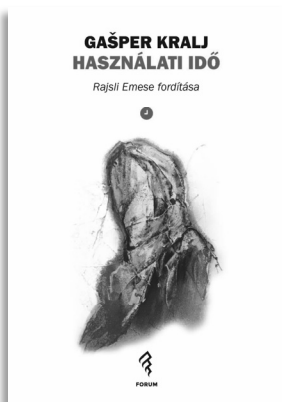
Gašper Kralj 1974-es születésű szlovén antropológus, aktivista, műfordító, többszörösen díjazott író *Használati idő* című első regénye a Forum Könyvkiadó Tran(s)akció című műfordítás-sorozatának immár tizenhatodik köteteként jelent meg 2021-ben Rajsli Emese kiváló, empatikus fordításában. Emese egyébként az egész sikeres sorozat szerkesztője is.

Mi a használati idő? Talán maga az Élet. Boldogult Đorđe Balašević, a sokunk által szeretett szókimondó, szellemes énekes egyik „aranyköpése”, hogy az *élet* csupán egy gyászjelentés két évszáma között meghúzódó aprócska gondolatjel. Ennyi. S elmúlása mégis mindannyiunk sarkalatos, örök, megválaszolatlan, fájdalmas és félelmet gerjesztő kérdése. Volt és maradt.

Valaha, a patriarchális életformában, a beteg és a haldokló a nagycsalád szerető – néha csak megtűrő – közösségében élhette le utolsó éveit, heteit, napjait. A mai rohanó élet, pénz-, siker- és emberhajsza idején ez már többnyire lehetetlen. Az ágyynak eső családtagot a család napi robotjában őrlődő tagjai öregek otthonában vagy elfekvőben helyezik el. Jobbik esetben saját otthonában bízzák rá egy hivatásos betegápolóra. Gašper Kralj regényének hőse egy ilyen profi betegápoló.

Vajon egy ferde, a szokásostól eltérő hajlamú egyén – ösztönszerűen, esetleg eleve számítón – maga választja meg a hivatást, amelyben különleges ösztöneit kiélheti, avagy az adott, kényelmes és biztonságos lehetőségeket nyújtó helyze-

Forum Kiadó
Újvidék, 2021
283 oldal, 500 RSD

2024. július

tek váltják ki belőle talán még önmaga előtt is sokáig, vagy örökre rejtett ferde hajlamait – titok. S talán esetei válogatják.

A szerző, hősének nevet sem adva, egyes szám első személyben beszélteti el vele egyik „projektumtól” a másikig tartó, különös, zavaros életét. Egy megismétlődő, elemeiben változó, jellemző jelenetben egy épületből kilépő nőben felismerni véli egyik elhunyt „páciensének” lányát. Szándékosan be várja, beszédbe elegyedik vele: „Amíg gondoztam – amíg gondoztuk, javítottam ki magamat – az Ön édesanyja nagyon közel került hozzám. Az anyám gonosz volt, mondta. Csapdába csalt. (...) Most gyászolom, de már vártam, hogy meghaljon. Csak a halála után kezdtem el élni... Hallgattam, lapítottam, mint egy egér, amely ugyan csapdába került, de egyúttal védve is van a macskától, bénán egy még szörnyűbb, ismeretlen fenyegetéstől. A nő pedig folytatta. Ne nevetesse magát, mert egész idő alatt figyeltem Önt, örömet leli mások szenvedésében: hát micsoda ember maga? (...) Nem, nem tudom, miért választottam ezt a foglalkozást. Valaha nagyon érdekelt a zoológia.”

A *Használati időben* a betegápolónak több „projektumát” is végigkísérhetjük. Élethű leírását adja a beteg környezetének, külsejének, betegsége különböző stádiumainak, utolsó kívánságainak és utolsó szavainak, amelyeknek különösen nagy, szimbolikus jelentőséget tulajdonít, és pontosan lejegyez a kínos precizitással állandóan, szinte rögeszmésen vezetett jegyzetfüzetébe: „Magda. Elhagyott fiú. Meztelen csiga. Tudtam, hogy meg fogsz érteni”, s egy haldokló fiatal asztrofizikus utolsó szavai, aki, mielőtt meghal, arra kéri, állítsa meg az órát, s azt suttogja: „Most a világ minden ideje az enyém.” Megismerjük a betegápoló mindig magánál hordott táskájának tartalmát: a sztetoszkópját, vérnyomásmérőjét, fecskendőit, gyógyszereit, fájdalomcsillapító tapasztait. Kínosan hű leírását adja a beteghez kihívott geriátriai szakorvos fellengző viselkedésének, a nagy tárgyi tudásával kérkedő, fecsegő pszichológusának, akinek fogalma sincs, hogyan kellene egy már távozóban levőhöz szólnia, az anyagiás temetési vállalkozókének, akik prospektusokat nyomnak a halott családtagjainak kezébe a sírkövek áráról és minőségéről, valamint a rengeteg temetkezési módról, mert érdekeltek benne, összejátszanak a többi vállalkozóval. Megtudhatjuk, hogy már – kívánságra – nagy magasságban havasi gyopár alá is temetnek, vállalnak kőcsuszamlásokba történő szórást, a sci-fi rajongók megrendelhetik hamvaik kapszulákba való sajátolását, és Föld körüli pályára való kilövését, az újrafeldolgozás híveinek pedig hamvaik illatos szappanná vagy illóolajakká való alakítását ajánlják. A termék neve: az Örök élet itala...

Minden betegének temetése után a betegápolót depresszió fogja el, sőt valószínűs üldözési mánia. Hetekig pincékben, elhagyatott tanyákon bujkál, mindenkitől retteg: nem érte jönnek-e, hogy gyilkosság vádjával börtönbe zárják. Látomásai vannak, színes gomolygásukban megírt álmai, amelyek

a leggyakrabban bravúros „álmok az álomban”, és sok más jelenetről sem tudhatjuk, valóban megtörténtek-e, vagy csak egy beteg elme szüleményei. Például egyszer rettegő menekülése közben egy könyvesboltban keres menedéket, s ott a kijáratí ajtó vészjelzője lopást jelez. Ápolói táskájában rengeteg neki nem is kellő könyvet találnak, ám az ajtón kívül beletekintve kiderül, hogy táskája teljesen üres!...Hosszan tartó, rettegő bujkálásai folyamán rettenetesen fest, hisz csak kávé és maga sodorta cigarettán „él”, ismerősei egyre pszichiáterhez küldik kezelésre, meg hosszan tartó pihenésre, hisz munkája nyilván nagyon kimeríti. „Aziluma” Katarina „bárja”, ahol néhány megértő iszákos, filozófálgató barátra lel, Katarina pedig anyai szeretettel itatja vele ingyen a poharak alján maradt sörökből összeöntött langyos valamit, s időnként össze is fekszik vele. Nem igazi kapcsolat ez, de egy magányos, zaklatott, zavarodott lénynek mégis – valami. Azért féltékeny a „bár” egyik szintén állandó látogatójára, a nagymenőnek látszó Gerbicére, akinek külön kulcsa van Katarina lakásához. Katarina arra kéri névtelen hősünket, vállalja el édesanyja, Vera betegápolását, ugyanis üldözési mániájából csak egy újabb „projektum” mentheti meg, hiszen munka közben láthatóan mindig elemében van. „Ismerősök családtagjait nem szívesen vállalom” szabadozik, mégis sikerrel látja el a lányával örökösen veszekedő, kiállhatatlan Vera gondozását. Az író nagy hozzáértéssel írja meg a nő fokozatos leépülésének jellemző momentumait. Katarina kérésére az ápoló titokban fel is költözik Vera padlásszobájába. Megrázó, ugyanakkor a főhőst bizonyos értelemben leleplező is Vera utolsó éjszakája, amikor fájdalmai, hörgései, reszketései időszakát Katarinával előbb felváltva próbálják csillapítani, majd amikor a fáradtságtól lábáról majd leeső lányt az ápoló aludni küldi, az asszony delíriumában magához öleli, és saját (nem derül ki, mi okból), magától elűzőt, s a nagynénjénél nevelkedő fiának képzelve őt, a fülébe suttozja: „Fiam! Bocsáss meg, hogy elhagytalak. Fiam, mindent rád hagyok.” Az ápoló beleremeg a megragadható pillanat csodájába, a soha vissza nem térő alkalomba, hogy Verán keresztül „beszélhessen” a saját elhunyt édesanyjával, aki szintén elhagyta őt „mert félt, hogy nem bírna velem, hisz problémás, lehetetlen, idegőrlő gyerek voltam, aki tönkretette a más, nehezebb, elmondhatatlan, háborús látomások, megsemmisült ideálok, magány miatt egyébként is zilált idegeit.” Az idegroncs, cenzúrázott ellenálló, aki intézetbe adta a fiát, végül négy éve a zárt osztályon végezte az életét, de még ráhagyta a lakását a fiára, amelyet az végül birtokba is vett. Ebben a borzongató jelenetben Vera a fiának képzele az ápolót, az meg őt az anyjának. Összeölelkezve csak szorongatják egymás kezét, s az ápoló azt suttozja: Magda. „Vera a csészére mutatott. Segítettem neki inni néhány kortyot. Aztán fölálltam. Elbúcsúztam.” Az ajtóban összefut Katarinával s csak annyit mond: „Vera láthatóan már búcsúzik.” Mint utóbb az író sejteti, a csészében mérge volt, s ezt Katarina is, Vera is, az ápoló is tudta. Így segítették őt át, saját kérésére, a békés elmúlásba. Mint

lassan kiderül, vagy legalábbis kiderülni látszik, az ápoló egy-egy „projek-tuma” végeztével nem alaptalanul őrjöng a félelemtől. Valószínűleg több ápolóját segítette hasonló módokon a másvilágra. Volt, akinek a tudtával, s volt, akinek nem. Előző ápolója valószínűleg inzulin helyett valami mást kapott. Különös és szándékosan zavaros Katarina elmúlása is. A kisemmizett, mégis lelkileg megtört lány, anyja halála után utolsó jövedelemforrását, a „bárt” is feladja, s utolsó estéjén válogatott csemegékkel traktálja „szerelmét”, az ápolót, aki voltaképpen nem képes igazán szeretni, sőt egész este kényszeresen attól retteg, hogy a lány megmérgezi. Habár farkaséhes, sokáig nem mer enni a feltálat válogatott finomságokból – mint kiderül, az „utolsó vacsorából” – csak az előtte kihúzott dugójú borból mer kortyolgatni. A lány „búcsú-szerelmeskedésre” unszolja, ami nem igazán sikerül. Egymást átölelve alszanak el. „Reggelre kelve ki akartam bújni Katarina öleléséből: Megfogtam a kezét, amellyel átölelte a vállamat. Hideg volt. Megsimogattam a haját, amit utált. Meg sem rezzent. Arcomat a nyakához szorítottam. Nem éreztem a szívverését. Furcsamód nem álltam föl, meg sem mozdultam. Csak álmodom, gondoltam. Nem ez lenne az első eset, hogy álmot látok az álmomban.” Később újra próbálkozik. „A karja ugyanolyan hideg volt, és egy árnyalattal merevebb. Furcsamód ezúttal sem ijedtem meg. Egészen nyugodtan fordultam felé. A hüvelyk- és mutatóujjammal megfogtam az állát, és gyöngéden magam felé fordítottam a fejét. (...) Noha sokkhelyzetben általában használhatatlan vagyok, ezúttal nem fagytam le, nem is tettem semmi ostobaságot.” Mi több, nyugodtan leül az asztalhoz, és szokás szerint írni kezd a jegyzetfüzetébe. Ezt kényszeresen mindig megteszi „azokhoz hasonlóan, akiknek agykárosodás, vagy pszichiátriai betegség folytán már csak a rövidtávú memóriájuk működik”. Ezután egy képzelgés következik, miszerint Katarina ezután felébred, odabújik hozzá, megkérdezi, mit ír, kávét főz, azt az étellel teli tálcaival együtt odahozza neki, kölcsönösen a szeretetükről biztosítják egymást... Úgy festett „mint a házastársak szokásos reggele, noha Katarinával csak jártunk. Egy pár voltunk, akik időnként a bajban kisegítik egymást.” Ez egy fontos mondat. Arra utalhat, hogy az ápoló esetleg segített Katarinának abban, hogy megszabaduljon az élettől, amelyet halálosan megunt. Nem derül ki, hogy a mérget voltaképpen a lány maga cseppentette-e az italába, vagy telepátikus megérzéssel a fiú tette-e ezt meg helyette. „Fölálltam a heverőről, kimentem a fürdőszobába, lezuhanyoztam, felöltöztem, megfogtam a táskámat, odahajoltam Katarinához, megcsókoltam és elbúcsúztam tőle.” Ezután magához veszi a lány iratait, a végrendeletet, amelyben Vera mindenét jótékonyági célokra adományozza, és Katarina egy levelét, „amelyben arra kér, bocsássak meg neki, hogy kihasznált, megköszönte a segítséget, és hogy megértettem, meg kellett várnia a mamiját. Nem tudom, miért nem hívtam a halottkémet.” Ezután magához szorítja hírhedt orvosi

táskáját, amelyhez megszállokként ragaszkodik, bezárja a lakást, és hazavezet. Otthon mosógépbe rakja a munkaruháját. Megcsörren a telefonja. „Egy női hang jelentkezett be, ismerősnek tűnt. Egy pillanatig azt hittem, Katarina az. Mintha villám futott volna végig a testemen. (...) Elnézést, mondta egy női hang, nem tudom, mit tegyek, a férjem haldoklik... Akkor jó számot hívtott, mondtam, üzleti hangra váltva. (...) Figyelmesen hallgattam a helyzetleírását, megbeszéltem az első látogatás és előzetes megbeszélés időpontját. Végül vidáman elbúcsúztam tőle – ő sírt, és azt mondta, teljesen padlón van –, és váratlanul jobban éreztem magam.” Tehát megvan az új „projekt”, minden kezdődik előlről.

Matej Bogataj utószavában azt sugallja az olvasónak: „Nem kell mindent megérteni és elmagyarázni. Nem kell megértenünk, hogy egy sorozatgyilkosról van-e szó, akit a halál közelsége megnyugtat. (...) Nem tudhatjuk a jó választ. Mert ebben a történetben semmi sem biztos, különösen nem az elbeszélő számára, de a hozzá közel állóknak sem, és nekünk sem. És ezzel a *Használati idő* egy másik jelentős háború utáni szöveghez közelít, a *nouveau roman* tartóoszlopához, Robbe Grillet *A kukkolójához*, amelynek hőse, ezt bizonygatták nekünk, skizofréniás. Ugyanolyan töredékesen látja a világot, ugyanúgy gondja van az idő folyamatosságával, mint a mi palliatív ápolónknak, aki talán a halál előmozdítója is, testvérek ők és a sors sötét angyalai.”

Komoly felkészültséggel, ismeretanyaggal, meleg együttérzéssel és áradó mesélőkedvvel megírt mű Gašper Kralj *Használati idő* című első regénye. Egyszerre lélektani regény, egy kór aprólékos „bonctana” és természetbeni leképzése, izgalmas, meglepő fordulatokban gazdag krimi, álmok és valóság kibogozhatatlan egymásba-fonódása, megfeythetetlennek látszó titkok szövevénye, és egész elidegenedett, egyszerre anyagi és közömbös, a maguk testi-lelki-anyagi nyomorúságában magukra hagyott emberekkel teli világunk hű képmása. Lehet, hogy akad benne a nagy elődök táplálta utánérzés, a mindenáron való megfelelésre vágyás kiváltotta másságokba, látványos, megrökönyítő különbségekbe kapaszkodó feltűnési vágy is, ám ez egy elsőkönyvesnél, még akkor is, ha cáfolhatatlanul nagyon tehetséges, érthető.

Kis beszéd a megértésről

Azt szokták mondani, hogy az embereknek milyen fontos a megértés, és még hozzáteszik az empátia, szolidaritás szükségességét, ami nélkül nincsen egészsége emberi közösség, annak legkisebb formátumától, a párkapcsolattól, az közbülső legnagyobbig, az országig. Ez így is van. Vagy mégsem? Nem is gondolnánk, mennyi minden gazdagságot köszönhetünk a meg nem értésnek. Például a szerelmet. Például a verset. Például a félelmet, ami nélkül ugyancsak falra hányt borsó lenne az emberi lény. Aki azt mondja, nem fél, az nem őszinte. Félni kell. Szükséges. A félelem az élet egyik legfontosabb munkaköri feladata. És mikor félsz, amikor nem érted. Tartasz valamitől, ami lehet egy másik ember, lehet valami körötted örvénylő folyamat, lehet a természet játéka, lehet éjszaka, lehet csönd, lehet égzengés, végül is szembe szállsz vele, jobban óvod magad, túléled. Nem biztos, hogy megértetted, de túléled. Aki azt állítja, hogy érti, miért szerelmes, hogy a szerelmének mi a racionális, ép elmével fölfogható és megmagyarázható oka, biztosan téved. Az igazi nagy szerelmek mélyén van biztosan van valami irracionális, valami megnevezhetetlen, egy kagyló, ami soha nem mutatja meg, miféle gyöngyöt rejteget, egy titkos dobozka, amelynek makacs zárjába semmilyen logikai kulcs nem illik. Jobb híján azt szokták mondani, kémia. De hát a lélek is olyan valamije az embernek, hogy koránt sem árul el mindent, sem magáról, sem a teremtményről, melynek lényegi része, és ha néha, egyszer-egyszer úgy tűnik, most aztán kitalált, most aztán bevallotta, kimondta, akkor is marad, nyugodjunk csak bele, rejtegetni valója. A lélek a legnagyobb titkolózó, miközben a mértéktelen működése, kitárulkozása és nárcizmusa gyakran elviselhetetlen. Ha az ember értené magát, a létezését, biztosan nem teremt olyan hősokeket, mint Oidipusz, Hamlet, Bovaryné vagy Don Quijote. Nem lesz belőle Mozart vagy Mahler. Nem lesz belőle Turner vagy Csontváry. De még a drámaíró, tegyük föl Csehov vagy Shakespeare sem tud mindent a hőseiről, annyit tudnak ők is, hogy a figuráik mit nem tudnak. A vers, a nagy vers is a meg nem értés legszebb és legízletesebb, olykor mérgezően finom gyümölcse. Aki érti a világot, abban pedig az embert, az ember sorsát, az ember dolgát, a véletlent, a csodát, a csoda elmaradását, a sors vad és kegyetlen csapkodását, amire fölkészülni nem lehet, biztosan nem mond igazat. És én azt mondom, hogy a szeretet is elég jelentős értetlenség a maga módján. Érts meg, kérlek a másik ember, ha veszekszünk, ha vitázunk, amikor megegyezést óhajtunk. Tévedés, ha azt gondoljuk, az lenne a föltett kívánsága, értsük meg őt. Nem. Hiszen ő magát sem érti. Érts meg, kérlek. Ez a legtöbbet jelentő kérdés egyik embertől a másikig. Azt kéri ő, ez a szegény másik, hogy érts meg te is, hogy ő mit nem ért. Értsétek meg együtt, mit nem értetek.

BEREZNAI PÉTER: TÉLI TÁJ, MEGFAGYOTT HÁZAK, 2014
lavírozott tus, ipari festék, akril, papír, fa, 3 db, egyenként 192×41 cm

Ára: 980 Ft

Előfizetőknek: 500 Ft

Johnson Burnside
Endrey-Nagy Ágoston

Fekete Vince

Filótás Karina

Gerevich András

Juhász Róbert

Kiss Dávid

Lanczkor Gábor

Marno János

Mechiat Zina

Miklya Zsolt

Sándor Olívia

Sütő Csaba András

versei

Piero Salabè esszéje

Fekete I. Alfonz

Ménes Attila

prózája

Beszélgetések

a kortárs szlovák és szerb irodalomról

Szív Ernő: Kis beszéd a megértésről

